

**PREMI
TRIBUNA
ATENEA**

2A EDICIÓ

ATENEISME I EDUCACIÓ 360. OPORTUNITATS I REPTES LOCALS D'UNA NOVA ALIANÇA GLOBAL

MARC ALCALÀ I RAMS

FEDERACIÓ D'ATENEUS DE CATALUNYA

JUNY 2024

Amb el suport:

Granollers, 1997. Graduat en Sociologia per la Universitat Autònoma de Barcelona i estudiant de doctorat en Antropologia Social i Cultural a la mateixa universitat amb un ajut Joan Oró per a la contractació de personal recercador predoctoral en formació (FI 2024). Membre del COALESCE Lab (Laboratori per a l'Anàlisi Computacional d'Egòxarxes i la Cohesió i Exclusió Social), el qual forma part del GRAFO (Grup de Recerca en Antropologia Fonamental i Orientada), i del grup de treball i recerca Cultura Popular i Conflicte (CPC), de l'Institut Català d'Antropologia (ICA). Premi extraordinari del grau en Sociologia (curs acadèmic 2019-20) i accèssit del 27è Concurs de Joves Sociòlegs 2023 (XCII Cartell de premis i borses d'estudi, convocatòria dels Premis Sant Jordi 2023) de l'Associació Catalana de Sociologia (ACS), societat filial de l'Institut d'Estudis Catalans (IEC). Ha publicat sobre el pubillatge a la *Revista d'etnologia de Catalunya* (2023).

El lector pot posar-se en contacte amb l'autor a través de l'adreça electrònica alcala.rams.marc@gmail.com o el compte [@alcalaramsmarc](#) a les xarxes socials per a discutir qualsevol aspecte d'aquest treball o per a fer arribar comentaris i suggeriments addicionals.

Federació d'Ateneus de Catalunya
T. 93 268 81 30
ateneus@ateneus.cat
www.ateneus.cat

CONTINGUT

0. Agraïments	6
1. Introducció. Ateneisme i Educació 360.	7
2. Marc teòric. Espais amb una llarga tradició educativa	9
2.1. Institucionalització d'un model educatiu propi	9
2.2. Oportunitats i desigualtats educatives actuals	11
3. Mètodes. Qüestions de recerca i treball de camp	14
4. Resultats. El potencial educatiu dels ateneus	18
4.1. Agents educatius del territori	18
4.1.1 Centres educatius	19
4.1.2 Administracions públiques	20
4.1.3 Entitats privades	21
4.1.4 Altres agents educatius	21
4.2. Tipus d'educació	22
4.2.1 Educació formal	23
4.2.2 Educació no formal	23
4.2.3 Educació informal	25
4.2.4 Educació 360	27
4.3. Col·laboració entre ateneu i centre educatiu	28
4.4. Experiències d'oportunitats educatives	31
4.4.1 Activitats extraescolars de l'Orfeó Badaloní	31
4.4.2 Biblioteques del Centre de Lectura de Reus	32
4.4.3 Classes, cursos, escoles i aules	34
4.4.4 Cursets, tallers i activitats puntuals	37
4.4.5 Escola de Música de l'Orfeó Lleidatà	40
4.4.6 Espai Malla	41
4.4.7 Obra teatral de Sant Jordi de FEDAC Sant Feliu	44
4.4.8 Passaport Edunauta	45
4.4.9 Universitat Popular de Caldes de Montbui	47
5. Discussió. Oportunitats i reptes locals d'una nova aliança global.	51
5.1. Condicionants del potencial educatiu	51
5.1.1 Concepció d'un ateneu. Organitzador i plataforma	51
5.1.2 Fronteres legals. Incorporació i separació	54
5.1.3 Activitat de l'òrgan de govern. Reactivitat i proactivitat	55
5.1.4 Perspectiva de creixement. Expansió i consolidació	57
5.1.5 Usos dels espais. Polivalència i especialització	59
5.1.6 Usos dels temps. Horaris i calendaris	61
5.1.7 Qüestió intergeneracional. Infants, joves, adults i grans	62
5.1.8 Naturalesa de l'activitat. Voluntariat i professionalització	64
5.1.9 Naturalesa de l'oferta. Serveis per als socis	66
5.1.10 Coexistència al territori. Competència i complementarietat	68
5.2. L'Aliança Educació 360 al món ateneista	71
6. Conclusions. Una peça clau en l'ecosistema 360	74
7. Bibliografia	76
Annex A. Sumari de taules i figures	79
Annex B. Guió d'entrevista	80
Annex C. Proposta de programa d'acció.	81

O AGRAÏMENTS

L'autor voldria expressar el seu més profund agraïment a tots els entrevistats per, generosament, acceptar compartir el seu temps, experiències i opinions, així com a qui va ajudar a contactar amb ells i a tothom amb qui ha pogut parlar d'ateneus i educació per la imprescindible ajuda. També agraeix especialment als càrrecs i tècnics de la Federació d'Ateneus de Catalunya la seva acollida, col·laboració i suport. La predisposició de tothom ha estat indispensable per a l'execució del treball i ha fet de la recerca una experiència ben grata per a l'autor, com a persona prèviament externa a l'ateneisme.

1 INTRODUCCIÓ. ATENEISME I EDUCACIÓ 360

Les funcions educatives originàries dels ateneus ja han estat, en bona part, assumides per l'administració pública (Cortés, 1993), car el que ara s'entén com a ateneus o entitats ateneïstes són institucions d'iniciativa privada. Els ateneus, més enllà de la tipologia d'entitat –associació, ateneu, casal, casino, centre, cor/orfeó, societats, altres (Arnabat i Ferré, 2015, p. 411)– i prop d'una vintena de denominacions (Tiñena, 2021), ara comparteixen, a grans trets, l'objectiu del foment de la cultura. De fet, han estat considerades entitats de cultura popular (González, 2018) i entitats culturals (Obiols, 2019) i la Federació d'Ateneus de Catalunya va ser guardonada el 2019 amb el Premi Nacional de Cultura que atorga anualment el Consell Nacional de la Cultura i les Arts (CoNCA), òrgan de la Generalitat de Catalunya que participa en el disseny de la política de suport a la creació artística i cultural i assessora el Govern en el conjunt de la política cultural, entre altres. Tanmateix, impartir educació ha estat una de les funcions de servei públic que més els ha caracteritzat, fruit d'una voluntat pedagògica i instructora vers les classes populars urbanes i rurals desfavorides (Arnabat i Ferré, 2015; Izquierdo, 2018). En aquest context d'esforços de l'*ateneïsme* per a reforçar el seu lloc a la societat i de nous reptes educatius com a país és que el 12 de març de 2019 la Federació d'Ateneus de Catalunya (FAC) anunciava l'adhesió al manifest de l'«Aliança Educació 360. Educació a temps complet»; vegeu la figura 1. La Junta Directiva de la Federació d'Ateneus de Catalunya havia contactat prèviament amb la Fundació Jaume Bofill per a començar a cercar aliances i, amb aquesta signatura, el nou concepte d'educació 360 s'introduïa al món ateneïsta. L'escrit d'adhesió afirma que l'entitat comparteix aquest repte:

«Treballar perquè tothom tingui més i millors oportunitats educatives en tots els temps i espais de la seva vida i connectar l'educació i els aprenentatges entre el temps lectiu i el no lectiu; perquè cada infant i jove construeixi el seu propi itinerari vital amb equitat i sense exclusions».

FIGURA 1. UN DELS LOGOTIPS AMB ELS QUALS ES POT IDENTIFICAR L'ALIANÇA EDUCACIÓ 360

EDUCACIÓ 360
EDUCACIÓ A TEMPS COMPLET

Nota. Extret del lloc web de l'Aliança Educació 360, titularitat de la Fundació Jaume Bofill.

El 29 de gener de 2018, la iniciativa es va fer pública amb una jornada de presentació al Centre de Cultura Contemporània de Barcelona (CCCB) titulada «Construïm l'Eduació360. Una aliança per connectar temps i espais educatius». Aquesta és una proposta compartida per la Fundació Jaume Bofill –la mirada des del coneixement i la incidència–, la Diputació de Barcelona –l'àmbit local– i la Federació de Moviments de Renovació Pedagògica de Catalunya (FMRPC) –els professionals de l'educació–, que «han conceptualitzat la idea, han aportat recursos i capacitats, i han decidit treballar junts i que conviden a la participació d'altres entitats», d'acord amb el mateix escrit d'adhesió. Així, l'Aliança Educació 360 s'inscriu en un conjunt de projectes d'oportunitats educatives impulsats per la Fundació Jaume Bofill, entre els quals hi ha, per exemple, *Educació híbrida* («Com impulsar la transformació digital de l'escola»), *Programa Magnet* («Aliances per a l'èxit educatiu») i *Lecxit* («Lectura per a l'èxit educatiu»). Les entitats que s'hi adscriuen afirmen compartir el manifest de convocatòria –conformat pels set punts: «els nois i noies aprenen en tots els espais de la seva vida quotidiana», «s'eduquen en tots els seus temps, al llarg i a l'ample de la vida», «les oportunitats educatives d'arreu són cabdals en l'itinerari personal», «garantir el procés educatiu és també

alinejar i connectar els aprenentatges», «l'equitat és el principal repte en l'accés a les noves oportunitats educatives», «convertir l'educació dels espais i temps no lectius en política pública» i «el canvi educatiu ha d'incorporar la mirada de l'Educació360»– i assumir el document de compromisos dels participants –un total d'onze sobre l'interès superior de l'infant; el respecte i la promoció dels drets de la infància; la igualtat d'oportunitats i l'equitat en l'accés; l'accés universal a l'activitat sense discriminació; l'alineament amb el projecte educatiu territorial; les competències necessàries per a l'èxit educatiu; activitats de qualitat; processos de planificació, seguiment i avaluació; intencionalitat educativa; dimensió comunitària; i treball col·laboratiu amb altres agents del territori.

L'Aliança Educació 360 va néixer amb una crida per a adhesions amb desenes d'entitats i l'octubre de 2023 ja eren al voltant de 370 membres que es poden dividir, a grans trets, en món local –ajuntaments, consells comarcals, consorcis de municipis i diputacions–, entitats –entitats locals i organitzacions de segon nivell– i centres educatius i xarxes de professionals relacionats amb la docència, a més de grups de recerca i altres tipus d'organitzacions. A més a més, avui dia compta amb quatre xarxes territorials –Comarques Gironines, Terres de Lleida, Camp de Tarragona, Terres de l'Ebre– que operen com una aliança a més petita escala. Conseqüència evident, tot i que no formal, d'aquesta activitat, per exemple, el 1r Fòrum de les Arts a l'Educació va tenir lloc el 2 d'abril de 2022, organitzat pel Consell Nacional de la Cultura i de les Arts. El 13 de març de 2019, l'endemà de l'adhesió, la Federació d'Ateneus de Catalunya i l'Aliança Educació 360 van organitzar una taula rodona al 6è Congrés d'Ateneus de Catalunya, amb el títol «Ateneus i Educació», sobre l'impacte de l'estil ateneista en l'educació i la cerca de sinergies amb altres agents de la comunitat, per tal de donar valor a la tasca educativa dels ateneus. La taula va posar de manifest com els ateneus són entitats que comparteixen completament aquesta mirada 360: entitats dinamitzadores molt vinculades

al territori, oferta d'activitats al llarg i ample de la vida, serveis i propostes des del vessant educatiu, feina intergeneracional i transversal, i la necessitat de crear sinergies amb altres agents de la comunitat. Més endavant, arran de la voluntat de l'Aliança Educació 360 de relacionar-se amb diversos sectors i actors del món educatiu a Catalunya, el febrer de 2021, la Fundació Jaume Bofill va dedicar un capítol propi als ateneus – titulat «Els ateneus, espais amb llarga tradició educativa» (vegeu Tiñena, 2021)– a la publicació *Educació 360: més enllà del temps lectiu. Una aproximació a les dades de participació i als agents de l'ecosistema educatiu*, número 89 de la col·lecció «Polítiques».

El repte fins al dia d'avui, però, ha estat que aquesta voluntat institucional arribi al conjunt dels ateneus, tant pel que fa a conèixer l'Aliança Educació 360 en si, com pel que fa a formar persones que hi puguin incorporar la mirada 360. De fet, la reacció de la Federació d'Ateneus de Catalunya en conèixer els projectes de la Fundació Jaume Bofill va ser un: «si tot això ho fem; com és que no està sobre la taula i com és que no es coneix?» (Carme Artigas i Ojeda, entrevista). Esteve Torrent i Fontbona, un altre membre de la Junta Directiva, descrivia la percepció que la ciutadania, els centres educatius i els ajuntaments no són prou conscients que els ateneus també fan educació: «no entenen que la cultura popular també es pot traduir en extraescolars o que un ateneu pot acollir extraescolars que no estiguin relacionades amb la cultura popular» (entrevista). Justament, una de les aspiracions de l'actual mandat de la Junta Directiva, encetat el 2023, ha estat englobar àmbit universitari, educació formal, educació no formal i educació 360. Així, els objectius d'aquest treball guanyador el 2023 de la segona edició del Premi Tribuna Atenea han estat, d'una banda, identificar les oportunitats i els reptes de l'aplicació de la perspectiva global de l'educació a temps complet a través dels ateneus catalans i, d'altra banda, establir un estat de la qüestió de la relació entre l'associacionisme cultural ateneista i l'Aliança Educació 360.

2 MARC TEÒRIC. ESPAIS AMB UNA LLARGA TRADICIÓ EDUCATIVA

2.1 INSTITUCIONALITZACIÓ D'UN MODEL EDUCATIU PROPI

Els ateneus són espais de sociabilitat –se n'ha dit «sociabilitats ateneístiques»– amb una destacable incidència en la transmissió educativa formal i informal i en la conformació de la cultura popular (vegeu Todó, 1995; Albaladejo, 2017; Solà, 2018). Aquí, s'entén la sociabilitat com la «capacitat dels individus per a integrar-se a la vida del grup» –*Diccionari de sociologia i ciències socials*, Centre de Terminologia TERMCAT–; la disposició a la relació interindividual, espontània, quotidiana i voluntària dels individus i el fruit d'aquesta disposició, el qual inclou formes informals –com ara trobades a places i cafès– i formes més rituals i cícliques –com ara festes patronals i religioses– (Arnabat i Ferré, 2015). Així, l'associacionisme, concretament, fa referència a manifestacions intencionals –fruit de propostes i motivacions concretes– i institucionalitzades –entitats amb una dimensió física i humana palpable– de la sociabilitat (Arnabat i Ferré, 2015). Els ateneus van ser la formació d'associació cultural i recreativa preponderant a la Catalunya dels segles XIX i XX, una peça clau de la societat civil catalana i de la seva xarxa associativa, «fonamental en la vertebració de la vida social i cultural del país, en la cohesió social dels municipis catalans, en el manteniment de la cultura i la llengua catalanes i en la tasca culturitzadora i polititzadora de les classes populars» (Izquierdo, 2018, p. 152). Malgrat les fronteres autonòmiques i estatals actuals, aquestes sociabilitats ateneïstes s'han inscrit en el conjunt de la nació catalana –vegeu Cortés (1993), Roig (1997), Santana (2001), Motilla (2005, 2011) o Gelabert i Motilla (2013), a tall d'exemple– i, fins i tot, en un context mediterrani (Solà, 2018). Avui dia, els ateneus

es poden incloure dins d'un tercer sector cultural conformat per entitats privades, els estatuts i les actuacions de les quals reconeixen una finalitat social, cultural i educativa (Barbieri i Cendra, 2021).

El fet ateneïsta català té origen en les societats científico-literàries europees de finals del segle XVIII –a més del precedent de l'Ateneo Español creat el 1820 a Madrid i els antecedents propis, com ara gremis, confraries, reials acadèmies i societats acadèmiques, secretes i patriòtiques– i els primers ateneus sorgeixen, en el marc d'una Catalunya liberal que s'industrialitzava, per a pal·liar les desigualtats, garantir una vida digna i contribuir a la formació i culturització (Bosch, 1991; Arnabat i Ferré, 2015; Izquierdo, 2018). Entre els anys 1836 i 1936 es van bastir a Catalunya un total de 1.746 entitats culturals, instructives i/o recreatives (Arnabat i Ferré, 2018, p. 32), d'acord amb la Base de dades de l'Associacionisme català contemporani 1868-1980 (BDACC). El model català d'ateneus tenia unes característiques pròpies que el diferenciaven, «el seu caire de sociabilitat popular i la seva vocació pedagògica i instructora dirigida a millorar la formació i educació de les classes més desfavorides» (Arnabat i Ferré, 2015, p. 19). Els ateneus catalans tenien «una decidida voluntat pedagògica vers les classes populars urbanes i rurals» (Arnabat i Ferré, 2018, p. 40) i, de fet, la pedagogia va ser un dels temes dels dos congressos d'ateneus que van tenir lloc a Catalunya a la dècada de 1920. Els anys de la Segona República Espanyola van ser un punt àlgid en l'expansió del moviment associatiu (Izquierdo, 2018), quan els ateneus «institucionalitzaven un model educatiu adreçat a la formació dels obrers i de les classes populars» (Arnabat i Ferré, 2019, p. 206). El 1939, però, la victòria franquista a la Guerra Civil Espanyola i l'inici del franquisme van implicar, per a ateneus i centres populars de

Catalunya, requisicions d'edificis, depuracions de socis, repressió contra dirigents, robatoris de documentació i material, confiscació del patrimoni associatiu, espanyolització dels continguts i tancament d'entitats (Bosch, 1991; Bosch, 2016; Izquierdo, 2018; Arnabat i Ferré, 2018), la qual cosa també ha dificultat conèixer-ne la història en detall.

Al segle XIX i inicis del XX, hi havia hagut un «interès privat i societari de crear escoles i donar educació» (Bosch, 2016, p. 270). La tardana i insuficient ampliació de la cobertura pública educativa i l'escassa inversió pública en l'ensenyament dels infants i la formació dels adults, darrere de les transformacions econòmiques i socials, topava de front amb Catalunya. Això va motivar la creació d'escoles en el si d'ateneus, centres, cercles i societats obreres (Bosch, 2016; Albaladejo, 2017) i

«diversos ateneus es constitueixen amb la finalitat exclusiva de donar ensenyament a totes les edats» (Bosch, 1991, p. 74). L'educació s'oferia a centres republicans, anarquistes i catòlics (Albaladejo, 2017), donant lloc a un àmbit d'escoles confessionals –el cas del Centre Cultural i Moral del Poblenou (Gras, Roig i Morera, 2011)– i un altre d'escoles connectades amb els corrents renovadors de caràcter racionalista –l'escola del Centre Democràtic i Progressista de Caldes de Montbui seguia la pedagogia i l'ideari de l'Escola Moderna de Francesc Ferrer i Guàrdia (Bosch, 2016); vegeu la figura 2. En la línia del que ara es concep com a educació d'adults o educació permanent (Solà, 2018), molts ateneus van començar plantejant classes nocturnes per a adults –al vespre, després de la jornada laboral– i, més endavant, van acollir nens –excloent-ne les nenes en un inici– per a donar-los instrucció i ensenyament elemental (Izquierdo, 2018).

FIGURA 2. ALUMNES DE L'ESCOLA DEL CENTRE DEMOCRÀTIC I PROGRESSISTA DE CALDES DE MONTBUI L'ANY 1916

Nota. Extret del lloc web del Centre, Ateneu Democràtic i Progressista.

Les assignatures i els continguts van ampliar-se progressivament, incloent-hi llengües, arts i oficis, entre d'altres (vegeu Rius, 2012; Albaladejo, 2017). El franquisme va suposar la interrupció de bona part d'aquesta tasca educativa i activitat docent als ateneus.

Diversos ateneus entrevistats en el marc d'aquest treball comparteixen aquesta història d'alfabetització, culturització, instrucció i formació: el Centre de Lectura de Reus es va crear el 1859 amb la fi expressa d'ensenyança i educació populars, «ensenyar a llegir a la població treballadora i als sectors més desafavorits de la societat» (Izquierdo, 2018, p. 154); l'Ateneu Igualadí de la Classe Obrera comptava amb secció educativa i va començar les escoles nocturnes amb la seva creació el 1863 (Vicente, 1995); com a Acadèmia de Sant Lluís Gonzaga, els Lluïsos d'Horta van tenir una escola del 1906 al 1911, primer limitada als fills dels socis i després ampliada a tot l'antic municipi de Sant Joan d'Horta; l'escola del Centre Democràtic i Progressista de Caldes de Montbui és, com a mínim, del 1916 i també s'hi iniciava als infants en teatre i interpretació (Bosch, 2016); el 1910, els estatuts del «Centro Social de Pueblonuevo» incloïen «fomentar la educación y la instrucción para el mejoramiento del obrero por medio de escuelas diurnas y nocturnas, conferencias sociales, morales y profesionales y por la difusión de revistas, folletos y hojas de propaganda moral y social» i el 1917 es funden les escoles que justificaven el nom «d'Instructiu» que va dur uns anys (Gras, Roig i Morera, 2011). Al Centre Moral i Cultural del Poblenou va haver-hi, fins i tot, una associació d'antics alumnes de les escoles del centre per a «aconseguir que els alumnes de les escoles s'integressin al Centre, ja que abans quedaven totalment deslligats de l'entitat» (Gras, Roig i Morera, 2011, p. 56); ja llavors comptava amb seccions de cultura, biblioteca, conferències, excursionisme i cinema, entre d'altres.

2.2 OPORTUNITATS I DESIGUALTATS EDUCATIVES ACTUALS

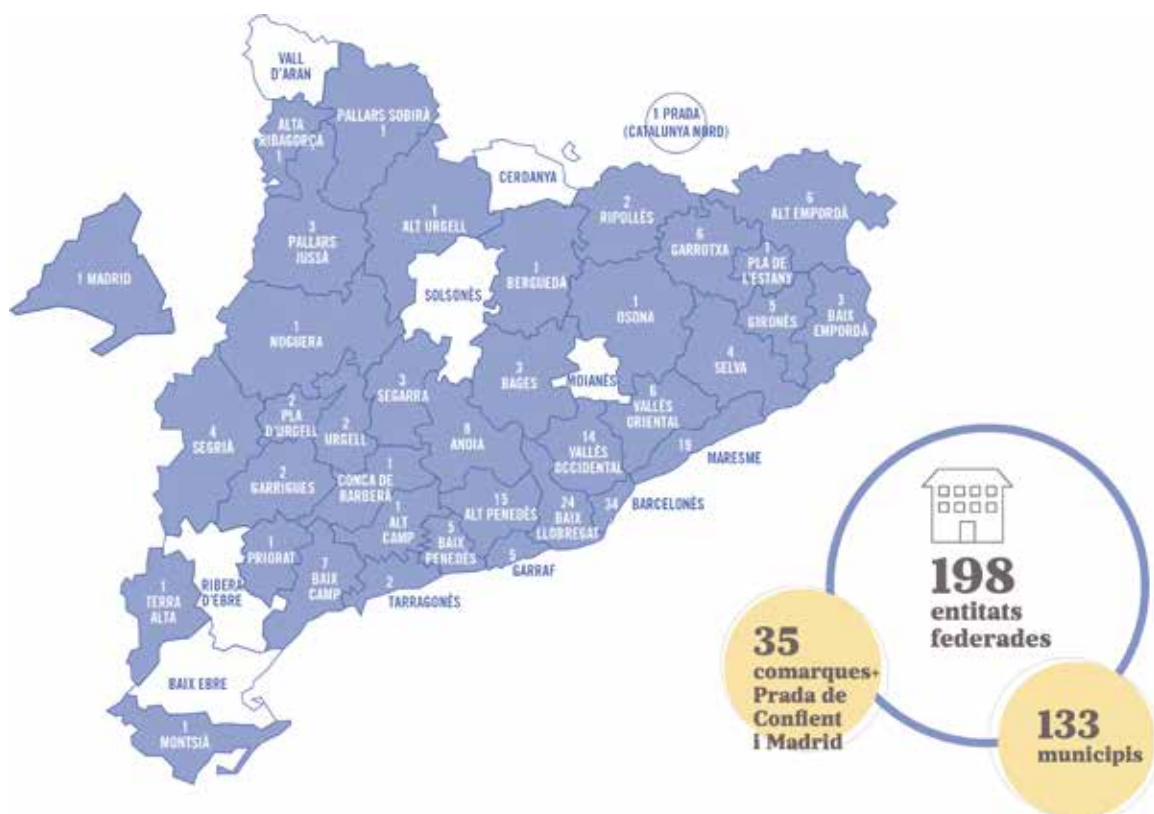
Durant la transició democràtica espanyola, associacions històriques van anar recuperant el seu patrimoni cultural en el marc «d'una competència ferotge pels espais de sociabilitat popular entre els ajuntaments democràtics, les empreses privades i el món ateneista» (Arnabat i Ferré, 2018, p. 48). Bona part dels ateneus va recuperar la seva empenta, tot reorganitzant-se i adaptant-se als nous temps –les Escoles de l'Ateneu Igualadí de la Classe Obrera van recuperar l'activitat el curs 1978-79, gràcies als esforços d'antics socis i exalumnes, i avui dia continuen com a Escola Ateneu Igualadí–, tot i que molts ateneus mai no van poder recuperar-se de la repressió franquista (Arnabat i Ferré, 2015). Així, per exemple, l'Escola de Música del Centre Moral i Cultural del Poblenou –antecedent de l'actual Aula de Música– va ser fundada per iniciativa de l'Orquestra Amics de la Música, inicialment com a escola orientada al barri (Gras, Roig i Morera, 2011). Els professors eren músics de la mateixa orquestra –es pretenia que alguns dels alumnes s'incorporessin a l'orquestra amb el temps– i s'hi preparaven alumnes per a examinar-se al Conservatori Superior de Música del Liceu, perquè se seguia el mateix pla d'estudis (Gras, Roig i Morera, 2011). A més, l'ateneu continuava oferint cursets –català, sardanes o primers auxilis, entre d'altres– i la secció de cultura va iniciar un concurs literari per a alumnes de les escoles del barri el 1986, el qual va durar uns anys. Exemplificant la flexibilitat de l'oferta educativa que ara caracteritza els ateneus, les actuals «activitats diverses» del Centre Moral i Cultural del Poblenou tenen origen el 2009 en la secció de promoció de la dona: «a cavall entre l'activitat artística i la docent, ja que les persones que en formen part s'hi incorporen perquè tenen ganes de practicar activitats que els agraden, però ho fan de forma pedagògica amb monitores especialitzades en cada disciplina» (Gras, Roig i Morera, 2011, p. 143).

Avui dia, el context educatiu, social, econòmic, cultural i polític és radicalment diferent del de la creació de bona part dels ateneus catalans per «les indústries culturals, la presència del sector públic, les noves tecnologies o el consum massiu i individualitzat de la cultura» (Arnabat i Ferré, 2015, p. 411), a més de dificultats relacionades amb el patrimoni, l'actualització de projectes, la renovació generacional i la visibilitat social. La Federació d'Ateneus de Catalunya es funda arran del Tercer Congrés d'Ateneus de Catalunya, convocat el 1983 pel Servei de Promoció Cultural de la Direcció General de Difusió Cultural, Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya. El 2000, es llistaven 240 ateneus amb un nombre aproximat de 140.000 socis –el qual sobrepassa el mig milió si es compten afiliats indirectes– (Baltà, 1999) i, el 2024, la Federació d'Ateneus de Catalunya agrupa més de 200 entitats federades a 35 comarques i 133 municipis –tot i que amb una distribució desigual pel territori;

vegeu la figura 3–, comptant 84.975 persones associades a l'*Anuari 2023*. L'avenç que ha suposat l'educació obligatòria fa que el moviment ateneista ja no hagi d'assumir funcions d'alfabetització i instrucció bàsica i, de fet, la majoria no ha tornat a fer classes formals. Ara, però, s'assenyala que les activitats extraescolars –extracurriculars, més enllà de l'horari lectiu– han esdevingut un espai de reproducció de desigualtats socials, en tant que el capital socioeconòmic de la família és un dels principals factors de desigualtat en l'accés d'infants i joves a aquestes oportunitats educatives (vegeu González, 2016; Coll i Albaigés, 2021; Mencía i Samper, 2023).

Aquesta nova forma de desigualtat educativa és rellevant perquè l'evidència indica que la participació en activitats extraescolars té un impacte significatiu, però condicionat, en sis àmbits competencials –rendiment escolar, lectura i matemàtiques, actituds cap a l'aprenentatge, increment de les expectatives formatives,

FIGURA 3. MAPA DELS ATENEUS ADHERITS A LA FEDERACIÓ D'ATENEUS DE CATALUNYA SEGONS LA COMARCA

Nota. Extret de l'*Anuari de la Federació d'Ateneus de Catalunya de 2023* (pàgina 5).

competències psicoemocionals, i competències socials– i els efectes sobre el rendiment acadèmic, les habilitats socials i competències psicoemocionals destaquen especialment entre l'alumnat de perfil socioeconòmic baix (vegeu González, 2016). Alguns dels condicionants d'aquest impacte positiu –vegeu també la figura 4– serien el tipus de programes d'activitats extraescolars –arts, esports i aprenentatges formals–, el plantejament d'objectius clars d'aprenentatge, la connexió amb el currículum escolar, la metodologia d'aprenentatge, la mida del grup, la durada del programa i el perfil dels responsables o conductors de l'activitat (vegeu González, 2016). El percentatge de participació extraescolar segons el nivell socioeconòmic, però, és desigual, havent-hi una esclatxa de participació extraescolar quantificada en 26 punts percentuals entre el nivell socioeconòmic familiar alt i el baix (Mencía i Samper, 2023, p. 23). El preu massa elevat és la raó més comuna en el nivell socioeconòmic baix per a no fer activitats

extraescolars (Mencía i Samper, 2023), però també s'hi ha identificat, com a raons generals, manca d'interès del fill, sobrecàrrega de deures o prioritització de la dedicació a l'estudi, preferència pel temps lliure, manca d'oferta o places, manca d'oferta adaptada a les necessitats educatives, no tenir activitats a prop del lloc de residència i desconeixement de l'oferta existent (Samper i Moreno, 2021; Mencía i Samper, 2023). L'anàlisi sobre la pràctica d'activitats extraescolars d'infants i adolescents a Catalunya s'ha basat prèviament (Samper i Moreno, 2021) en fonts de dades diverses –com ara l'Edubaròmetre de la Fundació Jaume Bofill–, però el març de 2024 es van facilitar les dades en obert del «Baròmetre 360: Enquesta de participació en les activitats extraescolars d'infants i adolescents de 6 a 15 anys», en el marc de l'Aliança Educació 360 (Mencía i Samper, 2023). Aquestes dades van ser recollides entre maig i juny de 2022 i fan referència a activitats extraescolars del curs 2021-22.

FIGURA 4. INFOGRAFIA DE CARACTERÍSTIQUES DE LES ACTIVITATS EXTRAESCOLARS QUE MILLOREN EL RENDIMENT ACADÈMIC

Nota. Extret del lloc web de l'Aliança Educació 360, titularitat de la Fundació Jaume Bofill

3 MÈTODES. QÜESTIONS DE RECERCA I TREBALL DE CAMP

En relació amb els objectius del treball, s'han plantejat, respectivament, aquestes qüestions de recerca: d'una banda, quines relacions poden establir i mantenir els ateneus amb diferents agents educatius d'un mateix territori i quines dificultats poden afrontar els ateneus a l'hora de crear i mantenir una oferta educativa i, d'altra banda, com incorporen els ateneus el coneixement de l'Aliança Educació 360 en la seva activitat. Així, s'ha seguit una metodologia qualitativa i etnogràfica (Roigé, Estrada i Beltrán, 1999) i les tècniques de generació de dades aplicades han estat l'anàlisi de fonts documentals –el manifest, publicacions, reports, texts i recursos en general a llocs web i xarxes socials de la iniciativa «Educació360. Educació a temps complet»–, l'entrevista qualitativa semiestructurada i l'observació participant. La unitat d'anàlisi ha estat l'organització –l'ateneu– i alguns criteris d'exclusió han estat formar part de la Xarxa d'Ateneus Cooperatius (XAC), la qual és promoguda per la Direcció General d'Economia Social i Solidària i el Cooperativisme

–Departament d'Empresa i Treball de la Generalitat de Catalunya–, o de la Xarxa de Casals i Ateneus dels Països Catalans, la qual és fruit d'un «nou associacionisme de base civopolítica» (Arnabat i Ferré, 2018, p. 50). Inicialment, es va proposar un mostratge intencionat per quotes, com a mètode de mostratge no probabilístic basat en la selecció no aleatòria d'un nombre o proporció determinada d'unitats, les anomenades quotes. Les quotes havien de definir-se segons l'afiliació a la Federació d'Ateneus de Catalunya –apareix com a «federat» a la taula 1 i la taula 2–, l'adhesió al manifest de l'Aliança Educació 360 –apareix com a «aliat» a la taula 1 i la taula 2–, la gestió projectes educatius que formin part de l'ecosistema 360 i el nombre d'habitants del municipi. Aquesta darrera variable es basa en els criteris que estableix la Llei municipal i de règim local de Catalunya per als títols de vila i ciutat –«ciutat» per a municipis amb més de 20.000 habitants, «vila» per a municipis amb més de 5.000 habitants, «poble» per a la resta–, per la dificultat d'operativitzar els àmbits urbans i rurals.

TAULA 1. DISTRIBUCIÓ PER QUOTES DE LA MOSTRA ENTREVISTADA

ATENEUS FEDERATS					ATENEUS NO FEDERATS	
Aliats	No aliats				Aliats	No aliats
	Dins de l'ecosistema 360		Fora de l'ecosistema 360			
	Ciutats	Viles i pobles	Ciutats	Viles i pobles		
2	6	0	4	5	0	1

Nota. Elaboració pròpia, en total s'han entrevistat i visitat 18 ateneus.

L'encreuament d'aquestes característiques, però, genera perfils que no interessen en aquest treball –els ateneus no federats i no aliats– o que són massa específics –molt pocs ateneus aliats–, amb la qual cosa, a través del treball de camp, el

mostratge per quotes va derivar en un mostratge de conveniència; vegeu la taula 1. No s'ha trobat cap ateneu a viles i pobles dins l'ecosistema 360 ni cap ateneu no federat aliat amb l'Educació 360. L'adhesió al manifest de l'Aliança Educació

360 s'ha comprovat a la pàgina web <<https://www.educacio360.cat/socis-i-promotors/>> i els ateneus que s'han considerat part de l'ecosistema 360 són els següents: l'Ateneu Popular de Nou Barris, per la seva inclusió en «Educar en la pràctica artística, un dret irrenunciable» (Aragonès, 2020) en el marc de l'Aliança Educació 360; els Lluïsos d'Horta i el Casino Prado Suburense, com a espais incorporats en la programació del Passaport Edunauta; el Centre de Lectura de Reus, per

l'aliança amb l'Escola Rubió i Ors –escola pública d'educació infantil i primària– dins el programa educatiu Magnet per a potenciar les disciplines artístiques a través d'una professora de l'Escola de Dansa; i l'Ateneu Igualadí i l'Orfeó Lleidatà, per la participació en la taula rodona «Ateneus i Educació» del 6è Congrés d'Ateneus de Catalunya en relació amb l'Escola Ateneu Igualadí i l'Escola de Música de l'Orfeó, respectivament.

TAULA 2. CLASSIFICACIÓ DELS ATENEUS ENTREVISTATS I VISITATS

Nom de l'ateneu	Vegueria	Comarca	Municipi	Federat	Aliat
Orfeó Badaloní	Barcelona	Barcelonès	Badalona	Sí	Sí
Ateneu Popular de Nou Barris	Barcelona	Barcelonès	Barcelona	No	No
Centre Moral i Cultural del Poblenou	Barcelona	Barcelonès	Barcelona	Sí	No
Lluïsos de Gràcia	Barcelona	Barcelonès	Barcelona	Sí	No
Lluïsos d'Horta	Barcelona	Barcelonès	Barcelona	Sí	No
Centre Moral d'Arenys de Munt	Barcelona	Maresme	Arenys de Munt	Sí	No
Ateneu Santcugatenc	Barcelona	Vallès Occidental	St Cugat del Vallès	Sí	No
Coro Sentmenat	Barcelona	Vallès Occidental	Sentmenat	Sí	No
Centre, Ateneu Democràtic i Progressista	Barcelona	Vallès Oriental	Caldes de Montbui	Sí	Sí
Casino de Granollers Club de Ritme	Barcelona	Vallès Oriental	Granollers	Sí	No
Ateneu L'Aliança	Barcelona	Vallès Oriental	Lliçà d'Amunt	Sí	No
Casal Cultural Codinenc	Barcelona	Vallès Oriental	Sant Feliu de Codines	Sí	No
Casal de Vila-rodona	Camp de Tarragona	Alt Camp	Vila-rodona	Sí	No
Centre de Lectura de Reus	Camp de Tarragona	Baix Camp	Reus	Sí	No
Cercle Bredenc	Comarques Gironines	Selva	Breda	Sí	No
Ateneu Igualadí	Penedès	Anoia	Igualada	Sí	No
Casino Prado Suburense	Penedès	Garraf	Sitges	Sí	No
Orfeó Lleidatà	Ponent	Segrià	Lleida	Sí	No

Nota. Elaboració pròpia, ordenat per ordre alfabètic a partir de vegueries, comarques i municipis.

El treball de camp s'ha estès de l'octubre de 2023 a l'abril de 2024 i va començar amb converses no estructurades a informants diversos –vegeu la taula 3– que van permetre elaborar el guió d'entrevista que es pot consultar a l'annex B. Tots els formalment entrevistats –vegeu la taula 4– van ser informats de la finalitat d'aquest treball i del caràcter voluntari de la seva participació i van confirmar oralment el seu consentiment. Les entrevistes van tenir lloc presencialment i en català i van ser posteriorment transcrits per a l'anàlisi. L'observació participant ha consistit en una visita guiada pels locals, com a mínim,

a tots els ateneus entrevistats i en l'assistència a algunes activitats puntuals: 12 de gener de 2024, la primera classe del curs Introducció a l'Astronomia de la Universitat Popular de Caldes de Montbui del Centre, Ateneu Democràtic i Progressista; el 30 de gener de 2024, una classe del taller d'Història de l'Art en Art Internacional dels Lluïsos de Gràcia i, el 18 de març de 2024, la xerrada «La justícia espanyola. Més poder que servei públic», amb Ester Capella i Farré i Ramon Daví i Navarro, del 3r cicle Els Debats del Casino, al Casino de Granollers Club de Ritme.

TAULA 3. LLISTA D'INFORMANTS AMB CONVERSES NO ESTRUCTURADES

Nom i cognoms	Rols principals de l'entrevistat en el moment del contacte
Alfons Tiñena i Pla	Assessor d'Estratègia i Servei de Subvencions de la Federació d'Ateneus de Catalunya
Anna Baldomà i Lladonosa	Secretària administrativa de l'Ateneu Igualadí de la Classe Obrera
Carme Artigas i Ojeda	Vicepresidenta econòmica de la Federació d'Ateneus de Catalunya (Àrees Econòmica, de Coneixement, Formació i Memòria Històrica) i presidenta del Casino Prado Suburense
Daney Rubio i Valentín	Tècnica de l'Àrea de Projectes i Activitats de la Federació d'Ateneus de Catalunya
Enric Aragonès i Jové	Director de l'Aliança Educació 360
Esteve Torrent i Fontbona	Vocal de la Junta Directiva de la Federació d'Ateneus de Catalunya (Àrees de Comunicació, de Participació i Estratègia)
Raul Molina i Pardo	Tècnic de l'Àrea de Projectes i Activitats de la Federació d'Ateneus de Catalunya
Roger Buch i Ros	Polítològ i professor de la Universitat Ramon Llull
Toni Martínez i Boada	Conserge del Centre Moral d'Arenys de Munt

Nota. Elaboració pròpia, ordenat per ordre alfabètic; els rols llistats s'han definit en el moment de realització del treball de camp i s'hi obvien rols previs o no rellevants per a l'entrevista.

TAULA 4. LLISTA D'INFORMANTS AMB ENTREVISTES QUALITATIVES SEMIESTRUCTURADES

Nom i cognoms	Rols principals de l'entrevistat en el moment del contacte
Aina Castelltort i Marcé	Tècnica de Formació i Circ Social de l'Ateneu Popular de Nou Barris
Albert Morral i Quintana	Instructor del curs Introducció a l'Astronomia de la Universitat Popular de Caldes de Montbui del Centre, Ateneu Democràtic i Progressista
Àlvar Roda i Fàbregas	President de l'Ateneu Santcugatenc i vocal de la Junta Directiva de la Federació d'Ateneus de Catalunya (Àrea de Gestió i Secretaria)
Empar Pont i Albert	Secretària general del Centre de Lectura de Reus
Gemma Novo i Valls	Presidenta del Centre Moral i Cultural del Poblenou
Joan Martínez i Coll	Vicepresident del Centre Moral i Cultural del Poblenou
Josep Buxalleu i Prat	Vicepresident del Cercle Bredenc
Josep Cabra i Trunas	President del Cercle Bredenc
Josep Canet i Figueras	Secretari del Casal Cultural Codinenc i secretari del grup de teatre amateur Deixalles 81
Josep Rius i Vilardell	President del Casino de Granollers Club de Ritme
Josep Robert i Segarra	President del Casal de Vila-rodon
Josep Roca i Avellaneda	Secretari del Cercle Bredenc
Josep Rodà i Terrades	Tresorer del Cercle Bredenc
Marc Rovira i Estrada	President de l'Ateneu L'Aliança
Marc Sansa i Colomer	Membre de la Junta Directiva del Centre Moral d'Arenys de Munt
Mariano Romero i Tabuenca	Vocal del Cercle Bredenc
Mireia Claret i Esteve	Presidenta de l'Ateneu Igualadí de la Classe Obrera
Núria Alcober i Crespo	Coordinadora de l'Ateneu Popular de Nou Barris
Núria Font i Revilla	Gerent dels Lluïsos d'Horta i referent tècnica de la Delegació Territorial del Barcelonès de la Federació d'Ateneus de Catalunya
Pep Morella i Murcia	President del Coro Sentmenat i president de la Fed. d'Ateneus de Catalunya
Ricard Abellan i Estañol	President de l'Orfeó Badaloní i membre del Grup Motor de la Federació d'Ateneus de Catalunya
Roser Guiteras i López	Representant de la Universitat Popular de Caldes de Montbui a la Junta Directiva del Centre, Ateneu Democràtic i Progressista
Sílvia Paretas i Curtiada	Directora de l'Esplai de Dansa del Casino Prado Suburense i vocal de la Junta Directiva del Casino Prado Suburense
Toni Ramon i Algueró	Director de l'Àrea Institucional i de Projectes de l'Ateneu Santcugatenc
Toni Solé i Serra	President dels Lluïsos d'Horta
Xavier Quinquillà i Durich	Director executiu de l'Orfeó Lleidatà
Xesco Ramos	Tallerista dels Lluïsos de Gràcia

Nota. Elaboració pròpia, ordenat per ordre alfabètic; els rols llistats s'han definit en el moment de realització del treball de camp i s'hi obvien rols previs o no rellevants per a l'entrevista.

4 RESULTATS. EL POTENCIAL EDUCATIU DELS ATENEUS

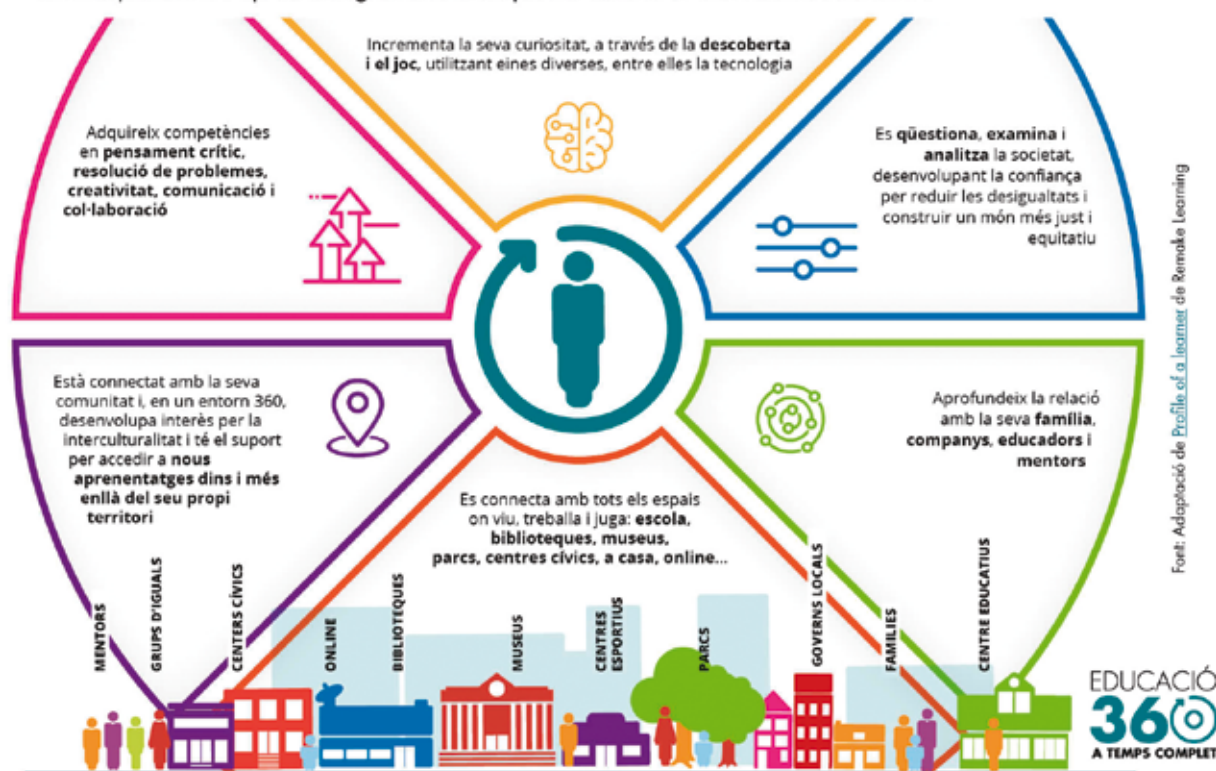
4.1 AGENTS EDUCATIUS DEL TERRITORI

Dos dels compromisos dels participants de l'Aliança Educació 360, d'acord amb la pàgina web, són «incorporar la dimensió comunitària i de vinculació amb el territori, amb vocació de treball en xarxa» i «promoure el treball col·laboratiu amb altres agents del territori, corresponsabilitzant-se i col·laborant les iniciatives que de forma conjunta es dissenyin per a la millora de l'èxit educatiu i de les oportunitats educatives dels infants i joves». Això fa necessari el llistat i la definició dels agents del territori –vegeu la figura 5– que contribueixen a un projecte educatiu en un grau o un altre. A tall d'exemple, la pàgina web del document d'adhesió de l'Aliança Educació 360

apel·la a ajuntaments, centres educatius i entitats, mentre que la pàgina web de socis i promotors de l'Aliança Educació 360 fa la següent classificació: administracions públiques; xarxes i serveis de centres educatius, mestres i professionals; moviments de lleure, xarxes d'infància i del tercer sector; xarxes d'entitats esportives; institucions i xarxes d'entitats de comunicació, artístiques i culturals –on s'inclou la Federació d'Ateneus de Catalunya–; grups i centres de recerca; centres educatius; i entitats. A continuació, s'agrupen i defineixen els agents educatius del territori d'acord amb les dades generades durant el treball de camp i, a l'annex C, poden llegir-se algunes recomanacions per a incorporar i desenvolupar una educació 360 a un ateneu en relació amb els altres agents educatius del seu territori.

FIGURA 5. INFOGRAFIA DE L'EXPERIÈNCIA D'APRENENTATGE DE L'INFANT EN UN ENTORN 360

Aquest entorn, que posa l'infant al centre i connecta els recursos i agents educatius del territori, li ofereix les competències d'aprenentatge necessàries per afrontar la nova realitat social actual

Nota. Extret del lloc web de l'Aliança Educació 360, titularitat de la Fundació Jaume Bofill.

4.1.1 CENTRES EDUCATIS

Els centres educatius són, per definició, els principals agents educatius de qualsevol territori. Convé recordar que l'ensenyament a l'actual comunitat autònoma de Catalunya cobreix totes les etapes de la vida i hi ha una tipologia ben definida de centres que condiciona les relacions que els ateneus poden establir-hi. D'una banda, depenent de qui en té la titularitat, els centres educatius poden ser públics –correspon

a una administració pública–, privats –correspon a una persona física o a una persona jurídica de caràcter privat– o privats concertats –centre privat que té ensenyaments sostinguts amb fons públics. D'altra banda, depenent dels ensenyaments que imparteixen, els centres poden ser dels tipus que es descriuen a la taula 5 –destacant-ne, més enllà de l'ensenyament obligatori, els ensenyaments d'idiomes, els ensenyaments artístics, els ensenyaments esportius i l'educació d'adults. De

TAULA 5. TIPOLOGIA DE CENTRES EDUCATIS SEGONS L'ENSENYAMENT

Ensenyament	Edats	Centres que l'ofereixen i descripció
<i>Educació infantil: 1r cicle</i>	0-3 anys	Llar d'infants.
<i>Educació infantil: 2n cicle</i>	3-6 anys	Parvulari, escola, institut escola (IE), zona escolar rural (ZER), centre d'educació especial (CEE).
<i>Educació primària</i>	6-12 anys	Escola, institut escola (IE), zona escolar rural (ZER), centre d'educació especial (CEE).
<i>Educació secundària obligatòria (ESO)</i>	12-16 anys	Institut, institut escola (IE), centre d'educació especial (CEE), secció d'educació secundària (SES).
<i>Batxillerat</i>	16-18 anys normalment	Institut. Modalitats: arts, ciències i tecnologia, humanitats i ciències socials, general.
<i>Formació professional (FP): itineraris formatius específics (IFE)</i>	16-20 anys	Institut. Ensenyament adreçat a alumnes amb necessitats educatives especials associades a una discapacitat intel·lectual.
<i>Formació professional (FP): programes de formació i inserció (PFI)</i>	16-21 anys	Institut. Ensenyament pensat per a joves que han deixat l'educació secundària obligatòria (ESO)
<i>Formació professional (FP): cicles formatius de grau bàsic (CFGB), de grau mitjà (CFGM) i de grau superior (CFGS)</i>	A partir de 15 anys	Institut. Dos cursos acadèmics; una part es destina a la formació en el centre educatiu i una altra part a la formació pràctica en centres de treball. També hi ha cursos d'especialització per a aprofundir coneixements després d'haver cursat un cicle.
<i>Ensenyament d'idiomes</i>	n/d	Escola d'idiomes. Les persones adultes poden estudiar idiomes moderns en règim oficial a les escoles oficials d'idiomes (EOI) i a l'Institut Obert de Catalunya (IOC).
<i>Ensenyaments artístics</i>	n/d	Escola d'arts, conservatori o centre professional de música o de dansa, centres públics i centres privats autoritzats d'arts plàstiques i disseny, arts escèniques, música i dansa.
<i>Ensenyaments esportius</i>	n/d	Centres públics i centres privats autoritzats. Una part d'aquestes hores es destina a la formació en un centre educatiu i una altra, a la pràctica en centres de treball.
<i>Ensenyaments universitaris</i>	A partir de 18 anys normalment	Universitat, institut, escola professional i escola tècnica, entre altres. El primer cicle és el grau, el segon cicle és el màster (incloent-hi altres titulacions de terminologia diversa) i el tercer cicle és el doctorat.
<i>Educació d'adults</i>	A partir de 18 anys	Centres o aules d'adults. El Departament d'Educació ofereix ensenyaments per a persones adultes, com ara COMPETIC, graduat en educació secundària obligatòria a partir dels 18 anys (GESO) i formació instrumental (coneixements bàsics).

Nota. Elaboració pròpia a partir de diverses pàgines web del Departament d'Educació de la Generalitat de Catalunya.

fet, diversos ateneus són centres privats autoritzats d'aquests ensenyaments artístics. Tal com passa amb els ateneus, la distribució d'aquests centres educatius és desigual al llarg del territori.

4.1.2 ADMINISTRACIONS PÚBLIQUES

Ajuntaments, comuns i paeries, com a ens locals, són agents educatius tant de manera directa – competències delegades en ensenyaments no obligatoris, com ara escoles bressol municipals, escoles municipals de música i escoles municipals de persones adultes– com indirecta, a través de les regidories d'educació i similars. Tanmateix, la pluralitat característica dels ateneus fa que sovint, en funció de la seva activitat i de l'organització municipal, tinguin un contacte recurrent o puntual amb altres regidories –per definició, en destaca la de cultura, però també, si escau, joventut, economia, sostenibilitat, salut, drets socials, comerç, via pública o directament alcaldia o regidoria del districte, entre d'altres. En l'àmbit municipal, ja existeixen un conjunt d'entitats i equipaments públics adreçats a la ciutadania que poden actuar com a agents educatius, malgrat que aquesta no sigui la seva funció principal. El Departament de Drets Socials de la Generalitat de Catalunya, mitjançant la Direcció General d'Acció Cívica i Comunitària, gestiona més de 150 *equipaments cívics i comunitaris* com a espais públics de participació i convivència, oberts a tothom, amb l'objectiu «d'implementar la cohesió social i la pertinença de la ciutadania», d'acord amb la respectiva pàgina web. Sota aquest concepte s'engloben oficines d'afers socials i famílies, ludoteques, poliesportius, casals cívics i comunitaris, cases del mar i hotels d'entitats. A la vegada, també existeixen centres cívics i casals com a «equipaments culturals i cívics de barris, pobles i ciutats», d'acord amb la pàgina web <https://gencat.cat/benestarsocialifamilia/immigracio/recursos/courses/centre_civic/#>. Aquests són gestionats exclusivament per l'ajuntament o en conjunció amb entitats i, a més de servir com a seu d'associacions i punt d'informació, són un espai per a jornades, tallers, exposicions, cursos, xerrades, concerts i similars.

Més entitats i equipaments públics que poden actuar com a agents educatius són, per exemple, biblioteques, arxius, museus, centres culturals, teatres, auditoris i centres de normalització lingüística (CNL).

Els plans educatius d'entorn (PEE), proposta de cooperació educativa entre el Departament d'Educació i els ajuntaments, també contribueixen a l'educació 360 (Iglesias et al., 2018). Els primers PEE van començar a funcionar el curs 2004-05 a 26 municipis i el seu element estratègic clau ha estat «aconseguir continuïtat i coherència entre les accions dels diferents agents educatius que operen en un territori, tant si pertanyen a l'educació formal com a la no formal o la informal» (Iglesias et al., 2018, p. 7). A més a més, els centres educatius disposen dels serveis educatius del Departament d'Educació de la Generalitat de Catalunya, uns «equips multiprofessionals que donen suport i assessorament a docents, alumnes i famílies de centres educatius públics i privats concertats de nivells educatius no universitaris», d'acord amb la respectiva pàgina web. Aquests inclouen centres de recursos pedagògics (CRP), equips d'assessorament i orientació psicopedagògica (EAP) i equips d'assessorament en llengua i cohesió social (ELIC). A més dels serveis educatius d'àmbit municipal i comarcal, hi ha serveis educatius específics – centres de recursos educatius per a alumnes amb discapacitat auditiva i alumnes amb trastorns greus del llenguatge o la comunicació (CREDA), el centre de recursos educatius per a alumnes amb ceguesa i discapacitat visual greu (CREDV) i el centre de recursos per a l'atenció educativa a l'alumnat amb trastorns greus del desenvolupament i de la conducta (CRETDIC)– i serveis educatius de suport curricular –camps d'aprenentatge (CdA) i el Centre de Recursos Pedagògics Específics de Suport a la Innovació i la Recerca Educativa (CESIRE).

L'Aliança Educació 360 també llista altres tipus d'administracions públiques com a socis i promotors –consells comarcals, consorcis, diputacions i la Federació de Municipis de Catalunya (FMC) com a entitat municipalista–, però aquest treball s'ha limitat a l'àmbit municipal.

4.1.3 ENTITATS PRIVADES

Existeix una remarcable pluralitat d'entitats privades que actuen localment com a agents educatius –per exemple: associacions, federacions, fundacions, clubs esportius, congregacions i institucions religioses i societats cooperatives–, entre les quals s'inclouen els mateixos ateneus com a oportunitats educatives de base associativa. A tall d'exemple, l'Ateneu Popular de Nou Barris es reconeix al seu lloc web com a «un agent cultural i educatiu, interdependent i complementari als centres educatius». En general, un model d'entitat que se'n pot destacar és el promogut per l'Agrupació d'Aules de Formació Permanent per a la Gent Gran de Catalunya (AFOPA) des de 1982. Aquestes aules de formació permanent poden ser de difusió cultural o d'extensió universitària i afirmen mantenir el rigor i el nivell de les universitats que les acullen, malgrat l'organització com a ensenyament no reglat i l'exempció d'exàmens. En particular, el Casino de Granollers Club de Ritme conviu, d'una banda, amb l'Associació Cultural (AC) de Granollers, una «entitat privada sense ànim de lucre, amb vocació de servei públic en l'àmbit de la cultura», d'acord amb el seu lloc web. L'AC organitza des del 1986 la Roda d'Espectacles Infants, una programació infantil i familiar d'arts escèniques i musicals, en conveni amb l'Ajuntament de Granollers i amb el suport de l'Oficina de Difusió Artística de la Diputació de Barcelona. D'altra banda, hi ha la Universitat Popular de Granollers (UPG), també d'acord amb el seu lloc web, una «entitat sense ànim de lucre gestionada per persones voluntàries, de caràcter cultural que incorpora una oferta formativa àmplia en diverses branques del coneixement, amb rigor acadèmic i científic». L'oferta de cursos d'aquesta universitat popular aplega un ampli ventall de disciplines presentades en dos quadrimestres. Un darrer exemple és el de la Cooperativa 70 a Caldes de Montbui, on també es troben el Casino de Caldes i el Centre, Ateneu Democràtic i Progressista. La cooperativa calderina ofereix en la seva programació, entre altres, cursos i tallers, cursos infantils i joves,

xerrades i conferències, i exposicions, a més de col·laborar en les edicions que l'Oficina de Català de Caldes de Montbui –del Consorci per a la Normalització Lingüística (CPNL)– organitza anualment del programa Voluntariat per la llengua (VxL).

4.1.4 ALTRES AGENTS EDUCATIU

L'Aliança Educació 360 també llista altres socis i promotors que no han aparegut a les entrevistes, però que podrien ser rellevants per a determinats ateneus. Aquests s'agrupen en xarxes i serveis de centres educatius, mestres i professionals; moviments de lleure, xarxes d'infància i del tercer sector; xarxes d'entitats esportives –consells esportius–; institucions i xarxes d'entitats de comunicació, artístiques i culturals; i grups i centres de recerca. De fet, cada ateneu, localment, també pot formar part d'entitats o projectes que agrupen entitats i generen una oferta educativa: els Lluïsos d'Horta formen part de la Coordinadora d'Entitats d'Horta i de Barcelona Districte Cultural; l'Ateneu L'Aliança forma part de la Fundació Xarxa d'Espectacle Infantil i Juvenil de Catalunya; l'Ateneu Igualadí forma part del circuit del projecte cultural Barnasants Cançó d'Autor; el Casal Cultural Codinenc és fundador de la Mostra de Grups Infants Amateurs Teatre de Catalunya i seu de la Mostra de Grups Juvenils de Teatre de Catalunya; l'Orfeó Lleidatà assumeix la gestió de la seu de la Casa de la Música de Lleida, l'Alt Pirineu i l'Aran, part de la xarxa de Cases de la Música; el Casal de Vila-rodona participa en el Festival Tàrraco Viva; el Centre Moral i Cultural del Poblenou és a la Coordinadora d'Entitats del Poblenou; el Casino Prado Suburense forma part Consell Municipal de Cultura de l'Ajuntament de Sitges i participa en el Dia Internacional de la Dansa organitzat per l'ajuntament; i el Cercle Bredenc col·labora en El Dia del Circ, festival solidari de circ social organitzat per Contaminando Sonrisas.

A més a més, diversos ateneus ja col·laboren amb altres agents educatius a través de plans comunitaris, taules i plataformes similars. Per

exemple, al Pla Comunitari de Roquetes –gestionat per la Plataforma d'Entitats de Roquetes en col·laboració amb el Pla de Barris de les Roquetes del Districte de Nou Barris de l'Ajuntament de Barcelona– treballen «conjuntament serveis, entitats, veïns i veïnes per millorar les condicions de vida de la gent del barri a través de taules obertes a la participació», d'acord amb el respecte i mapa-guia. Una d'aquestes és la Taula Socioeducativa, la qual s'ha reunit el primer dijous de cada mes, i es defineix així: «Busquem oportunitats i treballem per resoldre necessitats tant des de les escoles com des del lleure, la família i la cultura». L'ateneu s'inclou en el directori d'espais –en l'apartat de cultura– i és descrit com a «equipament sociocultural dedicat a la programació d'espectacles i la formació i producció de circ»; la resta d'apartats en què es classifica la xarxa són acollida i convivència, comerç i economia social i solidària (ESS), cultura, educació i lleure, feminismes, inserció laboral, joventut, medi ambient, recursos socials i habitatge, i salut i moviment. L'Ateneu Popular de Nou Barris també forma part, entre altres, de la Coordinadora Cultural de Nou Barris –aglutina les principals entitats del districte, especialment les que gestionen equipaments públics–, Franja-Jove de 9B –taula de treball composta per entitats, serveis i centres educatius que intenta estructurar una oferta de lleure gratuïta per a l'estiu que tingui continuïtat durant l'any per a vincular els joves als diferents espais i equipaments– i la Taula Oberta de la Trinitat Nova –aglutina les entitats veïnals del barri de la Trinitat Nova per a la millora de les condicions de vida del barri en sentit ampli, incloent-hi l'educació. En matèria d'educació, s'afirma el següent d'aquestes taules:

«Espai on es duu a terme un treball conjunt (administracions, serveis i entitats) per analitzar el grau de necessitats del barri i els recursos per tal de trobar respostes i construir apostes concretes entorn de l'educació entesa d'una forma àmplia (educació formal, no formal i informal)» (Pla de Treball 2023 del Pla Comunitari de Roquetes).

A escala nacional, algunes de les entitats de les quals els ateneus catalans poden formar part, en

funció de la seva activitat i a banda de la mateixa Federació d'Ateneus de Catalunya (FAC) –la qual inclou la Xarxa de Teatres d'Ateneus de Catalunya (XTAC)–, són l'Agrupament d'Esbarts Dansaires (AED), la Coordinadora d'Associacions per la Llengua Catalana (CAL), la Coordinadora de Ball de Bastons de Catalunya (CBBC), la Coordinadora de Pastorets de Catalunya (CPC), la Federació Catalana d'Entitats Corals (FCEC), la Federació Catalana de Cineclubs (FCC), la Federació Catalana de Fotografia (FCF), la Federació Catalana de Tennis de Taula (FCTT), la Federació de Grups Amateurs de Teatre de Catalunya (FGATC), la Federació d'Entitats Excursionistes de Catalunya (FEEC), la Federació Unió de Colles Sardanistes de Catalunya (UCS), l'Obra del Ballet Popular (OBP), el Secretariat de Corals Infants de Catalunya (SCIC) i la Unió Excursionista de Catalunya Agrupació Esportiva (UEC).

4.2 TIPUS D'EDUCACIÓ

La definició d'*educació* i la consegüent nomenclatura no és una qüestió supèrflua i és que sovint es fan servir indistintament termes que no volen dir exactament el mateix. A tall d'exemple, val la pena recordar l'estira-i-arroña institucional i polític amb el nom del Departament d'Educació de la Generalitat de Catalunya, prèviament també conegut com a Departament d'Ensenyament. En pro de l'operativització, aquest treball es pot servir d'una definició comuna del terme, com la del *Diccionari d'educació* del Centre de Terminologia TERMCAT –«acció intencional de transmissió a un individu d'una sèrie de normes, coneixements, destreses, actituds, valors individuals i col·lectius o formes de cultura, per aconseguir el desenvolupament integral de la seva personalitat i la millora contínua»– o la de la *Gran Enciclopèdia Catalana* –«mitjà pel qual la comunitat transmet a les noves generacions uns coneixements determinats o una cultura, tot preparant-les per a rebre altres coneixements i assimilar tècniques noves». Allò educatiu, per tant, és relatiu o pertanyent a l'educació, és a dir, que *educa*. Sota aquestes definicions, malgrat

la relació de l'educació –i el mateix concepte d'*escola*– amb l'edat escolar i l'èmfasi en infància i joventut –assumida a discursos tant de l'Aliança Educació 360 com dels ateneus–, tothom s'educa al llarg i ample de la vida; en paraules d'Esteve Torrent i Fontbona: «Normalment, quan parlem d'educació, ens centrem molt en l'edat escolar dels participants, perquè sembla que fora de la teva edat d'escolar ja no t'eduquis, però, és clar, en realitat, una persona s'educa durant tota la vida» (entrevista). Més concretament, en el context ateneista, cal tenir en compte la formalitat de l'educació: *formal, no formal i informal* (vegeu Coll i Albaigés, 2021).

4.2.1 EDUCACIÓ FORMAL

A grans trets, l'educació formal es defineix com l'aprenentatge dut a terme de manera intencional, estructurada i sistemàtica (segons objectius didàctics, durada o suport), sotmès a les normatives legals pel que fa al currículum (ofert als centres educatius prèviament esmentats; vegeu la taula 5) i que conclou amb una certificació (una acreditació o títol oficial). Així, «presenta currículum prescriptiu que guia els nivells d'aprenentatge, normalment estructurats per cursos o cicles, i les matèries o continguts que s'han d'ensenyar a cada nivell» (*Gran Enciclopèdia Catalana*). Avui dia, són pocs els ateneus que encara ofereixen educació formal –autoritzada pel Departament d'Educació de la Generalitat de Catalunya– i, entre els entrevistats, en són exemple: l'Escola de Música de l'Orfeó Lleidatà, creada el 1994 explícitament amb l'objectiu d'oferir ensenyaments musicals reglats i esdevinguda el 2008 centre autoritzat; l'Escola de Dansa del Centre de Lectura de Reus, escola autoritzada des del 2000; i el curs de català inicial de l'Ateneu Santcugatenc corresponent al nivell A1, el certificat del qual està validat pel Centre de Normalització Lingüística (CNL) Vallès Occidental 3. De fet, la intenció del Centre de Lectura era aconseguir un cicle formatiu d'arts escèniques reglat com a centre privat autoritzat, quan al Camp de Tarragona no n'hi havia cap, però no va reeixir.

Com a exemple del contrari, d'un ateneu que perd ara la seva oferta educativa formal, l'Escola Ateneu Igualadí –centre d'educació infantil i primària– es va integrar a la xarxa pública el curs 2020-21, fins a llavors escola privada concertada de la Fundació Privada de les Escoles de l'Ateneu Igualadí. També, similarment, l'actual Centre de les Arts del Circ Rogelio Rivel –centre oficial de formació professional en Arts del Circ, títol propi de la Generalitat de Catalunya– va sorgir de l'Ateneu Popular de Nou Barris el 1999. Després de treballar des del 2012 conjuntament amb la Generalitat de Catalunya per a elaborar el programa d'estudis de la titulació, el grau mitjà va començar a oferir-se el 2015 i el grau superior a partir del 2018: «s'ha constituït [l'Escola de Circ Rogelio Rivel] com a un projecte diferent, un projecte amb caràcter més *professionalitzador*, més enfocat a persones adultes» (Aina Castelltort i Marcé, entrevista).

4.2.2 EDUCACIÓ NO FORMAL

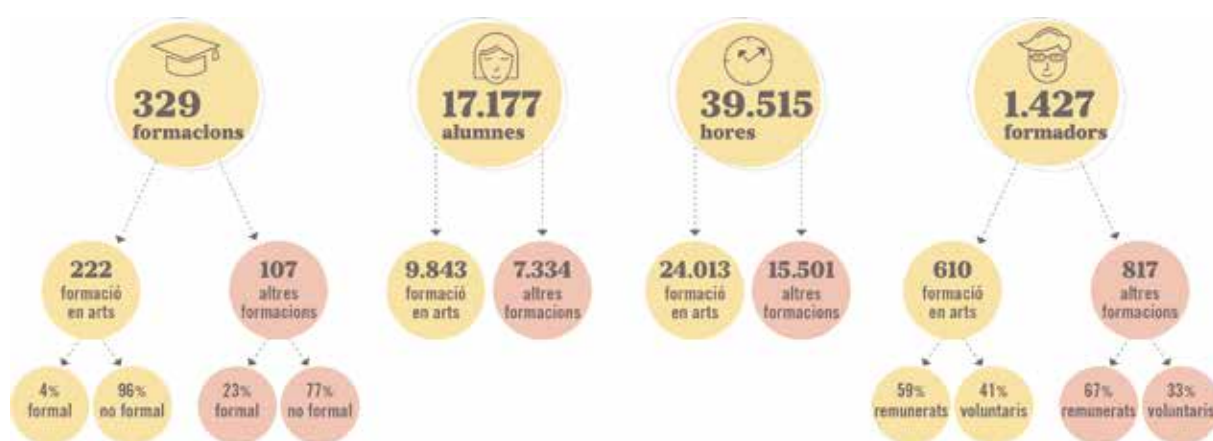
L'educació no formal es defineix, en oposició a l'educació formal, com a aprenentatge que s'adquireix fora dels centres educatius i del sistema oficial establert. La *Gran Enciclopèdia Catalana* la conceptualitza com a «activitat organitzada amb finalitats educatives» que ofereix «uns objectius d'aprenentatge determinats a un públic concret». Malgrat tot, aquest aprenentatge també es duu a terme de manera estructurada –segons objectius didàctics, durada o suport– per a diferenciar-se de l'educació informal. Les oportunitats educatives que van més enllà de l'escolarització obligatòria tenen un ventall molt ampli de graus de formalitat: «la frontera entre què és formal i què és no formal es desdibuixa, és més aviat un espectre» (Enric Aragonès i Jové, entrevista). L'Ateneu Popular de Nou Barris és un dels pocs ateneus entrevistats que tenen clara la diferència entre l'educació formal, no formal i informal que ofereix, però la mateixa Federació d'Ateneus de Catalunya diferencia a l'*Anuari 2023* la formació formal –atorga una acreditació o títol oficial en finalitzar-se– de la formació no formal –fora del sistema educatiu institucional– com a oportunitats educatives.

Generalment, l'oferta educativa dels ateneus pot definir-se com a educació no formal –vegeu la figura 6– i és remarcadament diversa, amb una part dels programes que són més formalitzats i sistematitzats, recordant al funcionament d'una classe a un centre educatiu.

Així, per exemple, el Servei d'Associacionisme i Educació en el Lleure de la Direcció General de Joventut –Departament de Drets Socials–, en relació amb la normativa d'activitats d'educació en el lleure, ha ofert dades relatives a informació sobre l'organització d'activitats de lleure, titulacions reconegudes i cursos de formació

reglada. La mateixa Direcció General de Joventut llista a la respectiva pàgina web un conjunt d'escoles d'educadors en el lleure que ofereixen «formació reglada i complementària als monitors i caps de les entitats d'educació en el lleure». Centres d'esplai, casals, caus, agrupaments escoltes i similars es relacionen concretament amb l'àmbit del «lleure educatiu» i, de fet, molts ateneus també organitzen casals –d'estiu, setembre, Nadal o Setmana Santa, entre d'altres– o eduquen en el lleure. En destaca, per exemple, les Cantarelles d'Estiu –les colònies de l'Orfeó de Lleidatà–, unes colònies musicals que van ser pioneres al país.

FIGURA 6. DADES ESTADÍSTQUES DE LA FORMACIÓ OFERTA A ATENEUS ADHERITS A LA FEDERACIÓ D'ATENEUS DE CATALUNYA

Nota. Extret de l'Anuari de la Federació d'Ateneus de Catalunya de 2023 (pàgina 8).

Les activitats extraescolars en són un altre exemple, amb un impacte especialment important en l'aprenentatge dels nens i en la comunitat mateixa; vegeu la figura 7. Hi ha oportunitats educatives fora de l'escola que no són anomenades *extraescolars*, però sí que es poden definir com a tals –per exemple, en comparació amb les activitats que pot proposar una associació de famílies d'alumnes (AFA)– o una família les pot considerar com a tals; no són termes unívocs. «Extraescolar» és un adjectiu per

a activitats pedagògiques o d'esplai que tenen lloc fora de l'horari escolar i a les quals assisteixen voluntàriament els alumnes, però aquest concepte tan sols té sentit des del punt de vista del centre educatiu. Malgrat que moltes activitats als ateneus tinguin en compte, per necessitat, els horaris escolars, aquestes no es defineixen necessàriament com a complementàries a l'escola i és que algunes tenen continuïtat pròpia abans, durant i després de l'edat escolar. Generalment, els ateneus destaquen en activitats educatives

no formals de l'àmbit artístic –vegeu Tiñena (2021)–, un àmbit que recentment ha agafat volada amb la *Carta de les Arts a l'Educació*, «L'educació en les arts, condició del dret de la ciutadania a la cultura» del 1r Fòrum de les Arts a l'Educació. En general, aquesta educació no formal es caracteritza sovint per la manca d'espais d'interrelació que afavoreixin l'optimització de les activitats, evitant disfuncions relacionades amb la «coordinació, identificació de duplicitats, malbaratament de recursos» (Tiñena, 2021, p. 382). A més a més, l'oferta educativa d'aquestes característiques pot servir de via d'accés a

l'educació formal per a alguns infants i joves, com exemplifica l'Ateneu Popular de Nou Barris en el cas del circ:

«Una mica la idea és que, tant de l'Escola Juvenil com de la Generació Zirc, puguin tenir una porta d'entrada si volen dedicar-se a aquest món, per a fer el salt i passar aquí davant, que és l'escola de circ Rogelio Rivel. [...] Tenim joves que han passat per aquests projectes i que ara estudien o que han acabat ja, fins i tot, d'estudiar... és una mica aquest circuit el que de manera natural s'ha acabat donant» (Aina Castellort i Marcé, entrevista).

FIGURA 7. INFOGRAFIA DE L'IMPACTE DE LES ACTIVITATS EXTRAESCOLARS DE QUALITAT EN L'APRENTATGE I EN LA COMUNITAT

Nota. Extret del lloc web de l'Aliança Educació 360, titularitat de la Fundació Jaume Bofill.

4.2.3 EDUCACIÓ INFORMAL

L'educació informal es defineix com «l'aprenentatge que s'obté en les activitats de la vida quotidiana relacionades amb el treball, la família, els mitjans de comunicació o el lleure», d'acord amb la *Gran Enciclopèdia Catalana*.

A diferència de l'educació formal i no formal, aquesta no es duu a terme de manera intencional ni estructurada –segons objectius didàctics, durada o suport– i té lloc casualment o sense planificació en contextos quotidians. En són exemple l'aprenentatge d'una llengua inicial, coneixements adquirits a biblioteques, l'impacte

dels mitjans de comunicació, i coneixement de familiars i amistats. Així, l'educació informal també és present a ateneus que afirmen no tenir cap oferta educativa, per exemple, a través de la programació cultural –en tant que transmet informació i explicacions– o de l'organització de festes i dates assenyalades al municipi: festes majors, la rua de Carnestoltes, la cavalcada de Reis, etc. Aquí, destaca la realitat dels ateneus com a associacionisme cultural; alguns valors ètics i cívics i competències en què afirmen formar a través de la seva activitat són: ajuda mútua, anàlisi crítica, autocrítica, autodisciplina, autoestima, autonomia, autoregulació, companyonia, compromís, comunicació, confiança, convivència, cooperació, creativitat, curiositat, diàleg, diversitat, empatia, escolta, esforç, expressió, fantasia, iniciativa, intercanvi, obertura, perseverança, reflexivitat, resolució de problemes, respecte, responsabilitat, sensibilitat, sentiment de pertinença, solidaritat, superació, suport mutu i treball en equip. L'Esbart Dansaire del Centre Moral d'Arenys de Munt, per exemple, no només fa la tasca d'ensenyar una dansa perquè pugui ballar-se, sinó que també fa formació en aquests termes:

«No pots pretendre ballar una dansa sense saber l'arrel antropològica d'aquella dansa, ni l'etimologia del nom, ni què és el... per què va ser fundada o per què aquella coreografia en Salvador Melo o n'Albert Sans la van crear o quina instrumentació va fer servir en Cohí i Grau o va fer servir en Serra o va fer servir en Jordi Núñez. [...] Trobar aquesta versió de no només vinc a passar una estona agradable amb amics, sinó que m'estic formant, sense adonar-me'n moltes vegades, en aquella àrea, en aquest sector que jo no coneixia» (Marc Sansa i Colomer, entrevista).

Bona part de les seccions i activitats dels ateneus poden definir-se com a educació informal. En són exemple, entre molts altres, actes oficials, àpats, ballades, balls, bancs del temps, biblioteques, butlletins, cavalcades, celebracions, cineclubs, clubs de lectura, col·loquis, colles de caramelles, comissions liles o de gènere, competicions, concerts, concursos, conferències, cuina,

entregues de premis, equips esportius, esbarts dansaires, espectacles, exposicions, festivals, grups corals, grups de gent, grups de joves, grups fotogràfics, grups teatrals, jocs de taula i rol, lectures de texts, marxas, mostres, presentacions de llibres, programacions teatrals, programes de ràdio, projeccions, projectes de sostenibilitat, residències artístiques, revistes, sessions excursionistes, sopars, sortides culturals, sortides familiars, tertúlies, voluntariats, xaranges i xerrades. L'Ateneu Popular de Nous Barris ofereix un exemple d'educació informal amb certa planificació, estructurant l'espai i l'horari, però no el contingut: els entrenaments compartits. Aquest espai d'entrenaments lliures són una proposta per a facilitar l'imprevist i l'espontaneïtat i els formadors de circ que tenen cura de l'espai, d'acord amb la seva especialitat, a cada franja horària –per a acrobàcia i aeris, malabars, i entrenament lliure– recomanen tècniques a entrenar: «poden venir a entrenar de manera lliure i es coneixen i es donen suport» (Aina Castellort i Marcé, entrevista). En general, hi ha aquesta idea estesa que implícitament, tangencialment o accessòriament, sempre hi és la formació, en tant que s'obté un coneixement a través de l'acció:

«Totes les activitats dels ateneus tenen contingut pedagògic perquè s'aprèn i s'ensenyà en cada moment» (Tiñena, 2021, p. 373),

«Hi ha l'element educatiu com a imprescindible i com a fonamental; [...] és una mica la intel·ligència i la saviesa popular, com diria, harmonitzada i posada seriosament, ben posada. [...] Aquesta munió i comunió de gent que aprenen a fer alguna cosa plegats, això és l'essencial. Per això et dic que tot allò que se'n deriva, a partir d'aquí, té en la seva estructura fonamental el concepte de formació i d'ensenyament» (Marc Sansa i Colomer, entrevista).

Aquí se'n pot destacar, també, l'obra teatral *Líders* –direcció de Josep Canet i Figueras, escenografia de Deixalles 81–, la qual tracta sobre l'assetjament infantil i situacions de «solitud acompanyada, baixa autoestima, malestar emocional, tensió familiar, pressió per no defraudar, valors de competitivitat i supèrbia»,

tal com és promoguda. L'obra posa el focus en els agressors, a través d'un grup d'agressores que són tancades a un lloc, per a plantejar un conjunt de qüestions: «mostra les conseqüències d'una societat cada vegada més egoista i competitiva, mancada de valors i de temps per als altres; que fa que molts dels i les nostres joves se sentin soles i desesperançades, trobant en la violència l'únic consol, i l'única sortida a un profund malestar», també d'acord amb la descripció de la mateixa obra. De fet, *Líders* va sorgir d'uns joves de la secció juvenil de Deixalles 81 –les quals hi havien fet teatre des de petites, durant una dècada, al Casal Cultural Codinenc– que van demanar a Josep Canet i Figueras una obra «que faci mal al públic». La primera lectura del guió va ser amb les mares i en les dues estrenes al Centre Cívic La Fonteta de Sant Feliu de Codines –per a les famílies i per a les classes d'institut– va tenir lloc un debat posterior. En paraules del director:

«El teatre a un nano, primer, li aportarà tècniques, és a dir, vocalització, presència escènica, pèrdua de vergonya, saber-se enfrontar a un públic. [...] Per un altre cantó, a la que tens jovent a l'escenari –amb canalla ja comences, però amb jovent sobretot–, el que t'aporta, si saps triar les coses, és un punt de reflexió brutal, [...] tant si ho fan, com si ho veuen fer [el teatre], si aconsegueixes enganxar-los» (Josep Canet i Figueras, entrevista).

4.2.4 EDUCACIÓ 360

L'Aliança Educació 360 és una plataforma, impulsada per entitats concretes amb centenars d'organitzacions sòcies i promotores, que defensa l'Educació 360 –sovint acompanyada del subtítol «Educació a temps complet»– com a «iniciativa educativa, social i política que planteja connectar els aprenentatges que es produeixen en tots els temps i espais de la vida de les persones», d'acord amb el seu tríptic informatiu. Les línies bàsiques d'actuació de l'Aliança Educació 360, d'acord amb la pàgina web de la Fundació Jaume Bofill, han estat «convertir el dret a aprendre, dins i fora de l'escola, en política pública», promoure i acompanyar «experiències d'Educació 360 arreu de Catalunya», sistematitzar i compartir

«coneixement, metodologia i recerca» i construir «una Aliança de país, de la qual formen part ajuntaments, entitats, centres educatius i professionals de l'àmbit de l'educació». Això implica la promoció d'una nova concepció d'educació més enllà del manifest i el compromís de la mateixa Aliança Educació 360, fet que ha permès l'adopció d'*educació 360* –en minúscula– com a concepte independent, en certa manera, de la plataforma; vegeu una descripció més teòrica de la naturalesa de la presa de decisions en els diferents processos de recerca acció a Esteban-Guitart, Rajala i Cole (2023). Aquesta definició de l'aprenentatge i l'acte educatiu al llarg de la vida, a tota la vida i en profunditat –d'aquí la metàfora dels 360°– té els precedents «d'escoles a temps complet» i «educació a temps complet» de la Fundació Jaume Bofill, respectivament, a Sintès (2015) i a Carbonell (2016). El director de l'Aliança Educació 360 resumeix així un dels objectius:

«Guanyar nous actors que potser treballaven al voltant de l'educació 360, però no li'n deien així o no aprofitaven tot el seu potencial; fer-los aliats d'aquesta causa i comprometre'ls no només amb les seves pràctiques, sinó amb la idea de fer avançar l'educació 360» (Enric Aragonès i Jové, entrevista).

El concepte d'Educació 360 que promou l'Aliança Educació 360 és intencionadament abstracte: «un concepte molt ampli; volgudament ampli des del principi, perquè pogués sumar i involucrar molts agents i molt diversos, com així va ser» (Enric Aragonès i Jové, entrevista). La Fundació Jaume Bofill l'ha definit com una educació sense límits –espacials, temporals, econòmics i socials– i connectada –amb la col·laboració dels agents educatius de la comunitat–, integrant les oportunitats educatives dins i fora dels centres educatius –més enllà de simplement sumar-les– i emfatitzant els conceptes de *qualitat* i *equitat*. La concepció d'una educació que englobi educació formal, no formal i informal, però, no és pas nova i l'activitat educativa ateneïsta ha fet partícips a molts ateneus d'aquesta educació 360, independentment de la seva relació amb l'Aliança Educació 360. Cal diferenciar, per tant,

el que podem entendre comunament i quotidiana com a educació 360 i el que compta amb un cert reconeixement de l'Aliança Educació 360 com a experiència Educació 360. En aquesta línia, l'educació 360 és més una comprensió concreta de l'educació –per exemple, aplicada a una estratègia municipal– que no pas un adjectiu que pugui aplicar-se a una activitat o altra individualment. Així, per definició, un centre educatiu –o qualsevol altre agent educatiu– que no incorpori aquests conceptes no aplica una educació 360, independentment del grau de formalitat de l'educació que ofereix. El mateix és cert per a les activitats educatives, les quals no són educació 360 en si mateixes, però poden formar part d'una estratègia concreta d'educació 360. Des del punt de vista de l'Aliança Educació 360, els ateneus, a un nivell superficial, poden reconèixer explícitament part de la seva activitat com a educativa –formal, no formal o informal, segons escaigui– i promoure així l'educació 360, però per a ser realment impulsors de l'Aliança Educació 360 cal que formin part activament de la plataforma. Això pot traduir-se, per exemple, en la publicació dins la col·lecció *Experiències d'oportunitats educatives*.

La implicació que té cada membre en l'Aliança i, en general, amb el repte de l'Educació 360 depèn molt del moment i el tipus d'institució, amb la qual cosa la participació és remarcadament asimètrica. El director de l'Aliança Educació 360 assenyala que l'educació 360 parteix del dret a l'educació –connectada– i el que implica aquesta aliança, més que simplement afirmar-lo, és comprometre-s'hi i treballar des de cadascun dels contextos múltiples amb els actors disponibles: sistematització de coneixement, incidència política, oferiment de noves eines, impuls dels projectes actuals, i suma de nous actors i sectors al repte. Samper i Moreno (2021) operativitzen l'Educació 360 en set dimensions fonamentals amb indicadors i fonts d'informació concretes –registres oficials i enquestes a docents, a alumnat, a pares i mares, a governs locals, i a responsables/educadors de temps no lectiu. Aquestes dimensions i les seves respectives subdimensions són:

oportunitats educatives en el temps lectiu –perfil dels educadors que participen en l'educació lectiva, didàctica en l'educació lectiva, espais, impactes educatius, acompanyament familiar–, oportunitats educatives en el temps no lectiu –oferta d'educació no lectiva, accés a l'educació no lectiva, perfil dels educadors de les activitats no lectives, didàctica en l'educació no lectiva, organització, impactes educatius, acompanyament familiar–, connexió d'aprenentatges –connexió entre docents i altres perfils educadors dins del centre educatiu, connexió entre els centres educatius i altres agents educatius de l'entorn–, participació i cooperació educativa –participació dels infants i adolescents, participació de les famílies en l'escola, participació de les famílies en l'educació no lectiva, òrgans de decisió col·lectiva–, personalització de l'aprenentatge –educació lectiva, educació no lectiva–, cura i benestar –salut, estat emocional, convivència i inclusió– i equitat –variables sociodemogràfiques que generen desigualtats educatives, recursos de l'escola o institut per a reduir les desigualtats educatives, recursos de l'entorn per a reduir les desigualtats educatives, política d'igualtat social, desigualtats que afecten el personal docent i educador.

4.3 COL·LABORACIÓ ENTRE ATENEU I CENTRE EDUCATIU

Existeixen exemples previs o paral·lels a l'Aliança Educació 360 de tota mena d'aliances entre ateneus i centres educatius: el 2024, l'acte de reconeixement públic del Certamen Atenea de treballs de recerca de segon de batxillerat –organitzat pel Servei Educatiu del Vallès Occidental VIII– va tenir lloc al Teatre del Coro Sentmenat; el mateix any, jornades presencials del TED Ed Club Reus-Baix Camp –organitzat pel Centre de Recursos Pedagògics del Baix Camp del Servei Educatiu del Baix Camp, com a part del projecte educatiu «TED Ed Club» per a estudiants d'entre 8 i 18 anys de tot el món– han tingut lloc al Centre de Lectura de Reus; la Penya

d'Escacs del Casino Prado Suburense –a través de l'Escola d'Escacs– fa setmanalment formació gratuïta a les escoles del municipi; amb motiu de la celebració de la diada de Sant Jordi, el Foment Hortenc, l'Ateneu Hortenc, Òmnium Cultural Horta-Guinardó i els Lluïsos d'Horta organitzen el Torneig de Texts de Microteatre Ateneus d'Horta –amb la col·laboració dels centres educatius del districte d'Horta-Guinardó–, adreçat a dramaturgs novells a partir dels 16 anys i oferint la possibilitat de veure representada l'obra; el 50è aniversari del Casal de Vila-rodon va ser celebrat per la llar d'infants municipal El Pinar i l'Escola Bernardí Tolrà –escola pública d'educació infantil i primària–, la qual va realitzar un projecte interdisciplinari de tots els alumnes per a conèixer i valorar la seva importància dins la vida social i cultural del poble a partir de fonts orals i escrites,

amb un ventall molt variat d'activitats; el 2022, a l'assignatura de música de l'Institut de Sentmenat –centre públic d'educació secundària–, els quatre grups de 2n d'ESO van treballar a partir del repte «Qui tenim als carrers de Sentmenat? Músics, compositors, artistes!» i el centre educatiu va contactar amb el Coro Sentmenat per a fer-hi una visita i una explicació –vegeu la figura 8–; un parell d'estudiants de batxillerat d'arts van realitzar les pràctiques al Centre Moral i Cultural del Poblenou, perquè un n'era soci i un voluntari de l'ateneu es va oferir com a tutor; i l'Ateneu Popular de Nou Barris col·labora amb la Universitat de Barcelona en l'assignatura «Arts Visuals i Plàstiques i Educació Social» del grau en Educació Social, l'ateneu és presentat a la Facultat d'Educació i els estudiants el visiten.

FIGURA 8. GRUP DE 2n D'ESO AL TEATRE DEL CORO SENTMENAT DURANT UNA VISITA GUIADA AMB EL PRESIDENT PEP MORELLA I MURCIA

Nota. Fotografia extreta del lloc web de l'Institut de Sentmenat, datada de l'11 de febrer de 2022.

Diversos ateneus tenen col·laboracions encara més estables amb els centres educatius. L'Escola de Dansa del Centre de Lectura ha tingut els darrers anys el projecte «La Pe i el Cordi fan ballar a l'escola» –conte escrit per un membre de l'ateneu– destinat a alumnes de 4t de primària, amb el suport de la Regidoria d'Educació i Ciutadania de l'Ajuntament de Reus. El projecte implica un treball conjunt –corporal, emocional, plàstic i musical– i transversal –alumnes i mestres de les matèries de llengua, música, plàstica i educació física– d'unes hores durant l'horari lectiu amb la professora de l'Escola de Dansa i un acte final de dansa al Teatre Bartrina de Reus. També, joves del grup de teatre amateur Deixalles 81 del Casal Cultural Codinenc han anat a escoles del municipi a fer un taller per a ensenyar als nens de P4 i P5 a fer de dimonis per a *Els Pastorets* i ara les escoles tenen la intenció de repetir-ho. De fet, l'ateneu va fer-hi captació per a l'obra i el mateix grup: «feia uns quants anys que de peques, peques, en teníem pocs; [...] se'n van anar a fer una hora de portar-los-hi una forca de cartó, van muntar la forca i van aprendre a fer els crits que fan els dimonis a *Els Pastorets* i a fer la cara de dimoni, és a dir, les quatre cosetes més bàsiques» (Josep Canet i Figueras, entrevista). El Centre Moral d'Arenys de Munt, similarmet, ensenya la dansa d'Arenys de Munt a les escoles perquè els alumnes de 5è i 6è de primària puguin ballar-la a plaça per Sant Joan i Sant Martí, abans de la dansa de l'esbart dansaire. En horari extraescolar, però també al centre educatiu, l'Ateneu Santcugatenc té un projecte de *Tallers de Suport a la Tasca Escolar* per a alumnes d'ESO en col·laboració amb el pla educatiu d'entorn (PEE) de l'ajuntament. Els alumnes són derivats de dos instituts i escoles segons els criteris dels tutors i les sessions són coordinades per voluntaris de l'ateneu. D'acord amb la pàgina web, els objectius són «ajudar l'alumnat que ho necessiti a adquirir hàbits i tècniques d'organització i d'estudi», «incidir en les matèries de major dificultat de cadascun d'ells», «afavorir una actitud positiva vers l'aprenentatge», «col·laborar en l'assoliment de les competències bàsiques en finalitzar una

etapa educativa» i «promoure l'ús de la llengua catalana com a instrument per a la comunicació, l'aprenentatge i la cohesió social». El director de l'Ateneu Santcugatenc, però, assenyala el potencial que hi ha per a realitzar aquests tallers fora dels instituts:

«Jo crec que perdem una oportunitat de relacionar-nos amb altres espais, amb altres persones i amb altres ambients i també fer un creixement personal a través d'una activitat que per a ells és necessària i imprescindible per a tirar endavant acadèmicament, però que podria tenir un valor afegit de conèixer i relacionar-te amb un altre espai d'aprenentatge i de coneixement» (Toni Ramon i Alguero, entrevista).

En destaca particularment l'Ateneu Popular de Nou Barris, el qual duu a terme tres projectes de circ a l'educació secundària amb la col·laboració del programa Caixa d'Eines del Pla de Barris de Barcelona i, alhora, treballa amb altres instituts del territori a través del Programa Enginy del Consorci d'Educació de Barcelona. El primer és un projecte d'assignatura optativa de circ a 2n d'ESO –amb el nom «El procés creatiu a l'aula»– a l'Institut Escola Antaviana –centre públic d'educació infantil, primària i ESO– i l'Institut Escola Turó de Roquetes –centre públic d'educació infantil, primària i ESO– durant el curs escolar: «dos docents de l'escola amb dues formadores artistes de circ i, llavors, formem tàndem educatiu; també ens reunim amb coordinadors pedagògics o gent de l'equip directiu de les escoles i fem seguiment d'aquests projectes» (Aina Castelltort i Marcé, entrevista). El segon és el «Circ en moviment» amb alumnes de 1r d'ESO de l'Institut Escola Trinitat Nova –centre públic d'educació infantil, primària i ESO–, una altra proposta de formació en circ dins el currículum escolar, i el tercer implica un treball conjunt dels anteriors amb el Circ d'Hivern: d'acord amb la pàgina web «Circ a l'Educació Secundària» de l'ateneu, els alumnes se'n van al teatre de l'ateneu «a veure un extracte de l'espectacle i després participen d'unes sessions de treball amb els artistes, direcció i equip tècnic per conèixer com és des de dins

la creació d'un espectacle». A més a més, l'ateneu ha dissenyat, en col·laboració amb docents de centres educatius del territori, una Maleta Pedagògica de Circomotricitat, una activitat orientada a infants d'entre 2 i 7 anys. Així, els centres educatius públics poden fer un préstec d'una maleta de circ al Centre de Recursos Pedagògics de Nou Barris del Servei Educatiu de Nou Barris. L'ateneu també ha acollit, més puntualment, pràctiques formatives de cicles formatius –grau mitjà de circ–, graus universitaris –Educació Social o Treball Social–, i postgraus i màsters –Gestió Cultural o Intervencions Socials i Educatives.

També hi ha exemples, però, d'iniciatives que no han reeixit: a Breda, el Cercle Bredenc –el qual voldria recuperar el teatre com a activitat de l'ateneu– es va assabentar que hi havia interès a fer teatre a l'escola, va haver-hi converses amb qui gestionava la iniciativa i es va arribar a presentar un projecte inclusiu que involucrava gent del municipi més enllà de les escoles, però ara ja s'ha aturat; l'Institut Manolo Hugué va demanar una xerrada per als estudiants a la Universitat Popular de Caldes de Montbui en conèixer la iniciativa, però finalment no es va concretar; un centre educatiu va demanar al Centre Moral i Cultural del Poblenou que hi fessin activitats extraescolars amb els seus professionals i no van aconseguir arribar a un acord; i l'Ateneu Popular de Nou Barris rep sovint propostes d'acollir pràctiques acadèmiques externes i treballs de final d'estudis de graus universitaris i no sempre poden acceptar-les per limitacions tècniques. De fet, l'Esteve Torrent assenyalava que els ateneus, generalment, tenen molt bona relació amb l'ajuntament i els centres educatius, però això no sempre es tradueix en vincles sòlids, com ara que un mestre o una escola contacti directament amb un ateneu quan es detecta que a un alumne li convé algun tipus d'activitat extraescolar.

4.4 EXPERIÈNCIES D'OPORTUNITATS EDUCATIVES

Aquest apartat pren el nom de l'esmentada col·lecció *Experiències d'oportunitats educatives* de l'Aliança Educació 360, malgrat que no recull ni sistematitza realitats d'Educació 360 de la mateixa manera. Aquest recull d'experiències actuals pretén servir d'exemple de les possibilitats que ofereixen els ateneus en contextos específics, tant territorials com temporals, i no és pas una guia ni una referència per a replicar indistintament; vegeu l'annex C per a una proposta de programa d'acció general per a la incorporació i el desenvolupament d'una educació 360 a qualsevol ateneu. El fet que aquestes experiències i d'altres similars formin part de l'Aliança Educació 360 depèn de la iniciativa dels ateneus per a conceptualitzar-les com a tal, ja sia tal com fins ara s'han plantejat o amb les adaptacions que l'Aliança Educació 360 consideri pertinents.

4.4.1 ACTIVITATS EXTRAESCOLARS DE L'ORFEÓ BADALONÍ

Actualment, l'Orfeó Badaloní organitza dues activitats extraescolars per a primària a l'Escola Gitanjali –escola pública de segon cicle d'educació infantil i educació primària–, cant coral i percussió. El mateix mestre de percussió de l'Orfeó Badaloní, per exemple, és qui porta el grup de percussió. Les extraescolars, però, són gestionades per l'Associació de Famílies d'Alumnes (AFA) de l'Escola Gitanjali, la qual ho coordina i factura a través de la Comissió d'Extraescolars –similarmet, l'extraescolar d'iniciació al bàsquet és organitzada pel Círcol Catòlic de Badalona–, i l'empresa que duu a terme gran part d'aquestes activitats és Àmbit Escola. Les inscripcions es fan al juny i al setembre i l'horari de les activitats és de 16:30 a 17:45 h. En certa manera, aquestes extraescolars limiten l'àmbit d'actuació de l'ateneu, perquè només permeten arribar als alumnes d'una única escola, però alhora faciliten la comunicació en tant que hi ha certa complicitat amb famílies, equips directius i professors. Així explica el president de l'Orfeó Badaloní com intenten que els alumnes d'activitats extraescolars s'integrin a l'activitat habitual de l'ateneu:

«Quan nosaltres fem un concert de les corals infantils de l'Orfeó [Badaloní], també ve la coral de l'Escola Gitanjali i també actua, individualment amb les seves cançons i, conjuntament amb totes les cantaires, fent peces comunes. Vull dir, intentem també que surtin de l'àmbit de l'escola i que s'integrin, diguem-ne, en aquests espectacles que fem de final de curs o de trimestre» (Ricard Abellan i Estañol, entrevista).

Aquesta és l'única escola amb la qual col·laboren avui dia, però això no sempre ha estat així. Tot neix fruit d'un esforç d'una nova Junta Directiva el 2010 per a trencar fronteres i contactar amb entitats del barri i el municipi, en un afany de créixer. Fa uns dotze anys, l'Orfeó Badaloní va entrar en un projecte amb el Conservatori Professional de Música de Badalona i el Servei d'Educació de l'Ajuntament de Badalona per a fomentar les corals escolars a les escoles. L'Orfeó Badaloní era el responsable de dinamitzar i crear corals escolars i van arribar a tenir vuit corals diferents a escoles a la ciutat, les quals tenien un programa comú i celebraven un concert conjunt a final de curs, amb alguna mena de muntatge, com una *cantània*. També celebraven un espectacle al qual totes les escoles eren convocades i ensenyaven breument altres àmbits a les corals a través de tallers per grups –dansa, ball, percussió, interpretació–, amb la idea de fer una petita representació per als pares del que havien après durant un matí. Emperò, el projecte es va aturar per motius econòmics i tan sols es va mantenir ininterrompudament la coral infantil de l'Escola Gitanjali. Ara, la relació amb el centre va més enllà de les activitats extraescolars i l'ateneu fa servir el gimnàs de l'escola per a activitats pròpies, com ara un taller de Percussió i Batucada per a Salut Mental Barcelonès Nord. També hi han fet més que extraescolars:

«Nosaltres teníem propostes, els hi passàvem a l'AFA, els hi passàvem als caps d'estudis i, llavors, ells deien "ostres, doncs, ens interessaria això per a aquesta edat i això" i els hi organitzàvem en aquest espai representacions, sobretot infantils» (Ricard Abellan i Estañol, entrevista).

4.4.2 BIBLIOTEQUES DEL CENTRE DE LECTURA DE REUS

El Centre de Lectura de Reus, el qual ja comptava amb una de les principals biblioteques patrimonials de Catalunya, el 2008 va crear la Biblioteca Infantil i Juvenil i el 2015, la Biblioteca Digital del Centre de Lectura. La Biblioteca Infantil i Juvenil del Centre de Lectura de Reus, a la segona planta, és a un espai que havia tingut diversos usos i prèviament s'havia destinat a ampliar la Biblioteca del Centre de Lectura, a la primera planta, com a sala de lectura. De fet, la biblioteca ja comptava amb una secció dedicada a la mainada, però era molt testimonial i se'n reclamava un espai diferenciat. L'any 2008, l'enginyer Albert Via i Roig, membre de la Junta Directiva del Centre de Lectura, va encarregar-se de refer la Sala Vidal Llecha i va destinar-ne un extrem a sala de lectura infantil, a més de reformar la resta d'espais repartits per edats; vegeu la figura 9. La Biblioteca Infantil i Juvenil, a més d'oferir llibres, còmics, ordinadors, films i una sala d'estudi, organitza activitats i tallers al llarg de l'any. En són exemple, clubs de lectura infantil –de 9 a 11 anys– i juvenil –de 12 a 16 anys–, el taller de Contes i Manualitats «Exploradors entre llibres» –per a infants d'entre 6 i 10 anys– cada dissabte durant el mes de juliol, i el taller de Manga i Còmic impartit pel dibuixant Antonio Gutiérrez i Canales, ara amb nivell inicial i nivell avançat. A més a més, el Centre de Lectura té un conveni amb l'Ajuntament de Reus i l'accés a les seves biblioteques és públic amb el carnet de les Biblioteques Municipals de Reus fins a una edat que pretenen allargar als 30 anys. Així, als vespres i en èpoques d'exàmens, és habitual trobar-s'hi joves estudiant i fent treballs. La Biblioteca del Centre de Lectura de Reus ofereix visites gratuïtes a escoles i instituts perquè coneguin l'ateneu i aquest és sempre obert a recercadors per als seus treballs.

FIGURA 9. UN DELS ESPAIS QUE CONFORMEN LA BIBLIOTECA INFANTIL I JUVENIL DEL CENTRE DE LECTURA

Nota. Fotografia pròpia.

El 2020, particularment, el Centre de Lectura de Reus va arribar a un acord amb l'Hospital de Sant Joan de Reus perquè els infants ingressats puguin gaudir de rondallaires en línia. Els vídeos, amb el títol «Contes per somiar», són penjats al canal de YouTube del Centre de Lectura i són explicats per la Marta Vidal, bibliotecària de l'ateneu. Altres ateneus sense una biblioteca pròpia també han apostat per projectes al voltant de la lectura. A tall d'exemple, l'Ateneu Popular de Nou Barris té «Llibres Lliures», projecte impulsat conjuntament amb la Biblioteca

les Roquetes-Rafa Juncadella. Just a l'entrada de l'ateneu hi ha uns prestatges amb llibres que, lliurement, poden agafar-se i emportar-se per a llegir, promovent el seu ús comunitari. Similarment, el Centre Moral d'Arenys de Munt té la «Roda de Llibres del Centre», un espai situat al passadís – vegeu la figura 10– on es poden deixar, agafar i intercanviar llibres gratuïtament. Aquesta és una iniciativa destinada a fomentar la lectura amb un sistema basat en la confiança i la generositat que promou la reutilització i la sostenibilitat.

FIGURA 10. UN PARELL DE PERSONES AL PASSADÍS DEL CENTRE MORAL D'ARENYS DE MUNT CONSULTANT LA RODA DELS LLIBRES DEL CENTRE

Nota. Fotografia pròpia.

4.4.3 CLASSES, CURSOS, ESCOLES I AULES

A la majoria d'ateneus entrevistats i visitats per a aquest treball s'han identificat un conjunt d'activitats dins l'espectre de l'educació no formal, per definició, malgrat que les mateixes entitats no necessàriament les reconguin o promoguin com a educació. En canvi, fan servir preferentment el concepte de *formació* i alternatives com ara *aprenentatge*, *pedagogia*, *pràctica*, *preparació* o *difusió*. Aquestes activitats amb diversos graus de formalitat –indistintament, sota la denominació de classes, cursos, escoles, aules, tallers, assaigs i altres, amb un projecte educatiu explícit o sense–, en tota mena d'àmbits –a l'*Anuari 2023*, la Federació d'Ateneus de Catalunya feia una distinció entre formació en arts (teatre, dansa, instruments musicals, arts plàstiques, coral, escriptura i expressió literària, cant, arts audiovisuals-digital, fotografia, i circ) i altres formacions (esportives, idiomes, i curs robòtica/tecnologia)–, sovint tenen lloc al llarg de l'any i es divideixen en grups d'edat i a vegades també per nivell, tot i que n'hi ha que ofereixen classes individualitzades; vegeu la figura 11. L'oferta educativa es distribueix

molt heterogèniament entre ateneus, d'acord amb les trajectòries i els àmbits d'actuació, i alguns no es plantegen modificar-la o ni tan sols tenir-ne. La formació s'acostuma a diferenciar conceptualment de l'activitat de les seccions –per exemple, cant coral i formació musical, grups de teatre i formació teatral, club d'escacs i escola d'escacs, esbart dansaire i escola d'esbart–, però les seccions també incorporen un component educatiu, explícitament o implícit. A tall d'exemple, els assaigs del Cor Veus Alegres –coral infantil formada per nens d'entre 6 i 11 anys– de l'Orfeó Badaloní estan enfocats en «formar i educar musicalment i vocalment els alumnes», d'acord amb la seva pàgina web, i el següent s'aplica a la secció de Veus de Munt, la coral del Centre Moral d'Arenys de Munt que inclou músics o gent que ja sap de música:

«El que fem és petita formació, de tant en tant ens fem petits tallers, perquè hi ha petites explicacions de la notació musical que són imprescindibles per a poder aprendre aquell tema que fem. De vegades, ens organitzem mitja hora abans d'un assaig una petita classe de formació de teoria de la música; per tant, ja estem donant formació» (Marc Sansa i Colomer, entrevista).

FIGURA 11. UNA DE LES CLASSES INDIVIDUALITZADES DE L'AULA DE MÚSICA DEL CENTRE MORAL I CULTURAL DEL POBLENOU

Nota. Fotografia pròpia.

Si bé aquesta oferta educativa generalment no té una ambició professionalitzadora, és a dir, no pretén atorgar títols oficials ni aconseguir que els alumnes es dediquin professionalment a algun dels àmbits esmentats, els ateneus acostumen a identificar els qui tenen més potencial i guiar-los, segons escaigui. El tallerista Xesco Ramos, el qual ara fa tallers setmanals d'Història de l'Art –art hispànic, art internacional i monogràfics– i Història del Cinema als Lluïsos de Gràcia –vegeu la figura 12– enfocats a adults, descriu així l'experiència amb les classes: «El plantejament que fem aquí és un plantejament, insisteixo, amb un cert nivell. [...] La gent que en sap poc, bé, agafa el que hi ha, però la gent que en sap molt està contenta perquè el nivell és alt i ensenyo coses que, havent fet una carrera, no les han fet» (entrevista). El seu estil és anar a un ritme més pausat, en comparació amb assignatures universitàries, per a aprofundir-hi més. Un altre exemple és el dels tallers de llengües del Centre de Lectura de Reus, també enfocats a adults, els quals tampoc no s'orienten a la consecució d'un títol: «Aquí la gent ve a aprendre a parlar i a xalar; [...] quan ja no necessites els títols, el que vols és poder anar a Itàlia i poder parlar amb els italians o poder anar a Alemanya i parlar

amb els alemanys. Per tant, és una altra manera d'ensenyar» (Empar Pont i Albert, entrevista). El director de l'Ateneu Santcugatenc assenyalava això sobre els cursos i tallers: «Més enllà de l'estricta punt acadèmic, [a les enquestes de valoració] el factor humà, la relació, el tracte, l'atenció, el públic, etcètera... sempre surt molt ben valorat» (entrevista). A més a més, bona part d'aquesta oferta educativa es duu a terme en col·laboració amb altres agents socioeducatius, tot i que les activitats extraescolars que cobreixen tot un barri o un municipi no necessàriament impliquen un contacte directe amb els centres educatius. Com a exemple de potencials col·laboracions, l'Esplai de Dansa del Casino Prado Suburense fa demostració a diverses entitats del municipi, com ara als casals d'avis:

«Intentem portar la dansa a fora de les classes, perquè l'important és que puguin ballar, [...] ensenyar, poder demostrar-ho i, a la vegada, els avis estan molt contents de veure que fem aquesta activitat. Els agrada molt, són gent que responen molt bé i és una forma que també vegin les criatures que no tot són flors i violes, que hi ha avis que estan malalts, que estan asseguts a una cadira de rodes» (Sílvia Paretas i Curtiada, entrevista).

FIGURA 12. SALA SECCIONS DELS LLUÏSOS DE GRÀCIA ON TÉ LLOC EL TALLER «HISTÒRIA DE L'ART»

Nota. Fotografia pròpia.

En destaca, de fet, l'Esplai de Dansa del Casino Prado Suburense, fundat a la dècada de 1970, el qual es defineix com a un lloc d'esbarjo per a gaudir del món de la dansa, combinant la passió i l'ensenyament. L'actual direcció és a càrrec de la ballarina Sílvia Paretas i Curtiada des de l'any 1994, qui havia fet classes de dansa al mateix esplai. Disposa de més de vuitanta alumnes de diverses edats a diferents disciplines: iniciació a la dansa –formació i sensibilització envers la dansa a partir dels quatre anys–, infantil i juvenil –dansa clàssica–, Royal Academy of Dance (RAD) –preparació per als exàmens de l'acadèmia anglesa–, contemporani, modern, hip-hop i gimnàstica de manteniment per a adults. L'Esplai de Dansa realitza diversos espectacles de presentació de l'activitat durant l'any i també col·labora amb diverses associacions del municipi, fent demostracions a les seves seues. Així, generalment, s'enfoca a nens i joves, però el grup de les classes per a adults de nivell obert –el qual inclou gent que mai havia fet dansa abans– ha crescut força des de la seva creació fa uns vuit anys. L'Ateneu Santcugatenc també n'és representatiu amb

nombrosos cursos i tallers –vegeu la figura 13– dividits en: benestar (cos i ment), idiomes, infants i joves, fotografia, narrativa i literatura, art i creativitat, hort i jardí, informàtica i internet, formació, dansa, humanitats i pensament, coneixements i lleure, i cuina i gastronomia. Similarment, els tallers dels Lluïsos de Gràcia es classifiquen en: creativitat, esport, humanitats, música i salut. El Centre Moral i Cultural del Poblenou també destaca per aules i tallers. Aquesta oferta educativa va començar fa un parell de dècades amb el taller de Teatre Musical –des del grup de petits a partir dels 5 anys fins al grup de grans avançat a partir dels 16– i s'hi van sumar l'Aula de Dansa, l'Aula de Música i l'Aula de Dibuix i Pintura. La particularitat de l'Aula de Música és que s'ha articulat a partir de classes individualitzades segons les necessitats dels alumnes de fer una cosa o altra i els directors han estat triats així:

«El que fem és triar la persona que ho hagi de fer, mirar que sigui un professional en la matèria i, llavors, que aquest professional ens faci a nosaltres una proposta d'un projecte determinat» (Joan Martínez i Coll, entrevista).

FIGURA 13. PROGRAMACIÓ D'HIVERN (DE GENER A MARÇ DEL 2024) DELS CURSOS I TALLERS DE L'ATENEU SANTCUGATENC

Nota. Fotografia pròpia.

Un darrer exemple és el de l'Ateneu Popular de Nou Barris, el qual, dins l'àmbit de formació, compta amb l'Escola de Circ Infantil i Juvenil –homologada per l'Ajuntament de Barcelona–, la formació de Formadores en Circ Social, projectes educatius de circ social, i tallers a mida, a més d'una línia de recerca en circ social oberta el 2022 que contribueix a l'actualització del projecte pedagògic de l'ateneu. L'Escola Infantil –dividida en petits, mitjans i grans– és una proposta «d'educació artística en el lleure i educació en valors», d'acord amb la respectiva pàgina web, que va començar amb tallers informals el 1984 i va esdevenir escola de circ el 1997, mentre que l'Escola Juvenil es crea el 2003 i compta amb joves d'entre 14 i 17 anys. En paraules de la tècnica de Formació i Circ Social de l'ateneu, la infantil és «una porta d'entrada a conèixer el món del circ» i la juvenil «sí que ja està més enfocada a joves que els agrada molt el circ i que poden acabar dedicant-s'hi o no, però ja fan sis hores setmanals de circ; [...] una dedicació que demana un compromís més gran per part seva» (Aina Castelltort i Marcé, entrevista). El programa de formació de Formadores de Circ Social –140 hores repartides en set etapes formatives, una educació no formal «amb vocació professionalitzadora»– celebrarà el curs vinent la seva desena edició i va ser desenvolupada per l'equip pedagògic de l'ateneu, amb dècades d'experiència en la intervenció educativa a través del circ. A més, aquesta ha estat reconeguda com a *formació d'interès en serveis socials* pel Departament de Drets Socials de la Generalitat de Catalunya –«per establir nous models de referència educativa», d'acord amb la pàgina web– i és avalada pel *Cirque du Soleil* i la xarxa internacional de formació i circ social *Caravan*. El circ comunitari inclou gent gran –«El Gran Circ», per a majors de 60 anys–, joves –«Generació Zirc», un taller gratuït de circ dirigit a joves d'entre 12 i 18 anys– i diversitat funcional –amb professionals del Centre d'Educació Especial d'Aspasim i alumnes d'entre 15 i 18 anys. En darrer lloc, els «tallers a mida» es defineixen, també d'acord amb la seva pàgina web, com a «proposta lúdica-educativa d'activitat física i artística que té com a finalitat la descoberta de les tècniques de circ a través del joc» i les tècniques a treballar són definides per l'equip de professors.

4.4.4 CURSETS, TALLERS I ACTIVITATS PUNTUALS

A la majoria d'ateneus entrevistats i visitats per a aquest treball també s'han identificat un conjunt heterogeni d'activitats situades a la frontera entre educació no formal i educació informal que tampoc acostumen a conceptualitzar-se ni promocionar-se com a educació. En canvi, s'han entès com a activitats de *divulgació o aprenentatge*, reconeixent que hi ha una adquisició de coneixements i competències. Aquesta oferta educativa no necessàriament s'estén al llarg de tot un curs i pot tenir lloc puntualment, per a determinades ocasions –el curset d'ensenyament de ballar sardanes del Cercle Bredenc i la Colla Sardanista de Breda per l'Aplec de la Sardana de Breda, o el taller de Sardanes organitzat pel Grup l'Abans amb la col·laboració de Tocats per la Sardana i l'Ateneu L'Aliança, per Sant Jordi– o sota demanda dels socis –el Casino de Granollers Club de Ritme havia fet algun curset per a aprendre a fer servir el mòbil i la tauleta, i a l'Orfeó Badaloní es van fer classes d'informàtica en fer el canvi digital. En són exemple, entre molts altres, el taller de Lectura –cada dues setmanes– i un taller de Plantes Medicinals i Medicina Natural –«El jardí que sana», quatre dies de duració– dels Lluïsos d'Horta; exposicions d'artistes i presentacions de llibres al Casino de Granollers Club de Ritme; conferències, projeccions, exposicions, taules rodones i certàmens literaris al Casal de Vila-rodona; audicions d'òpera comentades i cicles musicals de l'Orfeó Badaloní; conversa en anglès al Cafè del Coro Sentmenat; patchwork, puntes al coixí, costura, estiraments, castanyoles, taller d'Il·lustració i Còmic, passejades amb història, tertúlia literària i «cava concert» al Centre Moral i Cultural del Poblenou; una classe de cuina de Nadal amb Thermomix amb un parell d'expertes al Centre Moral d'Arenys de Munt; i tallers d'Enquadernació, un taller d'Espelmes Nadalenques i un taller de Cuir amb el grup de rol en viu Bakkhos Militia a l'Ateneu L'Aliança.

Se'n pot destacar l'activitat «l'Hort d'Horta», un hort de l'Ajuntament de Barcelona que gestionen els Lluïsos d'Horta. En formen part Caliu - Espai d'acolliment –aporta usuaris que hi duen a terme

En destaca també una línia de debats i taules rodones gratuïts i oberts al públic. Enguany, Els Debats del Casino del Casino de Granollers Club de Ritme, en la seva tercera edició –vegeu la figura 14–, han consistit en un debat mensual, del setembre al maig, sobre temes d'actualitat en el qual un ponent expert és entrevistat per un periodista local. Similarment, més puntualment, el Coro Sentmenat té Taula de Debat, d'acord amb la seva pàgina web, amb l'objectiu de dinamitzar un espai d'opinió, debat i conversa –es tracten «temes d'actualitat, d'interès social i local» i se cerquen ponents «que siguin coneixedors del tema a tractar i que ajudin a crear opinió»–, i l'Ateneu Igualadí té Dimarts amb Veü, d'acord amb la respectiva pàgina web, «un seguit de taules rodones, obertes al públic en general, amb la presència d'agents socials i referents de diferents àmbits, amb l'objectiu d'explicar de manera didàctica la situació de temes d'actualitat, i que resolguin dubtes que puguin sorgir a través de preguntes dels assistents». L'Ateneu L'Aliança també fa una sèrie sense nom de xerrades, taules rodones i converses de divulgació periòdicament, com la xerrada en Jordi Puig i Roca –doctor en ciències ambientals i coordinador de la plataforma d'assessorament agrícola L'Espigall– sobre «Canvi climàtic i agricultura al Vallès Oriental» del 19 de gener de 2024.

CICLE

DC

Els Debats del Casino

Casino de Granollers

AFORAMENT LIMITAT

Inscripcions obligatòries al web: casinodegranollers.com

3R CICLE ELS DEBATS DEL CASINO

► **25 de setembre de 2023**

a les 19.30 h

REPETES I APRENENTATGES DE PROJECTES TRANSFORMACIONALS: DE DELTA PARTNERS AL BARÇA

► **Ponent: Victor Font**
entrevistat per **Antoni Bassas**
Emprenedor, cofundador i CEO de Delta Partners. Va ser candidat a les eleccions del Futbol Club Barcelona

► **30 d'octubre de 2023**

a les 19.30 h

CAP ON VAN ELS ESTATS UNITS?

► **Ponent: Xesco Roquer**
entrevistat per **Monika Era**
Periodista, corresponsal de TV3 als Estats Units entre 2011 i 2022

► **27 de novembre de 2023**

a les 19.30 h

REPENSANT LA SALUT PÚBLICA DESPRÉS DE LA PANDEMIA

► **Ponent: Carmen Cabezas**
entrevistada per **José Medina**
Secretaria de Salut Pública de la Generalitat de Catalunya. Va ser una de les portaveus principals durant la pandèmia de la covid-19

► **22 de gener de 2024**

a les 19.30 h

ESTEM PREPARATS PER AL FUTUR?

► **Ponent: Marc Vidal**
entrevistat per **Ramón Daví**
Una de les figures més influents en l'actualitat en transformació digital i en indústria 4.0.

► **19 de febrer de 2024**

a les 19.30 h

COM ENTENDRE LA RUSSIA DE PUTIN

► **Ponent: Anna Bosch**
entrevistada per **Peo Wier**
Periodista, reporter i corresponent a Tàl i Moscou, Washington i Londres.

► **18 de març de 2024**

a les 19.30 h

LA JUSTÍCIA ESPANYOLA, MÉS PODER QUE SERVEI PÚBLIC

► **Ponent: Ester Capella**
entrevistada per **Ramón Daví**
Jurista i conselleria de Justícia de la Generalitat (2016-2022). Actual conseller del Departament de Sanitat.

► **22 d'abril de 2024**

a les 19.30 h

DESIXFRANT L'ÈXIT D'UNA MARCA LÍDER: INNOVACIÓ I OPORTUNITATS

► **Ponent: Josep M. Llorca**
entrevistat per **Óliver Brutus**
President de VIN Llorca, empresa dedicada a la fabricació de productes de neteja per a la llar i el sector industrial. K&L és el seu producte de referència en el sector.

► **maig de 2024**

a les 19.30 h

Nom del covidet/da i data pendent

Programarem un darrer debat, en funció del que succeeixi en el món al llarg dels propers mesos.

col·laboradors

Nota. Fotografia pròpia.

A més a més, diversos ateneus tenen contactes amb universitats. N'és exemple UPC Arts –el programa d'activitats culturals de l'Àrea de Cultura i Comunitat de la Universitat Politècnica de Catalunya–, responen a la voluntat de la universitat de ser més present al territori i estrènyer ponts entre ciència, tecnologia i cultura. El 28 d'octubre de 2023, van tenir lloc tres Vermuts Ateneístics UPC Arts –xerrades divulgatives obertes i gratuïtes a càrrec de professors de la universitat– organitzats conjuntament amb la Federació d'Ateneus de Catalunya al Casino Prado Suburense, l'Ateneu Igualadí i Amics de les Arts i Joventuts Musicals de Terrassa. El 2010, particularment, es va posar en marxa la seu a Reus del Campus Extens de la Universitat Rovira i Virgili (URV) –projecte estratègic de la missió territorial de la universitat de compromís amb les institucions i els agents motors del desenvolupament del territori a través d'una xarxa de setze seus– en vinculació amb el Centre de Lectura de Reus, amb un professor de la universitat

com a responsable i la secretaria de l'ateneu com a suport. Això es tradueix en conferències, col·loquis i actes gratuïts similars que formen part del programa mensual d'activitats de l'ateneu –vegeu la figura 15– dins de determinats cicles o temàtiques, com ara «Converses d'interès local», «Baix Camp, fets culturals» o «Lectures universals». En relació amb programes com la *Universitat de l'Experiència* –de la Universitat de Barcelona– o *Universitat a l'Abast* –de la Universitat Autònoma de Barcelona–, el Centre de Lectura ara també duu a terme la segona edició d'un programa formatiu de pagament per a majors de 55 anys –el curs «Gaudir de l'experiència. Estratègies per entendre el món»– amb seminaris quadrimestrals dels àmbits d'aprenentatge científic, artístic i social. Els darrers han estat «Cultura a l'època de Netflix i Spotify. Canvis i perspectives», «Reactiva't. Taller de consciència corporal i expressió» i «Com la ciència transforma el nostre món».

FIGURA 15. ACTIVITATS DEL CAMPUS EXTENS DE LA URV A REUS EL MAIG I JUNY DE 2024 AL CENTRE DE LECTURA

Campus Extens de la URV a Reus

Dimecres 8 de maig, a les 19.00, a la sala Ramon Amigó: conferència «El certamen literari de 1892: una aproximació al mite del general Prim», a càrrec de Pau Frauca i Eduard Vilà.

Dijous 9 de maig, a les 19.00, a les sales Emili Argilaga i virtual: lectura de poemes de Joan Salvat-Papasseit, a càrrec del Col·lectiu En Veu Alta.

Dijous 16 de maig, a les 19.00, a les sales Emili Argilaga i virtual: col·loqui «El paper de la dona en la música actual», amb la compositora Anna Cazorra i la soprano Sara Blanch.

Dilluns 20 de maig, a les 19.00, a les sales Emili Argilaga i virtual: conferència «100 anys de la col·lecció Els nostres clàssics», a càrrec d'Oriol Magrinyà.

Dimarts 21 de maig, a les 19.00, a les sales Emili Argilaga i virtual: col·loqui «Inici de l'hospital i la Facultat de Medicina. Principals protagonistes, metges i farmàcies», amb Eduard Prats, Lluís Colomés i Andreu Pujol.

Dilluns 27 de maig, a les 19.00, a les sales Emili Argilaga i virtual: conferència «Àngel Guimerà», a càrrec de Ramon Bacardit, comissari de l'Any Guimerà.

Dilluns 3 de juny, a les 19.00, a les sales Emili Argilaga i virtual: *Illiada* d'Homer, a càrrec de Pau Sabaté, traductor de l'obra.

Dilluns 10 de juny, a les 19.00, a les sales Emili Argilaga i virtual: *Les mil i una nits*, a càrrec de Glòria Sabaté.

Divendres 21 de juny, a les 19.00, a les sales Emili Argilaga i virtual: conferència «Reus i el Camp: integració, desconexió, mobilitat», a càrrec de Carme Miralles.

Nota. Captura de pantalla del programa d'activitats de maig i juny del 2024 del Centre de Lectura de Reus.

4.4.5 ESCOLA DE MÚSICA DE L'ORFEÓ LLEIDATÀ

L'Escola de Música de l'Orfeó Lleidatà és un centre autoritzat pel Departament d'Educació de la Generalitat de Catalunya que ofereix un ventall remarcablement ampli d'activitats i itineraris formatius per a totes les edats: Projecte Baldufa – tallers de música per a nadons de 4 a 36 mesos–, «Els més petits» –tallers i iniciació per a nens de 3 a 5 anys–, «Nenes i Nens» –instruments, llenguatge musical i cant coral per a nens de 6 a 7 anys–, Nivell Elemental i Mitjà –instruments, llenguatge musical, cant coral i agrupacions instrumentals a partir de 8 anys–, Jazz i Moderna –una Escola Jove, a partir de 12 anys–, Aula d'Adults –també, instruments, cant coral i aula de cant i agrupacions instrumentals a partir dels 18 anys–, Escola Coral –quatre corals per a diferents grups d'edat– i Aula de Cant –projecte formatiu integral obert a totes les edats i estils–, i activitats d'estiu –casal creatiu per a petits artistes (3-6 anys), casal de teatre musical (7-12 anys) i les colònies de l'Orfeó (7-17 anys). A més a més, l'Escola de Música de l'Orfeó gestiona diverses escoles de música a la comarca del Segrià –un

projecte educatiu en xarxa amb els ajuntaments– i ofereix activitats de música extraescolars –migdies o tarda– en escoles d'educació infantil, primària i secundària, com ara sensibilització musical, cant coral, multipercussió i batucada, i *big band*.

L'Orfeó Lleidatà sempre ha donat molta importància a la pedagogia musical a través del cant, però els darrers vint-i-cinc anys han estat un període de transformació particularment important per a l'entitat. L'Escola de Música de l'Orfeó es va crear el 1994 amb l'objectiu explícit d'oferir ensenyaments musicals reglats en un moment de reinvençió i renovació, apostant per la formació musical i obrint la mirada a la música més enllà de la música coral. En paraules de l'actual director executiu: «Obrint nous horitzons i això vol dir apostar per la diversificació d'activitats, sempre des de la música com a fil conductor, però diversificació i, després, també, en paral·lel, un procés de professionalització» (Xavier Quinquillà i Durich, entrevista). L'any 1999 es van fer els primers passos per a crear-hi l'Escola Coral i, finalment, l'Escola de Música va esdevenir centre autoritzat el 2008 amb la inauguració de la nova seu; vegeu-ne un exemple dels espais a la figura

FIGURA 16. UNA DE LES AULES DE L'ESCOLA DE MÚSICA DE L'ORFEÓ LLEIDATÀ

Nota. Fotografia pròpia.

16. El creixement de socis i usuaris que ha acompanyat aquesta evolució ha permès passar d'uns cinquanta alumnes a prop d'un miler, comptant tota l'activitat que ofereixen. Afirmant-se en la idea que qualsevol edat és bona per a començar o continuar fent música, l'oferta educativa està dissenyada per a adaptar-se a les necessitats i interessos de l'alumne a través de l'ampli ventall d'especialitats instrumentals, la diversitat d'itineraris formatius i plans formatius personalitzats. El director executiu explica així com això s'aplica als adults:

«L'Aula d'Adults és un model també molt flexible i adaptat a les necessitats de cada persona. Els adults ja són persones autònomes i, per tant, això permetia una flexibilitat des del punt de vista de l'oferta d'activitats; [...] els fas com copartípcips també del mateix projecte» (Xavier Quinquillà i Durich, entrevista).

A més a més, arran de l'escola s'han articulat un conjunt de projectes que, amb el temps, han bastit el gruix dels projectes socials –el *Projecte Enllaç*– de l'entitat. Des del 2001, l'Orfeó Lleidatà ha desenvolupat desenes de projectes socials amb la música com a eina d'inclusió i cohesió social, treballant en xarxa amb el tercer sector. Moltes d'aquestes activitats –com ara cant coral o multipercussió– són les mateixes, però adaptades als col·lectius destinataris: infants i joves de centres de primària i secundària d'alta i màxima complexitat, persones amb diversitat funcional física i/o intel·lectual, persones amb trastorns i malalties mentals, persones en risc d'exclusió social i pacients. Avui dia, es desenvolupen de forma continuada tallers de pràctica musical comunitària adreçats a alumnes de primària i secundària, tant a l'Orfeó Lleidatà com als mateixos centres educatius. A tall d'exemple, el 2020 va començar el *Projecte Enllaç Escolar* amb activitats de cant coral i multipercussió en sis centres educatius de màxima complexitat i el 2023 va afegir-s'hi l'activitat de musicoteràpia per a infants i joves alumnes d'una escola d'educació especial.

4.4.6 ESPAI MALLA

Espai Malla és una associació fundada el 2021 per l'associació disseny=igualada, l'Ateneu Igualadí de la Classe Obrera i l'Associació per l'Impuls del Sector TIC de l'Anoia (TIC Anoia) amb la voluntat «d'aglutinar les persones i col·lectius amb potencial innovador per promoure canvis significatius al seu voltant» –d'acord amb el seu lloc web– a través de l'ús de la tecnologia, sigui com a lleure, educació o recerca personal. L'origen se situa un any abans, en ocasió del confinament de la Conca de l'Òdena durant la pandèmia de COVID-19, quan un grup de dissenyadors, *makers* –en anglès, 'creadors', especialment amb tecnologies de fabricació digital–, enginyers i altres professionals es va organitzar per a fabricar material d'autoprotecció sanitària i respiradors d'emergència, adonant-se que hi havia una comunitat d'unes 100 amb impressores 3D a casa. Més enllà d'aquest context d'emergència sanitària, la iniciativa interdisciplinària es va crear amb els objectius de «promoure la creació d'un espai taller obert a la ciutadania que tingui l'oportunitat d'explorar i crear segons els seus interessos, aprendre a utilitzar les eines i els materials tant físics com virtuals i desenvolupar projectes creatius» i «afavorir que, en aquest espai, hi hagi concurrència d'eines, projectes, mentors, habilitats i coneixement» –d'acord amb la notícia de la seva creació– amb accions orientades en tres sentits: servei de fabricació amb tecnologia digital obert a tothom, formació, i disseny. Així, l'Espai Malla posa instal·lacions –vegeu la figura 17– i eines –maquinari especialitzat– a disposició de persones i col·lectius per a desenvolupar projectes tecnològics i pretén crear una comunitat col·laborativa i inclusiva –orientada al bé comú i a la innovació–, fer actuacions amb impacte social positiu –dirigides a desplegar l'economia circular i la fabricació distribuïda–, i compartir procediments i resultats –a fi de divulgar la tecnologia i la ciència–, tot posant l'èmfasi en el codi obert. En paraules de la presidenta de l'ateneu:

«L'Espai Malla és com acostem la tecnologia a la ciutadania, [...] un espai d'aprenentatge. [...] Una biblioteca del segle XXI d'aparells de tecnologia» (Mireia Claret i Esteve, entrevista).

FIGURA 17. ESPAI MALLA DE L'ATENEU IGUALADÍ

Nota. Fotografia pròpia, antiga Sala Lab on té lloc principalment l'activitat de l'associació Espai Malla.

Les activitats que ofereix l'Espai Malla són remarcadament diverses –s'organitzen en funció de la petició de socis i usuaris– i es divideixen en tallers, extraescolars trimestrals, cursos, *makers*, dones *maker* i reptes, a més de casals d'estiu. A tall d'exemple, les activitats que s'han dut a terme setmanalment a l'Espai Malla aquests mesos es divideixen en activitats escolars al matí i, als vespres, «Espai Maker» un parell de dies –a partir de 16 anys, servei gratuït d'ús de les tecnologies digitals de fabricació disponibles i servei d'assessorament i tutoria–, «Lego® Robotics» –extraescolar per a nens d'entre 6 i 8 anys– i «Reprograma't» –extraescolar per a nens d'entre 8 i 10 anys– el dimarts, tallers per a dones *maker* –com ara electricitat, *lettering* o *packaging* per a incentivar l'ús de la tecnologia i els equips de bricolatge entre les dones– el dimecres, «Inventors 3.0» –extraescolar per a nens a partir d'11 anys– i «Joves Makers» –tutoria per a joves majors de 16 anys– el divendres, i tallers de formació i iniciació els dissabtes al matí –com ara «Cricut», «Arduino», «Precious Plastic» o tècniques de fer motlles. Els tallers descriuen l'objectiu, el nivell, les dates, el preu,

el màxim de participants i el docent. Els cursos de certificació de Circuit, certificació d'Impressió 3D i certificació de Tall Làser permeten obtenir un certificat de competència reconegut, després dels respectius tallers d'iniciació i algunes pràctiques. Els reptes són crides a la resolució de problemes reals amb un disseny d'unes prestacions determinades, resolent una necessitat concreta, i la inscripció és oberta a grups de treball i voluntaris per a col·laborar amb els participants, amb la voluntat de fabricar aquest disseny a l'Espai Malla i introduir-lo. Més enllà de la Makeathon 2022 amb el repte de millorar la qualitat de l'aigua del riu Anoia, el darrer repte ha estat un sistema frugal d'higiene per a reduir el consum d'aigua a la dutxa. Bona part de tota aquesta activitat és voluntariat, però es pretén que els docents de cursos i tallers siguin remunerats i, preferentment, de la mateixa comunitat *maker*.

L'Ateneu Igualadí ha ofert l'Espai Malla a la plataforma AIRE –Activitats i Recursos Educatius– del Departament d'Ensenyament de l'Ajuntament d'Igualada. El programa AIRE s'adreça a escoles i instituts del municipi i tracta de posar a l'abast dels centres educatius –com una guia– els

múltiples recursos que es poden oferir durant horari lectiu per a ampliar les oportunitats d'aprenentatge dels alumnes. D'acord amb el seu lloc web, aquest és «el resultat del treball transversal entre diferents regidories, serveis educatius, empreses i entitats» de l'entorn. Així, aquesta és una manera que les escoles visualitzin i s'inscriguin fàcilment a les activitats d'altres agents educatius, les quals són subvencionades per l'ajuntament o tenen un preu econòmic. El curs 2024-25, per exemple, ofereixen aproximadament 115 propostes repartides en vuit blocs temàtics –arts escèniques, ciència i tecnologia, cooperació i solidaritat, espais i entitats municipals, orientació laboral i formativa

i mobilitat, rutes i visites, seguretat, civisme i convivència, i sostenibilitat i medi ambient– que faciliten la complementació del currículum educatiu de l'alumnat; vegeu a la figura 18 les activitats que l'Espai Malla ofereix durant l'horari escolar. En relació amb el projecte de reciclatge de plàstic de maquinari obert «Precious Plastic», concretament, la presidenta de l'ateneu afirmava el següent:

«La nostra idea és que tots els nens de les escoles d'Igualada passin durant un matí per l'Espai Malla, que vegin com dels plàstics es pot fer un objecte, que se'l podran emportar, i que entenguin el tema del reciclatge» (Mireia Claret i Esteve, entrevista).

FIGURA 18. ACTIVITATS DE L'ESPAI MALLA AL CATÀLEG DEL PROGRAMA AIRE EN L'ÀREA TEMÀTICA DE CIÈNCIA I TECNOLOGIA

Catàleg

Tots els cicles ☐ Gratuïts ☐ A l'escola Ciència i tecnologia Espai Malla

Veure totes 5 activitats trobades

El·lipsis Els organitzadors estan creant les activitats pel curs 2024/2025, us avisarem quan us pugueu preinscriure. Per a més informació useu el formulari de contacte.

Gratuït De pagament A l'escola Fora de l'escola

Ciència i tecnologia

Activitat	Preu	Lloc	Cicle
Fes-te maker: tall làser Espai Malla	€ 0	A l'escola	Primària ESO Postobligatoris
Precious plastic: Com es recicla el plàstic? Espai Malla	€ 0	A l'escola	Primària ESO Postobligatoris
Precious Plastic: netegem la natura NOU Espai Malla	€ 0	A l'escola	Primària ESO Postobligatoris
Visita a l'espai malla NOU Espai Malla	€ 0	A l'escola	Primària ESO Postobligatoris
Xerrada: Cultura Maker i les STEAM NOU Espai Malla	€ 0	A l'escola	ESO Postobligatoris

Nota. Captura de pantalla del respectiu lloc web del Departament d'Ensenyament de l'Ajuntament d'Igualada, les etapes i cicles s'hi divideixen en infantil, primària, ESO i postobligatòria.

4.4.7 OBRA TEATRAL DE SANT JORDI DE FEDAC SANT FELIU

Els darrers anys, cada curs, els alumnes de 4t d'ESO de l'escola FEDAC Sant Feliu –escola concertada d'educació infantil, primària i ESO de la Fundació Educativa Privada Dominiques de l'Anunciata Pare Coll (FEDAC)– han estrenat una obra de teatre de la llegenda de sant Jordi amb el suport del Casal Cultural Codinenc i, particularment, de Josep Canet i Figueras, secretari de l'ateneu i director de teatre amateur de Deixalles 81. L'obra és nova cada vegada i els estudiants dediquen hores fora de l'horari lectiu a preparar-la. Tot comença amb la redacció de «la Bíblia» amb els alumnes i la tutora, una pluja d'idees sobre els motius i arguments que es volen representar. Llavors, Josep Canet i Figueras hi intervé, juntament amb la tutora, per a arreglar i corregir l'escriptura de les escenes per part d'una selecció del conjunt d'estudiants. La major part d'aquests alumnes mai no han trepitjat abans un escenari, a excepció d'algun que ja formés part de Deixalles 81, i assagen al teatre del Casal Cultural Codinenc durant un parell de setmanes. En darrer lloc, l'obra es representa al mateix teatre i s'inclou en la programació municipal de la diada de Sant Jordi –vegeu la figura 19– com a «obra adreçada a familiars, alumnes i exalumnes de FEDAC Sant Feliu». Aquesta dinàmica ha estat tan ben rebuda que ja es generen expectatives anuals sobre l'obra del curs; els alumnes esperen el moment d'arribar a 4t d'ESO per a treballar-hi i volen fer-ho tan bé com els anteriors. Josep Canet i Figueras descriu així aquesta col·laboració particular:

«Tu els hi obres la porta que la seva imaginació treballi, que la seva motivació treballi. [...] El grup [de teatre] col·labora portant tota la part tècnica, tota la part de muntatge... que ells [des del centre educatiu] ens ajuden, evidentment, però, és clar, són recursos que, si no hi ha un grup de teatre darrere, una escola no els té» (entrevista).

Aquesta col·laboració va començar quan la tutora de 4t d'ESO de l'escola va contactar amb el Casal Cultural Codinenc per a demanar ajuda per a representar la llegenda de sant Jordi i, ara, s'ha estès més enllà de l'obra teatral; el grup de teatre disposa dels espais de l'escola per a assaigs i trobades si els necessiten. De fet, Josep Canet i

FIG 19. PROGRAMA DE LA DIADA DE SANT JORDI A SANT FELIU DE CODINES

SANT JORDI 2024 *Sant Feliu de Codines*

Dimecres 17 d'abril
Taller "Fem un ram de llibres" per infants
 17.30h
 Biblioteca Joan Petit i Aguilar
 Org. Biblioteca (cal inscripció)

Divendres 19 d'abril
Obra teatral de Sant Jordi
 19.00h
 Casal Cultural Codinenc
 Org. Alumnat 4t d'ESO FEDAC

Dilluns 22 d'abril
Espectacle "Elles tenen Angel" per a joves i adults
 19.00h
 Biblioteca Joan Petit i Aguilar
 Org. Biblioteca

Dimarts 23 d'abril
Hora del conte amb codinencs/ques narradors
 17.30h
 Pl. Josep Umbert Ventura
 Org. Biblioteca

Taller de Sant Jordi "Fem un llibre de butxaca"
 De 17.30 a 19.30h
 Pl. Josep Umbert Ventura
 Org. Ajuntament i Taller d'Arts Avançades Carme Vinas

Lliurament de premis del Concurs de Punts de Llibre
 18.30h
 Pl. Josep Umbert Ventura
 Org. Biblioteca

Tertúlia amb autors/es locals
 17.30h
 Plaça Josep Umbert Ventura
 Org. Ajuntament

Divendres 26 d'abril
Ballada de Sardanes amb les escoles
 17.00h
 Pl. Josep Umbert Ventura
 Org. Agrupació Sardanista, Escola Jaume Balmes, FEDAC Sant Feliu

Has escrit un llibre? Vols participar a la tertúlia?
 Envia un correu a: queralt.vinyals@codines.cat

Logotips i contactes:
 Ajuntament de Sant Feliu de Codines
 Biblioteca Joan Petit i Aguilar
 Agrupació de Sant Feliu de Codines
 Ajuntament de Sant Feliu de Codines
 www.santfeliudecodines.cat

Nota. Extret del lloc web de Turisme Vallès, titularitat del Consell Comarcal del Vallès Oriental.

Figueras i aquesta professora de l'escola FEDAC van ser ponents de la taula rodona «El teatre a l'escola: interferència o complement del món associatiu?» a l'Ateneu l'Harmonia –equipament sociocultural a la Fabra i Coats de Barcelona–, en el marc del «Som Cultura Popular 2018», una iniciativa organitzada per l'Ajuntament de Barcelona i la Generalitat de Catalunya. S'hi va debatre sobre l'interès del teatre a l'escola com a assignatura en horari lectiu o tallers extraescolars i es va concloure que la representació d'una obra teatral fomenta la responsabilitat, la disciplina, el compromís, l'esperit crític i la comprensió lectora entre els alumnes. Així, les escoles poden comptar amb una eina educativa més informal i atractiva, posant l'èmfasi en la motivació dels estudiants. Aquesta experiència ha estat recomanada a totes les escoles FEDAC, però la complexitat per a replicar-la rau en la possibilitat de trobar un ateneu o grup de teatre que ofereixi aquest mateix acolliment. Alhora, el Casal Cultural Codinenc no es planteja fer-ho a més centres educatius per una limitació de temps.

4.4.8 PASSAPORT EDUNAUTA

El Passaport Edunauta –acompanyat del subtítol «Territoris que connecten oportunitats»– és una iniciativa impulsada per l'Aliança Educació 360 –a banda de l'altra crida actual Estiu Enriquit; les crides prèvies són *Curriculums de ciutat*, *Centres Educatius 360* i *Comunitats que Eduquen*–, promoguda per la Fundació Jaume Bofill i la Cooperativa +Educació. La iniciativa es defineix com un «projecte d'ampliació d'oportunitats educatives i d'acreditació dels aprenentatges fora escola per a infants de 3 a 12 anys, que catalitza tota la potència educativa d'un territori» –d'acord amb l'anunci de la Fundació Jaume Bofill del pilot, el curs 2020-21– i «es focalitza en fer accessibles i en connectar, reconèixer i fer visibles els aprenentatges més enllà de l'escola» –d'acord amb el seu lloc web actual. L'eina educativa es basa en la metodologia dels passaports d'aprenentatge (de l'anglès, *learning passports*) i cada equip impulsor –el qual pot incorporar, entre altres, tècnics d'educació d'un ajuntament i personal d'un pla

educatiu d'entorn (PEE)– entrega un «passaport» als infants participants –anomenats «edunautes»–; un document –amb suport físic, digital i en línia– per a explorar l'oferta d'activitats educatives i extraescolars del territori, decidir què fer i què aprendre, i segellar la participació. El calendari plantejat s'ajusta al curs escolar, de setembre a juny, incloent-hi una cerimònia de graduació, però el Passaport Edunauta és una eina flexible, adaptable i modulable que també es pot emprar a l'estiu i la resta de l'any. En paraules de la gerent dels Lluïsos d'Horta:

«Fer relació a escoles amb altres activitats complementàries del circuit del nen en el seu vessant quotidià, com pot ser al centre d'esports del barri, pot ser la biblioteca, pot ser a ateneus com nosaltres. [...] Un reconeixement que el nen rep altra formació que no és simplement la reglada que té l'escola i aquí és on nosaltres entrem com ateneu. Com que oferim activitats per als infants de titelles, d'espectacles infantils, de cinema, doncs, si venen, poden entrar gratuïtament; els hi posem el segell» (Núria Font i Revilla, entrevista).

FIGURA 20. PART DE LA PROGRAMACIÓ DE MAIG DEL PASSAPORT EDUNAUTA IMPULSAT PER LA REGIDORIA D'EDUCACIÓ DE L'AJUNTAMENT DE SITGES

PROGRAMACIÓ DE MAIG

Hora del conte "Princeses pitipitesses"

Dia 03/05/24 - 17:30 h
Biblioteca Josep Roig i Raventós.
A càrrec de Blai Senabre. Aforament limitat.
Recomanat a partir de 3 anys.

Taller creatiu "Rajoles amb sanefes"

Dia 4/05/24 - D'11 a 12:30 h
Organitzat per AFA Escola Pia / Museus de Sitges
Escola Pia (C/ Sant Isidre 19)
Tallers gratuïts per a totes les escoles. Prèvia reserva a <https://sitges.escolapia.cat/> +info: Escola Pia 93 894 95 34 o Museus 93 894 03 64.

Música a la Cantina

Dia 05/05/24 - 12 h
Societat Recreativa El Retiro
Vine a conèixer el jazz en viu en família. Entrada lliure.

Obra de teatre familiar "El Peix Irisat"

Dia 05/05/24 - 12 h
Casino Prado, Sala d'Actes Jofre Vilà
A càrrec de Tanaka Teatre. Preu infantil fins a 12 anys: 5 € / Adults: 16,50 €.

Vine a les Portes Obertes i coneix el que fa l'escola Montserrat Almirall!

Dia 09/04/24 - 17h
Escola Municipal de Música
Entrada lliure. Adreçat a infants a partir de 6 anys.
De 17 a 17:45h: Classes obertes instrument (piano, cant, vent, guitarra i molt +)
De 18 a 19h: Conjunts oberts (Veni a veure en acció els conjunts instrumentals)
De 18 a 19h: Tastet d'instruments (Coneix el violí, violoncel, trompeta i clarinet)

Hora del Conte "Un rei un fantasma"

Dia 10/05/24 - 17.30 h
Biblioteca Josep Roig i Raventós
A càrrec de Sara Genovart. Recomanat a partir de 3 anys. Aforament limitat.

Nota. Captura de pantalla de la pàgina web del Passaport Edunauta de l'Ajuntament de Sitges.

i autoregulació— i duració —un sol dia, durant uns mesos i «quan tu vulguis». Els Lluïsos d'Horta cada mes han hagut d'enviar la relació d'activitats que creuen que poden oferir als nens i amb això l'equip impulsor elabora un cartell que distribueixen a les escoles; a la figura 21 pot observar-se la disposició en línia d'aquesta informació. Als Lluïsos d'Horta això ha implicat l'assistència d'uns quinze nens a través del Passaport Edunauta al llarg de tot un curs escolar i consideren que la iniciativa és bona, però que la relació entre agents educatius encara no és prou sòlida. Així, apunten a la necessitat que els mestres s'hi impliquin més, per exemple, comentant amb els alumnes a classe l'experiència amb aquestes activitats.

[illegible]

46

Després del primer any de pilotatge del Passaport Edunauta a catorze municipis de Catalunya, l'Aliança Educació 360 va obrir la implementació del projecte a nous territoris interessats, a través de sessions informatives. La iniciativa, però, no ha estat l'única d'aquestes característiques. El projecte d'*Escena grAn*, per exemple, nascut l'any 2013, ara inclou *Patinautes*: «l'agenda d'espectacles i concerts familiars i infantils més completa amb totes les activitats que ofereixen els cinc 5 equipaments de programació escènica i musical de Granollers i Canovelles», d'acord amb la pàgina web. Aquest és un projecte pensat per a les famílies i la programació es divideix en categories d'edat –de 0 a 3 anys, «Ta»; més de 3 anys, «Pati»; més de 6 anys, «Nau»–; ara també difonen la seva programació a través de WhatsApp. Un altre exemple és el del Passaport Cultural impulsat per l'Ajuntament de Reus a través del pla educatiu d'entorn (PEE), provinent del mateix Passaport Edunauta. El curs 2022-23 van ser dotze les escoles que van participar-hi, implicant gairebé 600 infants i una vintena de destinacions d'aprenentatge, incloent-hi el Centre de Lectura de Reus.

4.4.9 UNIVERSITAT POPULAR DE CALDES DE MONTBUI

La Universitat Popular de Caldes de Montbui (UPCM) es va presentar el 20 d'octubre del 2017 al Centre, Ateneu Democràtic i Progressista –entitat que l'impulsa i on avui dia consta com a «projecte»

i «secció de caràcter cultural»–, inspirada en altres universitats populars catalanes. L'equip de gent interessada a crear la universitat popular al municipi –conformat, entre altres, per professors de secundària en actiu i jubilats– va decidir que l'ateneu era el lloc més adequat per a fer-ho; vegeu la figura 22. La iniciativa calderina es vinculava a «la tradició formativa popular dels ateneus» –tal com recollia *Xarxanet*– i Norbert Froufe González –un dels principals promotors i excoordinador– afirmava a la mateixa notícia que «tots i totes tenim dret a una formació rigorosa més enllà de la que s'ofereix als espais formals d'universitat». A la pàgina web de l'ateneu, la UPCM afirma que els destinataris dels cursos són persones amb inquietuds culturals i formatives –«que cerquen una visió de conjunt i una perspectiva integrada dels sabers, independentment de quin sigui el seu nivell d'estudis actual», «que consideren l'aprenentatge com un procés necessari que s'estén al llarg de tota la vida»–, amb una vocació d'obertura a tothom, i llista aquests objectius: «promoure l'educació basada en el diàleg», «fomentar la reflexió compartida i l'anàlisi crítica com a força motriu de les transformacions socials» i «facilitar l'accés a l'educació a persones de qualsevol estatus socioeconòmic i de qualsevol nivell de formació, amb preus accessibles i beques per a aquells qui les necessitin». El mateix any, en la 28a edició dels Premis Ateneus –convocats per la Federació d'Ateneus de Catalunya– el projecte formatiu de la UPCM va rebre el primer premi en la categoria de Treball en Xarxa.

FIGURA 22. AULA DEL CENTRE, ATENEU DEMOCRÀTIC I PROGRESSISTA

Nota. Fotografia pròpia, l'aula té capacitat per a unes 20 persones.

L'equip coordinador de la UPCM el conformen entre quatre i cinc persones i una d'elles fa d'enllaç amb l'ateneu com a representant a la Junta Directiva. La UPCM, d'acord amb la seva pàgina web, pretén incorporar «una oferta formativa àmplia en diverses branques del coneixement, amb rigor acadèmic i científic». En la seva primera etapa, la UPCM va oferir un total d'onze assignatures dels àmbits humanístic i científic i va assolir una seixantena d'inscripcions. Ara, generalment, les matèries –els cursos– s'organitzen per semestres o quadrimestres –durant un semestre es prepara la programació del següent–, d'entre quatre i deu sessions d'una hora i mitja cadascuna, malgrat que la intenció actual és fer-los més curts, amb un màxim de sis sessions. La formalitat de les classes depèn de cada curs: «la idea és que la gent vagi allà i aprengui; si volen prendre apunts, que prenguin apunts, hi ha professors que posen deures» (Roser Guiteras i López, entrevista). Al final de curs es comparteix una enquesta de valoració i, abans, s'havia entregat uns diplomes als alumnes en un acte de cloenda del semestre. Alguns cursos s'han repetit amb els mateixos continguts, per a la gent que no va poder assistir-hi, i d'altres es planteja fer-ne una continuació, per a la gent que en vol saber més. Així, els temes són oberts i els cursos són determinats per l'equip coordinador –com ara el cicle de dones–, malgrat que els alumnes també en poden demanar i els professors o formadors en poden plantejar. Una membre de l'equip coordinador explica així com intenten triar temes que no es facin o es puguin fer a altres entitats del municipi:

«Si nosaltres sabéssim que hi ha algun altre espai en què parlessin dels tres genis del Renaixement, nosaltres no ho faríem; nosaltres som un complement. Nosaltres hi som per a cobrir una necessitat que no està coberta. Ara, si hi ha un dia que l'Escola d'Adults [Municipal El Roure Gros], per exemple, que funciona molt bé, creixés molt i volgués fer altres activitats –que segur que estaria encantada, però no pot créixer; de moment, no pot créixer més– i fes tot això [que ja es fa a la UPCM], doncs, nosaltres no tindríem sentit o faríem altres activitats. Cercaríem altres activitats per a fer, per a oferir» (Roser Guiteras i López, entrevista).

Cada curs té un preu –reduït per als socis de l'ateneu– i els professors o formadors són remunerats. Els perfils d'aquests professors són molt diversos i s'intenta que siguin del municipi o de la comarca, encara que els temes dels cursos no tinguin un enfocament necessàriament local. En són exemple: Victòria Ortega, professora de socials de l'Institut Manolo Hugué ara jubilada, Xavier Llop i Guiteras, polític i estudiant de dret a la Universitat Pompeu Fabra; Marçal Subiràs i Pugibet, doctor en filologia catalana i professor de secundària a l'Institut Manolo Hugué; Abel Julien, gran coneixedor d'ocells de la zona, ornitòleg, docent i divulgador; Anna Cler i Perarnau, sotsdirectora de RTVE Catalunya; Oriol Molas i Grau, escriptor que hi va expressament des de Camprodon; i Josep Gallart i Jaume Mateu, membres de la comunitat d'*Ubuntu*. Albert Morral i Quintana és instructor d'un dels cursos que ja s'hi ha repetit –una introducció a l'astronomia– i és director científic de l'Agrupació Astronòmica de Sabadell. Ell es dedica a la divulgació, ja feia cursos i tallers a centres educatius, i va acceptar la proposta quan l'equip coordinador li va oferir. Així explica com s'adapta quan es troba habitualment, en una mateixa classe, gent amb coneixements previs diferents, intentant sempre que el que és important s'entengui i que no es faci pesat:

«Sí que hi ha alguna classe que algú no acaba d'entendre, les més complicades de cosmologia o així, però després veig que els que en saben més també gaudeixen més. Bé, es tracta de trobar un equilibri i, llavors, depenent del curs, on el facis o ja veus el públic, ja veus si has de pujar una mica o baixar una mica el nivell, una miqueta, en uns paràmetres, doncs, et vas situant. [...] Llavors, si veus que algú estira molt, que hi ha molts alumnes molt bons... els hi passo més material o llibres o webs on poden trobar més informació» (Albert Morral i Quintana, entrevista).

FIGURA 23. PROGRAMA AMB ELS CURSOS DE LA UNIVERSITAT POPULAR DE CALDES DE MONTBUI EL PRIMER SEMESTRE DE 2024

CURSOS UPCM PRIMER SEMESTRE 2024

Astronomia

amb Albert Morral a l'INS Manolo Hugué

Història de la dona des del punt de vista de gènere. Relat d'una infàmia

amb Victòria Ortega a l'INS Manolo Hugué

Ètica i Política: una perspectiva filosòfica

amb Xavier Llop a l'Aula del Centre

Instruments tradicionals

amb Enric Montsant a l'INS Manolo Hugué

El Quixot va ser escrit en català

amb Marçal Subiràs al Cafè del Centre

Biologia i identificació dels rapinyaires diürns

amb Abel Julien a l'INS Manolo Hugué

Lideratge en femení

amb Anna Cler a l'Aula del Centre

Camí cap a l'art

amb Rosa Permanyer a l'Aula del Centre

Les adiccions a la dona

amb Maria Guiteras a l'Aula del Centre

Quadres que amaguen secrets

amb Rosa Ribas a l'Aula del Centre

Install Party

amb Josep Gallart i Jaume Mateu a l'Aula del Centre

Esriptura creativa, nivell bàsic i nivell avançat

amb Oriol Molas a l'INS Manolo Hugué

Els tres grans genis del Renaixement italià

amb Rosa Ribas a l'Aula del Centre

per a matricules i més informació www.centredemocratic.cat

DEL 12/01/24 AL 29/05/24

A L'INS MANOLO HUGUÉ I AL CENTRE ATENEU DEMOCRÀTIC I PROGRESSISTA

WWW.CENTREDEMOCRATIC.CAT - CORREDORS DE BAIX 9-11 CALDES DE MONTBUI

Nota. Extret de les xarxes socials de la Universitat Popular de Caldes de Montbui, cartells com aquests es distribueixen a l'ateneu i entre altres agents educatius del territori.

Les sessions es programen als vespres de dies feiners –generalment, més tard de les 17:00 h– i tenen lloc a espais del mateix ateneu –l'aula o el cafè– i a l'Institut Manolo Hugué –ESO, batxillerat i cicles formatius de grau mitjà i superior; vegeu la figura 24–, de titularitat pública. Algunes activitats específiques també s'han fet el cap de setmana –com ara una conferència al cafè del Centre el diumenge, un taller a l'aula del Centre el dissabte– i a fora –com la sortida pràctica del curs «Biologia i identificació dels rapinyaires diürns». Els horaris s'ajusten a la disponibilitat de l'equip coordinador, els membres del qual tenen la voluntat de ser a les classes i creuen que sempre hi ha d'haver com a mínim algú d'ells. La col·laboració amb l'Institut Manolo Hugué va ser fruit d'una necessitat, perquè l'única aula de l'ateneu pot estar ja ocupada o no tenir prou capacitat per a tots els alumnes o assistents –era l'únic centre educatiu del municipi que obria als vespres i tenia aules lliures– i ara la UPCM també està disposada a ajudar l'institut quan escaigui. La intenció inicial era atreure alumnes de tot el Vallès i, malgrat que la majoria són calderins, la UPCM ha incorporat persones d'altres municipis entre professors, alumnat i membres de l'equip coordinador. Avui dia, els cursos de l'UPCM també es complementen puntualment amb conferències, tallers i sortides. Mai no han arribat encara a omplir una classe de l'institut, però sí que ho han fet a l'aula del Centre. Les classes no tenen cap limitació d'edat, però la majoria dels assistents són adults i gent gran. Ara ja hi ha gent que assisteix a la universitat des dels primers cursos independentment dels temes, perquè tenen interès en la iniciativa en conjunt. Així, el futur del projecte depèn de l'assistència:

«Caldes és un poble molt actiu. Llavors, pot ser que hi hagi moments en què la gent tingui moltes ganes de formar-se i pot ser que hi hagi molts moments que la gent tingui ganes de fer altres activitats. [...] No podem obligar la gent a formar-se si no en té ganes. Ara, nosaltres intentarem per tots els mitjans que ho facin» (Roser Guiteras i López, entrevista).

FIGURA 24. CLASSE INICIAL DEL CURS D'ASTRONOMIA A UNA AULA DE L'INSTITUT MANOLO HUGUÉ EL GENER DE 2024

Nota. Fotografia pròpia, l'aula té capacitat per a unes 30 persones.

5 DISCUSSIÓ. OPORTUNITATS I REPTES LOCALS D'UNA NOVA ALIANÇA GLOBAL

5.1 CONDICIONANTS DEL POTENCIAL EDUCATIU

Els ateneus tenen trajectòries, realitats, discursos i enfocaments marcadament diversos, amb la qual cosa el que funciona a un lloc i moment determinats no necessàriament funcionarà a uns altres. A més a més, el caràcter històric de bona part dels ateneus els ha fet subjectes a entrebancs, parèntesis, crisis, canvis d'etapa i nous reptes, amb èpoques i moments millors – tendències alcistes, remuntades, reactivacions, obertures– i pitjors –tendències baixistes, davallades, aturades, tancaments–, tant a escala local com nacional –afectats pel franquisme, la crisi financera espanyola del 2008-2014 i la pandèmia de COVID-19, entre altres. Tot això ha condicionat, a cada moment, el nombre de socis, l'assistència als esdeveniments i la pluralitat d'activitats. La qüestió sociodemogràfica també és rellevant i és que les possibilitats que hi ha ara a ciutats i viles no són les mateixes que les dels pobles. En termes relatius, una activitat a un poble pot mobilitzar molta més gent que a una ciutat, mentre que, en termes absoluts, una activitat específica que no arreplega prou gent al poble pot omplir-se fàcilment a una ciutat. Així, en resposta a les dues primeres qüestions de recerca, s'han identificat tota una sèrie de condicionants del potencial educatiu dels ateneus que conceptualitzen aquesta diversitat que caracteritza els ateneus i que cal tenir en compte a l'hora de plantejar-hi una educació 360.

5.1.1 CONCEPCIÓ D'UN ATENEU. ORGANITZADOR I PLATAFORMA

Generalment, un ateneu es pot concebre alhora com a entitat organitzadora i com a plataforma, és a dir, funciona com una entitat amb activitats pròpies de tota mena –a través de les seccions, per exemple–, però també com a plataforma perquè altres entitats puguin dur a terme les seves activitats –a través de l'ús dels espais de l'entitat, la cobertura legal que ofereix la personalitat jurídica o la difusió entre el conjunt de socis i usuaris–, segons les circumstàncies. La distinció entre l'una i l'altra no és sempre evident, perquè els ateneus també poden integrar altres entitats, d'una manera o una altra, més enllà de les seccions o en absència d'aquestes. Un dels casos més representatius de la concepció dels ateneus com a plataforma probablement és el de l'Orfeó Lleidatà amb la creació del Consell Participatiu de l'Espai Orfeó el 2014. Aquest és un projecte de cogestió de l'equipament de l'Espai Orfeó –vegeu la figura 25– amb més de 200 entitats culturals, socials, educatives i assistencials que celebra un plenari semestralment amb propostes. L'objectiu és facilitar el desenvolupament de projectes i activitats socioculturals com a programació concreta dins l'Espai Orfeó, defensant la cultura com a eina de participació, inclusió i cohesió social. En la seva tasca de facilitador, l'Orfeó Lleidatà permet l'ús de l'equipament sense cap cost a les entitats organitzadores i totes les seves activitats són obertes i gratuïtes.

FIGURA 25. ESPAI ORFEÓ DE L'ORFEÓ LLEIDATÀ

Nota. Fotografia pròpia.

En paraules d'alguns entrevistats, hi ha «aquest sentit ateneista de ser un contenidor on cap tot», un «ser aglutinador de la majoria d'activitats que es fan aquí al municipi»; «la nostra funció, a vegades, com a ateneus, és posar en contacte persones, ajuntar persones», «tot el que passa aquí depèn molt del que la gent vol fer». L'Ateneu Igualadí ha arribat al punt de voler exercir com a centre cultural de referència i punt de trobada per a les entitats al municipi: «Jo diria que qualsevol cosa que passi ha de passar per l'ateneu, perquè som un espai que sempre estem oberts a tot i, per tant, amb l'ajuntament hi ha una relació molt bona» (Mireia Claret i Esteve, entrevista). En són exemples concrets: el Centre de Lectura de Reus i l'associació TEDxReus van signar un acord de col·laboració el 2022; Moviment2 - Escola de Dansa Quintana lloga l'espai per a les classes a l'Orfeó Badaloní i els alumnes són socis de l'Orfeó Badaloní, però tan sols hi col·laboren en alguns espectacles; al Centre, Ateneu Democràtic i Progressista les entitats no vinculades poden demanar l'espai a una adreça electrònica, mentre que les entitats vinculades poden inscriure directament la seva proposta d'activitat amb l'horari d'entrada i de sortida; i el més semblant

a seccions amb què compta el Cercle Bredenc són associacions a les quals cedeixen la sala polivalent –vegeu la figura 26–, el Club de Futbol de Taula de Breda i Breda Escacs. En general, s'assumeix que les entitats del barri o del municipi que no tenen lloc per a trobar-se i fer la seva activitat poden fer-ho a un ateneu. Per tant, els ateneus no només cedeixen o lloguen el seu teatre o sala polivalent, sinó que també poden arribar a fer-ho amb aules i sales de reunions. El director de l'Ateneu Santcugatenc ho resumeix així:

«L'associacionisme és un projecte que no està massa escrit enlloc, per a entendre'ns, és al nostre ADN, és a dir, acollir entitats que no tenen local i que volen fer una reunió, una exposició, una xerrada, una trobada de la seva junta, l'assemblea anual, activitats que ens demanen al pati i els hi cedim, altres que ens demanen suport a l'hora de fer-los les inscripcions a la seva activitat o de fer difusió... Cada setmana rebem alguna entitat que ens demana com fem el pagament de l'impost tal o com fem la sol·licitud d'una subvenció. Això ens surt ja una mica de dins i fem molt aquesta funció, gairebé sense ser-ne conscients, és el nostre dia a dia» (Toni Ramon i Algueró, entrevista).

FIGURA 26. SALA POLIVALENT DEL CERCLE BREDENC

Nota. Fotografia pròpia.

La conceptualització dels ateneus com a plataforma adquireix especial rellevància quan o bé són l'únic o el millor espai al municipi d'unes determinades característiques –sales de teatre, cinema, ball, conferències o exposicions– o bé no hi ha prou iniciativa o recursos perquè les juntes directives, les seccions o els socis consolidin propostes d'activitat. Així, sorgeix una possibilitat de col·laboració quan centres educatius que només compten amb un gimnàs o pavelló esportiu per a fer assaigs, teatre, espectacles, festes de finals de curs, actes de graduació i similars tenen a la seva disposició l'espai escènic d'un ateneu. Així, els centres educatius fan servir un espai més adient per a les seves activitats i els ateneus es donen a conèixer alhora que aprofiten els seus espais a través d'una cessió gratuïta, un lloguer o un conveni, amb la intervenció de l'administració pública o sense. Aquest és el cas, per exemple, de l'Ateneu L'Aliança, l'Ateneu Santcugatenc, el Casal de Vilardona, el Cercle Bredenc, el Centre Moral d'Arenys de Munt i el Coro Sentmenat, entre altres, als seus respectius municipis. Més particularment, el Centre Cívic La Fonteta de Sant Feliu de Codines disposa d'una sala polivalent on es fa teatre, però l'espai teatral del Casal Cultural Codinenc està dissenyat específicament per a això. Aquests usos dels espais,

a més, tenen un cost que els ateneus han de cobrir d'una forma o altra: personal, llum, material, aire condicionat i calefacció, neteja, manteniment, etc.

L'educació 360, però, requereix més que l'oferiment d'espais com a plataforma, perquè aquesta col·laboració amb un ateneu no necessàriament involucra els socis o les seccions ni incorpora una perspectiva educativa. Les col·laboracions educatives podrien donar-se entre seccions o entitats d'un mateix ateneu, car algunes són, fins a un cert punt, autònomes tot i no tenir personalitats jurídiques separades. N'hi ha, però, que afirmen no tenir l'estructura per a res més: «[amb] educació canvia molt, vull dir, parlem de professors, parlem d'una sèrie de coses que nosaltres no tenim, [...] la part pedagògica i tot això... nosaltres no estem capacitats ni tenim recursos; ja t'ho dic, que és impossible» (entrevista). Mentrestant, el Coro Sentmenat explora la possibilitat que algunes de les classes, dins l'horari lectiu, tinguin lloc a l'ateneu, aprofitant la proximitat amb una escola:

«Quan parlem de teatre [diu dirigint-se a l'escola], quan en algun moment parlem de la història del teatre o alguna època de teatre de la qual us interessi la literatura, en lloc de fer-ho a l'aula, per què no veniu a seure a l'escenari? [...] Parlem de dansa, posem-nos a l'aula, asseguts sobre el parquet, a parlar de dansa» (Pep Morella i Murcia, entrevista).

5.1.2 FRONTERES LEGALS. INCORPORACIÓ I SEPARACIÓ

Un ateneu, tant en la concepció d'organitzador com en la de plataforma, és una entitat permeable que permet l'emancipació de projectes concrets i la incorporació d'entitats externes. Al llarg de la història, ha estat habitual que agrupacions sorgides en el si de l'ateneu hagin adquirit caràcter propi i hagin constituït una nova entitat independent amb activitat pròpia. Això és cert, especialment, per als ateneus que eren una referència al barri o al municipi; en paraules de la Junta Directiva del Cercle Bredenc: «Com tots els ateneus de tota la vida, per tot arreu, aquí es feia tot» (entrevista). Alhora, també ha estat habitual que una entitat que col·labora amb l'ateneu o cerca el seu suport s'hi acabi integrant. Aquesta definició de les fronteres legals és important en l'àmbit educatiu, perquè assolir el màxim grau de formalitat requereix l'aprovació de l'administració pública i existeix el precedent que la gestió d'aquesta oferta educativa formal acabi sent assumida per l'administració pública o per una nova entitat separada, per tal de funcionar autònomament. Convé recordar, per tant, que el valor educatiu dels ateneus no es mesura només per la seva oferta educativa actual, sinó també per l'impacte educatiu que han tingut prèviament en la societat i el que encara poden tenir en un futur.

La diferència entre incorporació i separació a un ateneu no sempre és evident, especialment quan la seva activitat habitual s'estén més enllà de les seves seccions. Molts ateneus ara separen conceptualment les seccions –agrupacions de socis que desenvolupen una activitat concreta–, les entitats –personalitats jurídiques o agrupacions pròpies que en formen part d'una manera o altra–, la programació –espectacles, projeccions, conferències i altres activitats obertes al públic– i les oportunitats educatives –les experiències prèviament comentades en forma d'esplais, classes, cursos, escoles, aules, tallers i similars–, malgrat que en la pràctica hi ha superposicions. A tall d'exemple, al Centre Moral d'Arenys de Munt, hi ha la secció d'escacs, la qual inclou l'Escola d'Escacs per a nens d'entre 6 i 14 anys i el Club d'Escacs

Centre Moral d'Arenys de Munt, i s'organitzen activitats com el torneig de «chess-pong». Als seus respectius llocs web, el Centre, Ateneu Democràtic i Progressista llista separatament seccions, entitats i projectes –on apareix la Universitat Popular de Caldes de Montbui–, mentre que l'Ateneu Igualadí agrupa seccions i entitats en una mateixa pàgina web –la qual inclou, per exemple, l'AFA Escola Ateneu Igualadí i l'extraescolar de robòtica.

Hi ha exemples diversos d'entitats i projectes que s'han incorporat a un ateneu –més enllà de fer servir els seus espais– amb un acord o conveni de col·laboració, la dissolució de l'entitat original o alguna altra fórmula. De fet, l'actual Casino de Granollers Club de Ritme va ser fruit d'una fusió entre el Casino de Granollers –tenia el local, però no prou recursos econòmics– i el Club de Ritme –tenia el nombre més gran de socis i necessitava seu social pròpia– durant la dècada de 1950 (Monja, 2020). A Badalona, el 2015 l'associació Amics de la Música de Badalona va acordar la seva dissolució per a integrar-se dins l'estructura de l'Orfeó Badaloní –davant la impossibilitat de formar nova junta directiva–, mentre que el 2016 va fer-ho la Colla Badalonina de La Moixiganga, la qual ara en forma part com una colla dansaire més. Els Lluïsos d'Horta, en canvi, van tenir el cas d'un grup d'origen migrant que tocava la flauta –organitzat, però sense personalitat jurídica– que es va interessar a tenir un aixopluc on poder fer la seva activitat. L'ateneu va provar que s'integressin i hi tinguessin el seu espai, però van anar-hi pocs dies i no van reeixir. També s'observa que un ateneu pot comptar amb seccions i entitats que a altres municipis són entitats completament independents, com ara l'AUGA – Aula d'Extensió Universitària per a la Gent Gran de l'Anoia, CERCA – Grup de Recerca en Ciències Socials, i la *Revista d'Igualada* en el cas de l'Ateneu Igualadí. Un altre exemple és el de la colla gegantera de Sentmenat, la qual va ser una entitat a part fins al 2023:

«Al final, ha acabat sent una secció de la casa perquè ja col·laboràvem, ja ho fèiem tot, i, llavors, doncs, és clar, va arribar al punt de dir: “Escolta, sou quinze persones, per què no us integreu en la casa? Si, al final, quan necessiteu un espai, feu servir el de baix, el magatzem el teniu a baix, la

bústia la teniu aquí". [...] El fet d'estar amb una entitat més gran... sortiràs amb benefici» (Pep Morella i Murcia, entrevista).

També hi ha exemples diversos d'entitats i projectes que s'han separat d'un ateneu. L'Escola de Música de l'Ateneu L'Aliança creada durant la dècada de 1980 va créixer tant en termes d'alumnes i professors que es va municipalitzar i ara és l'Escola de Música de la Vall del Tenes (EMVT), un centre de la Mancomunitat Intermunicipal de la Vall del Tenes amb conveni amb la Generalitat de Catalunya. *Gospel Project Choir* era originalment part del Casino de Granollers Club de Ritme, però va créixer fins a constituir una entitat pròpia i separar-se'n. El grup teatral Nit i Dia funcionava com a secció del Cercle Bredenc, però fa uns anys va separar-se'n; la Unió Esportiva Breda i el Club Patí Breda també es van desenvolupar en un inici a l'ateneu. La Junta Directiva del Cercle Bredenc ho resumia així: «Qualsevol cosa que hi havia... que es muntava a Breda, com que pràcticament [l'ateneu] era l'única entitat que tenia estatuts i d'això, s'aixoplugava en el paraigua del Cercle. [...] Hi havia gent que tenia inquietuds per fer això [o allò], però ni tenia espai ni sabia com fer-ho» (entrevista).

5.1.3 ACTIVITAT DE L'ÒRGAN DE GOVERN. REACTIVITAT I PROACTIVITAT

L'òrgan de govern d'un ateneu, com ara una junta directiva, alterna reactivitat –obertura a propostes de socis i entitats– i proactivitat –aposta explícita per propostes alineades amb uns objectius– a l'hora de plantejar activitats. Una actitud reactiva fa referència aquí a actuar en funció de la informació i les idees que s'obtenen en relació amb el que ja es fa i el que es podria fer. Així, per exemple, seccions, activitats i projectes que no funcionen desapareixen. En canvi, una actitud proactiva fa referència aquí a actuar en funció d'uns objectius concrets, més enllà de criteris com la demanda, l'eficiència o la rendibilitat. Així, per exemple, hi ha una aposta o una inversió conscient, ja sia perquè es considera que tal secció, activitat o projecte és o ha de ser característic de l'ateneu i s'ha de mantenir o perquè es considera que valdrà la pena

a mitjà o llarg termini. Aquesta qüestió és clau a l'hora de plantejar projectes d'educació 360, perquè amb una actitud reactiva la col·laboració dependrà de la claredat de les idees que els centres educatius i altres agents educatius suggereixen a ateneus concrets, mentre que amb una actitud proactiva l'ateneu establirà com a objectiu aquesta col·laboració i, després, explorarà la manera de fer-ho possible. Val a dir que la reactivitat o proactivitat d'una junta directiva depèn en bona part dels recursos –financers, materials, humans, etc.– dels quals disposi l'entitat. Per exemple, en paraules de la Junta Directiva del Cercle Bredenc:

«Evidentment, com a ateneu es podria fer més coses, però pràcticament no tenim espai en el temps, perquè ens ho tenen agafat entre l'ajuntament i les entitats» (entrevista).

L'actitud reactiva és, en certa manera, un tret característic dels ateneus; en paraules d'alguns entrevistats: «l'activitat que fan és fruit de les necessitats que transmeten els seus associats», «sempre les coses es fan en funció de les persones que tens», «les activitats es munten i es desmunten una mica en funció o s'alimenten una mica en funció de l'interès», «normalment les coses arrenquen amb gent que són socis de l'entitat que manifesten una inquietud». Les propostes arriben de moltes maneres i formes. Al Centre Moral i Cultural del Poblenou, per exemple, ajustant els horaris, van aconseguir organitzar una activitat de música i moviment per a les famílies dels alumnes del cor infantil. La iniciativa va sorgir de les mateixes famílies que esperaven al bar durant els assaigs del cor infantil per a fer alguna cosa relacionada amb la música exclusivament durant aquesta hora d'espera. També, el grup d'adults de l'Esplai de Dansa va començar amb Sílvia Paretas i Curtiada i una amiga seva per a mantenir-se en forma i s'hi va començar a apuntar gent, generant-s'hi una demanda. La iniciativa tant pot provenir dels assistents –fa uns anys, un grup de noies va demanar al Coro Sentmenat fer k-pop i la Junta Directiva va trobar una formadora per a poder oferir-lo com a ball– com dels organitzadors –l'Aula de Teatre del Coro Sentmenat va començar amb una persona que va presentar-ne un projecte a la Junta Directiva–; internament –les aules i tallers del

Centre Moral i Cultural del Poblenou van sorgir de propostes de socis amb trajectòries destacades dins el teatre i la dansa— o externament —en Xesco Ramos va contactar amb els Lluïsos de Gràcia per a fer-hi un taller d'Història de l'Art. Com la Universitat Popular de Caldes de Montbui organitza els cursos és molt representatiu d'aquesta actitud reactiva i l'equip coordinador també estableix un mínim de persones apuntades amb prou antelació per a poder obrir un curs. En paraules de la seva representant:

«Si ara vinguessis tu i ens diguessis: “Escolta, a mi m'interessaria molt un curs d'arquitectura”. Bé, doncs, nosaltres cercaríem algú que ens pugui fer aquesta formació, perquè qui vulgui pugui formar-se. [...] Una altra manera que tenim d'organitzar els cursos és que ens vingui algú i ens digui. “Escolta, és que jo sé molt de...”, per exemple, l'últim que s'ha ofert: “Jo sé molt de programació informàtica i m'agradaria fer un curs de programació informàtica”. Li hem dit que de moment no hi ha ningú que ens hagi dit que tingui interès per aquest tema. [...] Guardem aquest curs de cara al segon semestre» (Roser Guiteras i López, entrevista).

A l'Orfeó Badaloní, com a exemples d'iniciatives internes, d'una banda, es van proposar unes classes d'anglès voluntàries a petició d'una cantaire perquè cantaven en anglès sovint i, d'altra banda, van arribar a competir amb un equip de basquetbol conformat per joves cantaires. Quant als tallers, els Lluïsos d'Horta assenyalen que es tracta d'oferta i demanda: «tu ofereixes una cosa, se t'hi apunta gent, funciona, continua; que no funciona, doncs, ho has de treure» (entrevista). Alguns ateneus han arribat a formalitzar la forma de rebre propostes. Al Casino de Granollers Club de Ritme, els socis tenen una bústia per a propostes que són valorades mensualment per la Junta Directiva. N'hi ha que ho ofereixen directament a pàgines web del seu lloc web: l'Ateneu Santcugatenc en té una per a proposar cursos i tallers, tant per als que hi ensenyen —per a començar a fer-ho a l'ateneu— com per als que hi assisteixen —quan hi ha interès per un curs que no s'ofereix; l'Ateneu L'Aliança en té una a través de la qual contactar per a trobar gent que ajudi a impulsar una idea d'activitat al municipi; i l'Orfeó Badaloní en té una per a presentar activitats en l'àmbit cultural —vegeu la figura 27.

FIGURA 27. FORMULARI DE PRESENTACIÓ D'UNA ACTIVITAT AL LLOC WEB L'ORFEÓ BADALONÍ

Vols presentar-nos una activitat?

A l'Orfeó Badaloní l'Ateneu tenim el convenciment de que si unim esforços podem oferir activitats culturals de qualitat per a totes i tots els ciutadans de Badalona. Per això, si tens en ment posar en marxa una activitat relacionada amb l'àmbit cultural que creus que podria tenir bona acollida a la ciutat però et cal ajut, nosaltres t'escoltarem i intentarem facilitar-te el nostre suport i recursos, bé sigui amb la cessió d'espais o bé valorant la possibilitat d'incloure l'activitat dins del nostre programa d'activitats.

Per aquest motiu et demanem que emplenis el formulari i ens adjuntis la idea del teu projecte. El nostre personal de dinamització el valorarà i, en cas de trobar-lo adient i viable, tractarem de concertar una cita amb tu.

És important que ens adjuntis la teva proposta en format PDF (max. 10 Mb) amb tota la informació detallada.

Nom i cognom

Correu electrònic

Nom del teu projecte

Tria un fitxer No s'ha triat cap fitxer

☐ Accepto la Política de Privacitat

ENVIAR

Nota. Captura de pantalla del lloc web de l'Orfeó Badaloní.

Els exemples d'actitud proactiva també són diversos. L'Ateneu L'Aliança cerca ara la manera de compensar la disminució actual del públic als espectacles familiars que acullen des de fa vint anys i que sempre havien funcionat molt bé. Al Coro Sentmenat, consideren el curs de gralla una de les activitats a invertir malgrat l'escassa assistència, es tracta de plantar-ne la llavor. Al Casino de Granollers Club de Ritme, la Junta Directiva va estudiar en cert moment la possibilitat de promoure jocs de taula i jocs de rol per a joves –en veure que els socis que hi juguen a cartes i dòmino avui dia són gent gran– i des del 2017 ha apostat fort per la cultura, encara que activitats com presentacions de llibres són de les que compten amb menys públic. *Els Debats del Casino* va començar com a iniciativa d'un soci i ara la Junta Directiva també aposta per fer conferències amb ponents de primera línia i temes d'actualitat. L'Ateneu Santcugatenc va iniciar tan sols fa uns anys la branca d'humanitats dels cursos i tallers quan Toni Ramon i Algueró –direcció de projectes– i Isabel Carreño i Estruch –programació dels cursos i tallers– van valorar que no podia ser que a l'ateneu no es fes història de l'art, filosofia, pensament i humanitats. Cada vegada que s'hi comença una branca o una disciplina, l'equip tècnic dona un temps de marge i s'assumeixen pèrdues quan hi ha pocs inscrits, perquè puguin acabar consolidant-se: «les disciplines que són del nostre interès, ho intentem... perquè al final acaben sortint, públic potencial per a totes les disciplines a Sant Cugat, n'hi ha» (Toni Ramon i Algueró, entrevista). La concepció de la mateixa junta directiva, més enllà de la concepció de l'ateneu com a organitzador o plataforma, també condiciona una actitud proactiva i és que n'hi ha que la veuen com un òrgan que es limita a la gestió i l'administració –convenis, subvencions, altes i baixes de socis, material, etc.–, cedint la iniciativa a les seccions i els socis:

«L'objectiu és més que les activitats funcionin i que la gent munti coses; no tant anar-les a cercar com que vinguin ells i muntin les seves coses. [...] L'experiència personal diu que, quan vas a cercar algú per a fer coses en llocs així, aquest algú dura molt poc i, en canvi, quan és gent que ve per inèrcia... són la gent que acaben tirant el carro durant un munt d'anys, són la gent que participa» (entrevista).

«Estic als antípodes [d'una persona jove], jo no puc crear una cosa de dalt cap a baix. Jo he de fomentar, si tinc espais, que de baix creixin coses i jo recollir-les; és la manera, la meua mentalitat ha de ser oberta» (entrevista).

5.1.4 PERSPECTIVA DE CREIXEMENT. EXPANSIÓ I CONSOLIDACIÓ

Les perspectives de creixement que tenen els ateneus són diverses i, independentment de la mida i l'activitat de l'ateneu, un ateneu alterna etapes d'expansió i consolidació. N'hi ha que aspiren a tenir més socis, organitzar més activitats i oferir més espais –l'Ateneu Igualadí estrenava el 2021 una segona sala de cinema–, mentre que altres se centren a assegurar o millorar el que ha funcionat fins ara –quan no hi ha prou espais, recursos o suport per a acollir més propostes. Això depèn dels recursos de l'ateneu, l'activitat dels òrgans de govern i del que es considera característic, definitori o tradicional, com ara el jazz, la pintura i el ball al Casino de Granollers Club de Ritme, el circ social a l'Ateneu Popular de Nou Barris, el teatre amateur infantil i juvenil al Casal Cultural Codinenc o el cant coral i la música a l'Orfeó Lleidatà. En aquest sentit, però, alguns ateneus prefereixen no encasellar-se i d'altres han canviat al llarg de la seva història. Per exemple, les activitats actualment capdavanteres dels Lluïsos d'Horta són el teatre, el tenis taula i els casals, però abans ho havia estat l'esbart. La incorporació de l'educació 360 en ateneus on és absent depèn de l'encaix amb el fil conductor, el paper, la missió o els valors de cada entitat. En paraules del director executiu de l'Orfeó Lleidatà:

«Cada projecte té el seu segell; jo crec que l'important és ser coherent amb el projecte» (Xavier Quinquillà i Durich, entrevista).

Malgrat l'existència d'una tendència a l'expansió, com demostra aquesta actitud reactiva de rebre tota mena de propostes, existeixen limitacions importants per als ateneus. Un membre de la Junta Directiva del Centre Moral d'Arenys de Munt ho argumentava així: «El nostre objectiu bàsic és la perpetuació i la conservació de l'entitat i fer-la més gran; més gran no per quantitat sinó per qualitat, i això és un delicat equilibri» (Marc Sansa i Colomer, entrevista). Hi afegia tenir en compte si «hi ha les persones, les persones que hi ha tenen la necessitat i la quantitat de persones que tenen la necessitat són les suficients per a tirar-ho endavant i tenen l'energia suficient» (Marc Sansa i Colomer, entrevista). A l'Orfeó Badaloní no volen guanys econòmics, però sí que volen engrandir el nombre de participants en les activitats. A l'Ateneu Popular de Nous Barris ja es va decidir fa temps que la prioritat era créixer qualitativament i no pas quantitativament, però el volum de propostes que reben fa que constantment hagin de replantejar-se aquest equilibri. Una part important d'aquesta perspectiva expansionista exigeix fer conèixer l'entitat al barri i al municipi i és que més d'un ateneu entrevistat destaca el poc coneixement que tenen algunes persones de l'entitat. Al Centre de Lectura de Reus, per exemple, s'han trobat amb professors jubilats de secundària del mateix municipi que mai no havien entrat a l'ateneu abans.

Una de les raons per a centrar-se en la consolidació en comptes de l'expansió és la falta d'espai. Alguns ateneus compten amb edificis molt antics que necessiten certes reformes o no poden ampliar-se de cap manera, mentre que altres s'han traslladat, segons les possibilitats, fins a trobar un encaix entre què voldrien oferir i què poden oferir. Al Centre, Ateneu Democràtic i Progressista, per exemple, l'ateneu tan sols pot oferir una sala petita i el cafè per a les classes de la Universitat Popular de Caldes de Montbui, amb la qual cosa algunes s'han de fer fora. A la memòria dels Lluïsos d'Horta del 2022 es llegia: «La manca d'espais no ens permet créixer quant

a la possibilitat de proposar-ne de nous [tallers]» i és que han hagut de demanar espais a altres entitats –centres cívics, casals de gent gran, parròquies– per a cobrir tota la seva activitat; el president comentava el següent sobre la secció de tennis taula: «Ja els hem dit que no poden créixer més; no poden tenir més equips, no poden tenir més gent, perquè no hi ha hores materials per a poder-los deixar entrenar ni per a poder deixar-los fer res, perquè ja no dona més de si» (Toni Solé i Serra, entrevista). Al Centre Moral i Cultural del Poblenou, en una situació similar, per a muntar una altra aula posarien la condició d'aprofitar els matins, l'únic moment en què hi ha espais lliures –vegeu la figura 28. Una altra raó, en canvi, és la falta de voluntaris. A més, una altra qüestió és prioritzar el que ja tenen ara i no fer mal a això que tenen per una activitat que no saben quant durarà. En paraules de la presidenta del Centre Moral i Cultural del Poblenou: «El que no podem és nosaltres mateixos fer-nos la competència» (Gemma Novo i Valls, entrevista). Així, per exemple, davant el suggeriment de muntar una Aula de Teatre Musical per a adults, el que van decidir és dividir-ho per edats i que aquesta comencés a partir de l'edat que acabaven els tallers de Teatre Musical ja establerts. L'Ateneu Santcugatenc, actualment amb seu a la Casa Jaumandreu –té aules per a entre 10 i 15 persones, com a màxim–, i l'Ateneu Popular de Nous Barris, respectivament, assenyalaven el següent:

«Ens agradaria tenir espais una mica més grans, però no massa més grans, perquè una cosa que es valora molt quan fem les enquestes de satisfacció és els grups petits. [...] El grup petit et permet interactuar amb tots els companys, teixir un grau de complicitat i coneixença que si els grups fossin molt elevats seria més complicat» (Toni Ramon i Algueró, entrevista).

«També diem que no a coses, perquè no podem arribar a tot, precisament, i preferim centrar-nos en la qualitat dels projectes que tenim que [no pas] créixer en quantitat i fer moltíssimes coses més; vull dir que, idees, en tenim moltíssimes» (Aina Castelltort i Marcé, entrevista).

FIGURA 28. CLASSE PER A L'AULA DE DIBUIX I PINTURA I ACTIVITATS DIVERSES DEL CENTRE MORAL I CULTURAL DEL POBLENOU

Nota. Fotografia pròpia.

5.1.5 USOS DELS ESPAIS. POLIVALÈNCIA I ESPECIALITZACIÓ

L'activitat d'un ateneu està condicionada pels espais dels quals disposa no només pel que fa a la quantitat, sinó també pel que fa als usos. Generalment, un ateneu amb seu pròpia compta amb un cafè, una sala gran per a teatre i espectacles, alguna sala polivalent i habitacions petites que serveixen d'oficina o arxius. La naturalesa de determinades activitats –dansa, música, cinema, etc.– obliga a disposar d'espais d'unes característiques concretes, la qual cosa en limita altres usos. Alhora, mantenir uns espais explícitament polivalents fa que més activitats hi tinguin cabuda, però dificulta o impedeix que hi tinguin lloc determinades activitats. L'anomenada simplement 'sala' de l'Ateneu L'Aliança, amb un escenari, per exemple, permet fer-hi teatre, ball, festa i actes, perquè les cadires són plegables i el terra és pla. En un mateix ateneu poden conviure espais de tota mena, combinant sales polivalents amb espais especialitzats. Per exemple, als

Lluïsos d'Horta la sala de tennis taula també es fa servir per a altres activitats –com ara teatre i ioga– i és que hi ha una voluntat que tot sigui compartit, sense espais reservats a grups concrets: «intensem que tots els espais siguin per a tothom, [...] que tot es mogui» (Núria Font i Revilla, entrevista). En canvi, al Casino Prado Suburense hi ha una sala a banda feta especialment per a l'Espai de Dansa –vegeu la figura 29–, amb tot el necessari: barres, miralls, parquet, vestuari, cortines, llum natural al costat que dona al pati i espai per a 20 alumnes per classe. Fins i tot en aquest cas, l'edifici de l'ateneu té més sales equipades per a dansa en cas que s'hagin de dividir les classes i els espectacles els fan al saló teatre, amb la qual cosa la dansa mai no es confina en una única sala. A vegades, però, alguns espais tenen uns usos polivalents simplement per falta de cabuda, com és la combinació particular d'espai i material per a teatre i tennis taula al Centre Moral d'Arenys de Munt –vegeu la figura 30.

FIGURA 29. SALA DEL CASINO PRADO SUBURENSE PER A L'ESPLAI DE DANSA

Nota. Fotografia pròpia.

FIGURA 30. SALA PER A TEATRE I TENIS TAULA DEL CENTRE MORAL D'ARENYS DE MUNT

Nota. Fotografia pròpia.

Generalment, les aules per a classes compten amb taules, cadires, pissarres, projectors i ordinadors i encaixen més amb edificis que tenen habitacions petites. Per exemple, una sala ampla com la del Casino de Granollers Club de Ritme –en oposició a la sala noble per a socis i a la sala

per a conferències; vegeu la figura 31– és un espai adient per a pintura, classes petites de ball i actes, però no compta amb les característiques d'una classe o aula per a cursos i tallers com la del Centre, Ateneu Democràtic i Progressista –vegeu la figura 22. El fet de disposar d'espais

propis, propietat de l'entitat, és tan important que l'amenaça de compra o expropiació per part de l'administració pública és vista com un perill per a la continuïtat de l'entitat. La propietat del local és un fet real i tangible que permet plantejar usos, calendaris i condicions pròpies, en comptes d'adaptar-se a les exigències d'un propietari; en paraules dels entrevistats: «Aquí la gràcia és tindre l'espai; que, al final, si no hi hagués aquest

espai, no existiria l'entitat» (entrevista). Convé recordar que els espais no només són fets servir pels socis i les seccions del mateix ateneu, sinó que sovint són oferts a entitats externes. El fet que l'Ateneu Igualadí tingui les úniques sales de cinema del municipi, per exemple, facilita que qualsevol entitat d'Igualada que vulgui projectar algun document ho faci a través de l'ateneu.

FIGURA 31. SALA AMB USOS MÚLTIPLES AL CASINO DE GRANOLLERS CLUB DE RITME

Nota. Fotografia pròpia, s'hi observa un petit escenari, cavallets i cadires, entre altres.

5.1.6 USOS DELS TEMPS. HORARIS I CALENDARIS

Generalment, un ateneu té més disponibilitat i flexibilitat amb els horaris que altres agents educatius perquè depèn de socis, voluntaris i professionals –l'Ateneu Santcugatenc, per exemple, obre cada dia feiner de 09:00 a 22:00 h–, però, en la pràctica, l'activitat sovint ha de ser fora de l'horari escolar i de l'horari laboral. L'oferta educativa dirigida a infants i joves majoritàriament tan sols es pot programar a les tardes i els vespres durant els dies feiners, un cop acabades les classes, i puntualment els caps de setmana, moment en el qual és més habitual trobar la programació cultural. Això fa que molts ateneus

tinguin més assistència i moviment durant la tarda que no pas al matí, hores durant les quals és molt més comú trobar-hi adults i gent gran. Malgrat que els horaris laborals són més diversos que els lectius i moltes activitats pensades per a adults tenen lloc al matí, la flexibilitat horària de l'ateneu destaca als vespres. A tall d'exemple, al Casal Cultural Codinenc, els assaigs del grup de teatre amateur poden tenir lloc de 19:30 a 21:00 h i de 21:00 a 23:00 h, mentre que l'Esbart Dansaire del Centre Moral d'Arenys de Munt programa molts assaigs de 22:00 a 00:00 h. L'activitat durant els caps de setmana –principalment el dissabte– és més puntual, perquè suposa una despesa extraordinària i no necessàriament facilita l'assistència. L'Ateneu Igualadí, d'una banda,

afirma que a l'Espai Malla les activitats setmanals de dissabte són les que funcionen millor i el director de l'Ateneu Santcugatenc, d'altra banda, assenyala el següent:

«El compromís d'una activitat cada dissabte és molt difícil; ja ho és el divendres a la tarda, però el dissabte és molt difícil. Ara, si fas coses cada quinzena, en lloc de cada setmana, monogràfics puntuals que puguin ser o un o dos dissabtes, això sí que funciona, perquè ja no és un compromís de tot el trimestre» (Toni Ramon i Algueró, entrevista).

En qüestió de calendari, els ateneus també acostumen a establir un cert paral·lelisme amb el calendari escolar, fent que l'oferta educativa comenci al setembre o l'octubre i, en determinades ocasions, dividint-se per trimestres o semestres. Això té especialment sentit per a activitats que tenen un objectiu o una conclusió periòdica, com és el cas del teatre. Tal com exposa la gerent dels Lluïsos d'Horta, perquè el director ha triat una obra i ha repartit uns papers: «Nosaltres necessitem que el nen s'apunti de setembre a juny, no un dia puntual» (Núria Font i Revilla, entrevista). Quan això no és així, n'hi ha que també intenten que l'activitat tingui un final o que tot el treball del curs serveixi d'alguna cosa. L'Aula de Teatre del Coro Sentmenat, per exemple, ha participat en la trobada de Teatre Social per a Joves «Deslimita'm» i els petits van participar en la creació d'un conte que s'ha convertit en una càpsula de vídeo. Així, a l'estiu –especialment durant el mes d'agost– l'activitat acostuma a reduir-se o directament aturar-se, exceptuant-ne casals d'estiu i algunes altres activitats puntuals, com ara la programació d'estiu dels cursos i tallers de l'Ateneu Santcugatenc o els cursets d'estiu de l'Espai Malla. Marc Sansa i Colomer, del Centre Moral d'Arenys de Munt, comentava que això respon a l'esgotament de la gent i és que també hi ha certa voluntat de dedicar l'estiu al descans, les vacances i els viatges. En el cas de l'Ateneu Santcugatenc, el juliol també serveix com a moment per a fer laboratori de proves, oferint disciplines que no han fet mai, novetats i cursos més distesos i lleugers.

Aquesta configuració dels usos del temps fa que els espais dels ateneus sovint no s'aprofitin tot el que es podrien aprofitar. Alhora, en els moments del dia que infants i joves tenen temps fora de l'horari escolar, l'oferta és amplíssima –particularment a les ciutats– i, segons alguns entrevistats, arriba a ser excessiva: «no sé si això és vida o és estrès per al nan» (entrevista). L'existència d'horaris tan atapeïts també suposa un repte per a la fidelització als ateneus i és que molts ateneus han tingut problemes ajustant els horaris, perquè diverses activitats coincideixen i un canvi d'horaris pot implicar que l'infant o el jove deixi l'ateneu per a dedicar-se a una altra activitat. Això apunta, des del punt de vista ateneista, a la necessitat de prioritzar la qualitat de l'educació –en comptes de la quantitat– a l'hora de concebre una educació a temps complet.

5.1.7 QÜESTIÓ INTERGENERACIONAL. INFANTS, JOVES, ADULTS I GRANS

Un ateneu és una entitat inherentment intergeneracional que sovint, tant en l'oferta –el que hi ha disponible per a socis i usuaris– com en l'activitat –el que es mostra a assistents i espectadors–, apel·la a tots els públics. Malgrat això, n'hi ha que s'encasellen en públics objectius en determinades àrees d'actuació: se centren en l'oferta educativa a infants i joves a través del concepte d'aules i escoles, s'enfoquen només en adults a través de cursos i tallers, o apel·len principalment a la gent gran que sempre ha format part de l'entitat. De fet, és habitual dividir seccions i activitats per grups d'edats i cursos escolars: benjamins, alevins, infantils, juvenils, joves, adults i sèniors, entre altres categories possibles. Emperò, un dels ateneus entrevistats assenyalava la complexitat particular d'organitzar activitats per a menors d'edat i és que amb els adults, generalment, es pot assumir una gestió individual de l'organització i l'assistència, mentre que amb nens cal apel·lar a les famílies i comptar amb algú que n'assumeixi la responsabilitat. Així, la incorporació del concepte d'educació 360 és especialment un repte per a ateneus que avui dia no inclouen ja, habitualment, infants i joves.

Una trajectòria que destaquen positivament els ateneus és la de gent que comença a l'entitat de petita o jove, d'una manera o altra, i en créixer progressivament adquireix responsabilitats, passant a formar part d'una junta directiva tard o d'hora. La cultura i l'esport són àmbits on fàcilment pot establir-se certa continuïtat a l'ateneu, des de la infantesa fins a l'adulesa, i s'hi troben casos com el del secretari del Casal Cultural Codinenc, qui va créixer fent teatre a la secció infantil del grup de teatre amateur Deixalles 81 i amb uns 20 anys va començar a dirigir-la ell mateix. També, formadors en circ de l'Ateneu Popular de Nou Barris que prèviament havien passat per l'Escola de Circ Infantil i Juvenil. Els Lluïsos d'Horta assenyalaven el següent sobre qui dirigeix els tallers: «Molts han sortit d'aquí, que de petits o jovenets han estat en els diferents grups i s'han format per a poder ara donar ells les classes» (Núria Font i Revilla, entrevista). En el cas de l'Esbart Dansaire, secció del Centre Moral d'Arenys de Munt, Marc Sansa i Colomer parla «d'aquest esperit i aquesta essència que s'ha anat transmetent de pares de fills; s'ha transmès de pares a fills a nets» (entrevista). Així, hi ha l'expectativa que els nens passin d'un grup d'edat a un altre a mesura que creixen, malgrat que cada curs n'hi ha baixes i altes. N'hi ha també que comencen amb extraescolars concretes i en acabar continuen vinculats a l'ateneu d'altres formes, com podria ser a través del voluntariat. Conèixer bé l'entitat pot facilitar la participació respecte a aquells que tan sols en tenen constància per activitats que hi han fet puntualment. Això ha donat lloc en alguns casos a la creació de seccions de joves –a vegades complementades amb una secció de sèniors o jubilats– amb representació dins la junta directiva. En aquesta línia, aquesta citació destaca la importància d'un recorregut llarg a l'entitat:

«Comencen a sorgir activitats que ells [menors de 30 anys] proposen i se les fan seves... Veurem si aconseguim que s'acabin impregnant de Lluïsos [d'Horta] i tirar l'entitat en la seva globalitat –no només amb allò que els agrada– endavant» (Núria Font i Revilla, entrevista).

De fet, una necessitat comuna ha estat incloure els infants en els ateneus i involucrar els més joves en els òrgans de govern, reduint-hi la mitjana d'edat i assegurant un relleu al capdavant de l'entitat. Més enllà de l'oferta cultural, hi ha ateneus que cerquen activament comptar amb gent més jove a través d'activats específicament pensades per a atraure'ls, però alguns d'aquests s'han topat amb activitats que han fracassat per manca d'assistència. Altres ateneus, en canvi, assumeixen que no cal cap acció concreta: l'assumpció que els joves hi aniran si s'hi troben a gust, l'opinió que no calen activitats específiques per a joves sinó que els joves s'interessin en el que fan els adults, o la idea d'obrir l'entitat i les instal·lacions perquè siguin els mateixos joves els que tinguin l'oportunitat de proposar-hi projectes. Alguns d'aquests ateneus, però, han detectat algun mal ús dels espais que els ha fet replantejar la inclusió de joves. A més a més, d'una banda, hi ha una qüestió socioeconòmica: a falta d'una quota de soci familiar, molts joves accepten menys que els adults la idea de pagar una quota periòdica per a ser-ne socis. D'altra banda, hi ha una qüestió sociodemogràfica: a determinats pobles i viles, certes activitats no poden arrebregar tanta gent com a una ciutat i la gent que hi viu ara té l'opció de cercar el que li interessa a algun altre municipi. Al Cercle Bredenc, per exemple, l'única activitat anual per a la canalla de més de 6 anys és el curset d'Ensenyament de Ballar Sardanes per l'Aplec de la Sardana de Breda.

L'oferta educativa veritablement intergeneracional és molt més puntual, més enllà d'espais on pugui coincidir gent de diverses edats, com ara el teatre. El secretari del Casal Cultural Codinenc, per exemple, comenta que dirigir la secció infantil va suposar per a ell aprendre conjuntament amb els nens, a base d'errors, la qual cosa li ha permès formar-se com a director de teatre, sense tenir cap formació pedagògica. Com a activitats explícitament intergeneracionals, la Batucada O'Barullo de l'Orfeó Badaloní s'adreça «a totes aquelles persones, joves i adultes, que els atregui aquest tipus de ritmes i no hagin tingut abans l'oportunitat de provar-la», d'acord amb la seva

pàgina web, i el projecte de circ social «El Gran Circ» de l'Ateneu Popular de Nous Barris inclou espais d'aprenentatge de les tècniques de circ compartits per la gent gran i els alumnes de 1r d'ESO de l'Institut-Escola Trinitat Nova. El cas de l'Aula de Dibuix i Pintura del Centre Moral i Cultural del Poblenou també mereix una menció perquè, a diferència de les seves altres aules, s'hi fa «dibuix i pintura per a totes les edats». Aquesta aula va començar amb dones grans que feien pintura i la que en sabia ensenyava a la resta, però després d'incorporar-hi una pintora professional s'hi van apuntar una majoria de nens:

«Tu vas a l'aula i veus que hi ha els nens que estan allà pintant, però potser hi ha un senyor de 60 anys que està pintant també el seu quadre, perquè tot és com molt personal. Vull dir, ella [la pintora] va passant i va ensenyant molt personalment» (Joan Martínez i Coll, entrevista).

5.1.8 NATURALESA DE L'ACTIVITAT, VOLUNTARIAT I PROFESSIONALITZACIÓ

Avui dia, existeix una tendència a la professionalització –retribució per unes hores concretes, factures, contractes, sous i nòmines–, en oposició al voluntariat –dedicació dels socis segons la seva disponibilitat– que ha caracteritzat històricament els ateneus, malgrat que en la pràctica es fan necessaris tant professionals com voluntaris. Quant a l'organització i l'administració, com a entitats sense ànim de lucre, els càrrecs corresponents a la junta directiva són voluntaris, però a partir de cert volum hi ha la necessitat de tenir treballadors concrets –càrrecs de secretaria, tresoreria, consergeria, administració, gestoria de continguts– o, fins i tot, tot un equip de gestió o de direcció –amb el qual hi ha una necessitat de complicitat amb els òrgans de govern. Ara bé, quant a l'activitat –professors, formadors, monitors, talleristes, directores i càrrecs similars–, hi ha l'opció de comptar amb voluntariat –com ara socis de l'entitat que en saben més que la resta– o professionals –persones que no necessàriament formen o han format part de l'entitat i que es dediquen a oferir aquesta mena d'activitats o

treballen en un àmbit relacionat amb l'activitat. Aquesta tendència professionalitzadora s'ha defensat amb diversos arguments, com ara la qualitat del contingut, el reconeixement de la feina, l'estabilitat i continuïtat de l'activitat o la cobertura legal. En paraules d'alguns entrevistats:

«En el moment en què la societat exigeix més qualitat i les hores disponibles de la gent –amb voluntariat– es redueixen, perquè entra l'ús de l'oci i el temps lliure, etcètera, es fa difícil poder mantenir una alta qualitat amb voluntariat i, llavors, has de fer el salt a la contractació del professional» (entrevista).

«Si mirem la resta de teixit associatiu de l'àmbit social, assistencial, sanitari, educatiu... tot aquest sector, jo crec que sense perdre en absolut l'essència, tots tenen una estructura professional, excepte el cultural» (entrevista).

Un dels casos més representatius de defensa del voluntariat probablement és el teatre amateur del Casal Cultural Codinenc. En paraules del seu secretari: «El grup es caracteritza per una premissa, que és que som completament amateurs i tothom fa teatre exclusivament perquè vol, és a dir, la motivació única és el “volem fer teatre”; això tant serveix per a actors com per a directores, com per a tècnics, com per a tothom, és a dir, aquí ningú paga i ningú cobra per fer teatre» (Josep Canet i Figueras, entrevista). La majoria de les classes de l'Esplai de Dansa del Casino Prado Suburense són a càrrec de Sílvia Paretas i Curtiada –títol superior en Dansa amb especialitat en Pedagogia de la Dansa i màster en Dansa Moviment Teràpia, entre altres–, però la professora de *Bollywood* és una dona que fa la classe voluntàriament i al grup d'adults moltes vegades hi ha gent que s'ofereix voluntària per a donar la classe: «sempre arribem a un acord; vull dir que totes van passant i és una forma, també, per a la persona que ho dona de tindre una autoestima i els altres també s'animen [a fer-ho]» (Sílvia Paretas i Curtiada, entrevista). Els dansaries del Cos de Dansa del Centre Moral d'Arenys de Munt fan de monitors dels més petits, assegurant que es mantenen els valors del grup, en contraposició a «algú que balla molt bé, però, òndia, no té

el nostre esperit, no coneix res de la nostra entitat, no sap la nostra història» (Marc Sansa i Colomer, entrevista). Una darrera oposició a la professionalització és la defensa dels ateneus com a entitats sense ànim de lucre, rebutjant esdevenir simplement un edifici a llogar. Tal com assenyalava un dels entrevistats:

«A vegades costa una mica veure on està el límit de què sí que entra i què no entra, però la qüestió, sobretot, és que ho facin els socis i que no es vegi l'espai ocupat perquè hi ha algú que t'està muntant unes classes de no-sé-què, que s'està emportant un lucre i tu reps un lloguer» (entrevista).

Un risc amb el voluntariat, però, és que no hi hagi continuïtat un cop la persona que se'n fa càrrec deixa de fer-ho –pel motiu que sigui– i és que això implica comptar amb socis que no només estiguin disposats a fer-ho a llarg termini, sinó que compleixin amb les exigències de l'activitat. Per exemple, la baixa d'una persona voluntària va forçar al Centre Moral i Cultural del Poblenou a professionalitzar la seva Aula de Música i ara totes les seves aules estan a càrrec de professionals amb un currículum contrastat. A l'Ateneu Igualadí, en canvi, van ser els mateixos socis de la secció d'escacs que van decidir llogar professionals per a ensenyar l'esport, perquè ells sols no en sabien prou. En determinades circumstàncies, la professionalització també permet externalitzar la gestió d'una activitat –com ha passat amb la gestió de moltes cafeteries i restaurants d'ateneus–, alliberant la junta directiva i els socis de mantenir un coneixement especialitzat sobre tal activitat. A tall d'exemple, fa uns anys, el Casino de Granollers Club de Ritme va decidir passar de professors propis per a les classes de ball a llogar sales a promotors externs i amb això ha aconseguit incrementar l'assistència a les classes. El Coro Sentmenat també ha aconseguit augmentar l'assistència amb la progressiva professionalització de les seves activitats formatives. En la pràctica, en tot cas, conviuen; tal com es mostra a la figura 6 i exemplifiquen aquestes citacions:

«Una miqueta anem compaginant, en funció de les necessitats, perquè, és clar, al voluntariat no sempre tothom està disposat a comprometre's. La gent es compromet per a projectes curts d'una certa intensitat i durada, però comprometre't durant un any o dos o tres... això és més difícil» (Mireia Claret i Esteve, entrevista).

«Alguns tallers, que, llavors, passen a ser gratuïts o a un preu simbòlic de material, els fan persones voluntàries vinculades a l'entitat. Per exemple, hi ha un parell de grups de lectura que fan persones voluntàries, [...] uns tallers d'Història de l'Art que els fa una persona d'aquí, de Sant Cugat, vinculada a nosaltres que també ho fa de manera altruista» (Toni Ramon i Algueró, entrevista).

Car l'activitat que ofereixen els ateneus és tan diversa, cada secció, activitat o projecte pot tenir combinacions completament diferents de voluntaris i professionals, dins un mateix ateneu. A Veus de Munt, la coral del Centre Moral d'Arenys de Munt, per exemple, un membre de la Junta Directiva explicava com han contractat professionals per a tallers puntuals fora dels assaigs habituals –com ara un taller de respiració–; en les seves paraules: «coneixements puntuals que completen la formació que ja dones en el dia a dia i això funciona molt bé» (Marc Sansa i Colomer, entrevista). A l'Orfeó Lleidatà, si bé hi treballen desenes que persones que fan una mitjana el 2024 de 24 persones contractades a temps complet, alhora compten amb 61 persones voluntàries –per a contextualitzar, amb 259 socis familiars i al voltant de 750 alumnes, 350 usuaris de projectes socials i 7.000 espectadors i usuaris d'activitats socials–, d'acord amb les dades del *Dossier Fundació Orfeó Lleidatà 2024*. A l'Orfeó Badaloní, per a determinades activitats, tenen professionals que gestionen el contingut i dinamitzen el grup amb un equip de persones voluntàries de suport que donen un cop de mà amb tasques organitzatives més quotidianes. Si bé la professionalització suposa un cost addicional a cobrir amb quotes de socis, inscripcions dels assistents, subvencions públiques i altres possibles ingressos –ja sia amb la intenció que determinades activitats es mantinguin econòmicament per elles mateixes o amb el suport de l'ateneu en general– i això és tot un repte, no s'han identificat casos en què s'hagi revertit aquesta tendència.

L'afiliació d'aquests voluntaris i professionals també és important a l'hora de plantejar col·laboracions, perquè a vegades ateneus, centres cívics i altres agents educatius organitzen activitats paral·leles amb persones diferents, mentre que en altres casos són els altres agents educatius els que recorren a l'ateneu perquè aquest els ofereixi una activitat a través dels seus professionals i voluntaris. A tall d'exemple, l'Orfeó Badaloní exerceix aquesta funció d'intermediari en diverses de les seves col·laboracions amb altres entitats del municipi. En altres casos, alguns talleristes que cobren es dediquen a fer cursos a diversos llocs –escoles, instituts, centres cívics– i l'ateneu és un d'ells. Per exemple, Albert Morral i Quintana és astrònom divulgador i ha fet cursos, tallers i conferències amb nens, joves, adults i gent gran. Ell és de Caldes de Montbui i un membre de l'equip coordinador de la Universitat Popular de Caldes de Montbui va ser qui li va proposar fer-hi un curs d'astronomia. La professionalització és també un requisit indispensable per a la formalització de l'oferta educativa, malgrat que aquest no sigui necessàriament l'objectiu dels ateneus, com és el cas del Coro Sentmenat: «no ho descartem, tot i que no és l'objectiu principal per a nosaltres que la persona surti amb una titulació; [...] fem una activitat reglada amb personal professional, però sense que sigui l'objectiu el fet de tenir un diploma o tenir un títol al final de curs» (Pep Morella i Murcia, entrevista). En el cas dels Lluïsos d'Horta: «els tallers que són com obligatoris, d'un compromís que cada setmana s'ha de venir, han passat del voluntariat a ser una remuneració; els contractem» (Núria Font i Revilla, entrevista). Especialment amb l'oferta educativa és important comptar amb experts i algun entrevistat manifesta l'opinió que la concepció d'educació 360 al món ateneista ha de passar per la professionalització:

«Si tu vols entrar en aquest camp [de l'educació 360], has de fer-hi bones ofertes... una bona oferta d'educació fora escola amb gent qualificada i això vol dir gent professional. [...] Pensar que això només es pot fer des del voluntariat, doncs, és quan et quedes a mig camí i, llavors, ve un altre pel costat i t'avança» (entrevista).

5.1.9 NATURALSA DE L'OFERTA. SERVEIS PER ALS SOCIS

Els ateneus són entitats de gestió privada amb vocació pública o voluntat de servei públic, amb la qual cosa han de trobar l'equilibri entre oferir un servei als socis i facilitar-hi l'accés a tothom. Els ateneus funcionen per i per als socis, malgrat que duguin a terme tot un seguit d'activitats obertes i, fins i tot, gratuïtes. Per definició, no ofereixen el mateix a tothom per igual –generalment, s'aplica un descompte al soci a tot el que suposi una despesa econòmica, com ara activitats, entrades, lloguers o subscripcions– com sí que podria fer-ho un centre cívic o una empresa amb una oferta similar d'activitats. Aquesta distinció es conserva, d'una banda, precisament, per a mantenir aquests socis, perquè forma part dels avantatges de les persones que contribueixen econòmicament al manteniment de l'entitat. Així, hi ha ateneus conscients que podrien fer més diners amb les activitats formatives amb una pujada de preus, però han preferit fer-les autosuficients perquè siguin un servei per als socis. D'altra banda, els recursos econòmics de l'ateneu són limitats i no podrien permetre's incrementar la despesa sense incrementar els ingressos; la cessió d'espais és justament una font d'ingressos recurrent per a un ateneu. Malgrat tot, no tots els ateneus exigeixen la condició de soci per a assistir a les seves activitats recurrents o fer servir les seves instal·lacions i ofereixen, en canvi, l'opció de tenir tan sols una relació comercial amb l'entitat i pagar el que es demani –quan es demana– per activitats concretes. Així, per exemple, el Casino de Granollers Club de Ritme atribueix bona part de l'èxit d'Els Debats del Casino al fet que l'assistència és oberta i gratuïta; els ponents no cobren i la informació del cicle es fa pública més enllà de l'ateneu. En paraules d'alguns entrevistats:

«No exigim que la gent que col·labori amb nosaltres sigui sòcia i, bàsicament, entenem que tota aquella persona que es mou per l'ateneu és ateneista» (Mireia Claret i Esteve, entrevista).

«Ens hem d'obrir i, per tant, no podem exigir ser soci per a formar part de la família de l'Orfeó [Lleidatà] a l'àmbit d'allò que són activitats» (Xavier Quinquillà i Durich, entrevista).

«Aquesta programació cultural, que cada setmana hi ha o presentació de llibres o xerrada o tertúlia literària o concert [...] és una programació cultural gratuïta, per tant, accessible a tothom i complim aquell objectiu d'universalitzar l'accés a la cultura i al coneixement» (Toni Ramon i Algueró, entrevista).

Avui dia, de fet, sembla haver-hi cert qüestionament d'allò que implica ser soci d'un ateneu i alguns entrevistats apunten al fet que el perfil del soci ha canviat: «la gent era d'una entitat perquè ho havien estat els seus pares, perquè ideològicament hi creia; [...] ara, això ja no hi és, ara, la gent vol serveis, tu ets soci perquè allò que fan t'interessa» (Empar Pont i Albert, entrevista). També, per definició, la condició de soci implica drets i deures, però pot haver-hi un major èmfasi en l'obtenció de descomptes i serveis que no pas en la participació i gestió de l'entitat, entre altres responsabilitats, per la prioritització que fan els socis del seu temps. Concretament pel que fa als usuaris que no són socis, hi ha certa tendència que l'usuari sigui client finalista: «jo vinc aquí, pago per aquesta activitat i després d'aquesta activitat me n'oblido i no em preocupo de generar xarxa o connexions perquè la meua participació en aquesta entitat vagi més enllà que, senzillament, ser beneficiari o ser client d'aquella activitat» (Esteve Torrent i Fontbona, entrevista). L'existència d'una quota també és un limitant perquè la gent jove s'associï als ateneus, donant-se casos en què el nombre de socis baixa progressivament des de l'adolescència i no remunta fins a la franja de majors de 45 anys.

Això és inicialment un repte per a la dimensió d'equitat de l'educació 360, però molts ateneus tenen la intenció de no deixar ningú enrere per motius socioeconòmics i han provat de superar aquesta aparent contradicció a través de la distinció entre diversos tipus de socis i quotes –soci familiar amb socis beneficiaris o quotes reduïdes per a estudiants, joves i jubilats–, beques

en matèria d'esports, activitats extraescolars, casals i altres –ofertes pel mateix ateneu, la Federació d'Ateneus de Catalunya o l'administració pública–, ofertes i bonificacions en les entrades –per a nous socis, persones de determinades edats o membres d'altres entitats– i exempcions o reduccions puntuals de la quota de soci. Per exemple, l'Orfeó Lleidatà intenta que les activitats per a col·lectius vulnerables i projectes socials continuïn sent gratuïtes per als usuaris per a superar la barrera socioeconòmica. El Centre Moral d'Arenys de Munt, en canvi, a través de la comprensió que l'ajuntament n'és soci familiar i, com a tal, té un seguit de socis beneficiaris, ofereix 10 carnets socials a disposició de la Regidoria de Benestar Social. En aquest cas, es delega explícitament la distribució d'aquests beneficis a l'administració pública i és que diversos entrevistats han assenyalat que els ateneus no tenen ni poden tenir informació per a determinar quines són les famílies que més necessiten un suport econòmic. Així, resulta més fàcil oferir exempcions i explorar possibilitats de suport econòmic amb socis i usuaris de l'ateneu que ja n'han format part i dels quals coneixen les circumstàncies personals, que no pas amb gent que no ha tingut cap mena de relació amb l'entitat abans. A més a més, alguns ateneus en particular han estat declarats d'utilitat pública.

Més enllà de les qüestions socioeconòmiques, la voluntat dels assistents també afecta la naturalesa de l'oferta, perquè, tal com exposa el president del Coro Sentmenat amb les corals, hi ha persones que «el seu únic objectiu és la relació, relacionar-se entre ells, trobar-se un cop a la setmana, fer l'actuació dels socis, fer l'actuació de la festa major, fer un dinar i passar-s'ho bé» (Pep Morella i Murcia, entrevista), mentre que altres volen aprendre i arribar a un cert nivell. Per exemple, alguns ateneus preparen i celebren els exàmens de la *Royal Academy of Dance* (RAD), a l'Esplai de Dansa del Casino Prado Suburense acostumen a derivar cap a centres professionals els que s'hi volen dedicar –i en surten professionals recurrentment–, l'Ateneu Santcugatenc ha preparat alguns alumnes per fer un examen de català, a

l'Escola de Dansa del Centre de Lectura de Reus preparen alumnes per a proves a l'Institut del Teatre de Barcelona, i a l'Aula de Música del Centre Moral i Cultural del Poblenou han preparat a alguns alumnes per a accedir a centres que sí que condueixen a títols amb validesa acadèmica: «malgrat no ser la nostra finalitat [preparar exàmens], en tindre professors professionals i contrastats podem preparar-los, perquè ells els hi poden donar l'entrada, tant de dansa com de música» (Gemma Novo i Valls, entrevista). En darrer lloc, la qüestió sociodemogràfica també limita, tal com assenyala el president del Casal de Vila-Rodona:

«Tu no tens la suficient quantitat de gent [aquí] perquè tu puguis fer un curs que et sigui rendible per a la persona que et vingui» (Josep Robert i Segarra, entrevista).

5.1.10 COEXISTÈNCIA AL TERRITORI. COMPETÈNCIA I COMPLEMENTARIETAT

Un ateneu conviu a un territori amb entitats de característiques similars i, de fet, sovint hi ha més d'un ateneu a un mateix barri o municipi. Aquest fet propicia la competència, quan ofereixen el mateix o tenen una oferta molt similar, però també possibilita la complementarietat, quan uns s'especialitzen en el que no fan altres. A més, malgrat que un ateneu sovint emmarca el seu àmbit d'actuació dins un territori, els socis, usuaris i assistents no necessàriament es limiten al barri o el municipi on se situa l'ateneu i en molts casos, encara que puntualment, provenen d'altres llocs. Una raó per a molts ateneus per a no oferir determinades activitats és que ja hi ha una altra entitat a prop que ho fa i seria fer-se la competència mútuament. Aquesta complementarietat pren formes diferents en cada cas: «a cada lloc, en funció de com és la gent del lloc, les necessitats que té i el que els hi manca, tenen més pes unes activitats que altres» (Marc Sansa i Colomer, entrevista). Per exemple, el programa de Voluntariat per la Llengua (VxL) del Consorci per a la Normalització Lingüística (CPNL) té lloc a Sant Cugat del Vallès a través de l'Ateneu Santcugatenc, mentre que a Caldes de Montbui ho fa la Cooperativa 70 i no pas un ateneu. També,

la Universitat Popular de Caldes de Montbui no vol programar res els dimecres perquè ja hi ha xerrades de les Aules d'Extensió Universitària. Per tant, a l'hora d'incorporar una educació 360 en el si de l'ateneu és important tenir en compte l'oferta educativa preexistent i això implica que els diversos agents educatius es coneguin mútuament i puguin actuar plegats coordinadament. De fet, molts agents educatius ja tenen alguna mena de contacte a través del qual intercanvien informació, però aquesta relació no necessàriament implica una col·laboració i aquesta és la condició necessària per a aplicar-hi una educació 360.

Generalment, un ateneu i un centre educatiu ja tenen interès mutu a mantenir-se en contacte: des del punt de vista del centre educatiu, l'ateneu sovint ofereix espais per a activitats escolars i una programació cultural per a infants i joves i, des del punt de vista de l'ateneu, el centre educatiu pot fer arribar informació sobre la programació cultural, l'oferta educativa i la resta d'activitats als alumnes. Així, per exemple, molts ateneus comparteixen l'oferta d'extraescolars i la programació cultural amb els centres educatius; el Centre Moral d'Arenys de Munt cada curs presenta tota la seva activitat a les escoles i l'Institut del municipi, i el Centre de Lectura de Reus se'n va als instituts a parlar amb els alumnes de batxillerat per a donar a conèixer les seves activitats i la possibilitat de fer servir la seva biblioteca. Carme Artigas i Ojeda, però, va més enllà d'això i suggereix parlar amb l'equip directiu de les escoles: «Anar a parlar i consensuar amb ells i veure de quina manera poden participar-hi o ajudar el professorat, que se sentin [l'ateneu] com una eina que poden tenir» (entrevista). Quant a les activitats extraescolars, concretament, hi ha un repte addicional i és que una escola ja pot comptar amb una empresa d'extraescolars determinada amb la qual un ateneu ha de competir i els ateneus no necessàriament enfoquen o centren la seva activitat en un centre educatiu determinat. El director de l'Orfeó Badaloní remarca la importància que la direcció de l'escola, l'associació de famílies d'alumnes (AFA) i l'ateneu es posin d'acord perquè una activitat extraescolar regeixi. Esteve Torrent i Fontbona resumeix el distanciament amb els centres educatius així:

«Normalment, les escoles tenen el seu món i les seves dinàmiques i costa bastant que això que el professorat detecta diàriament es pugui vincular de forma molt àgil i ràpida amb el que seria el context de l'escola, que tant podrien ser extraescolars que ofereixin l'AFA com això, extraescolars que ofereixi un ateneu o altres associacions que siguin al municipi o el mateix ajuntament, que pot ser que també ofereixi algun tipus de recurs similar» (entrevista).

La relació dels ateneus amb l'administració pública local és especialment complexa i hi ha una relació de dependència mútua: molts ateneus necessiten, en un grau o un altre, recursos dels ajuntaments, mentre que els ajuntaments cobreixen una necessitat o demanda ciutadana a través dels ateneus. A determinats municipis, però, hi ha grups polítics que qüestionen l'existència de l'ateneu, per exemple, amb la voluntat de municipalitzar-lo o convertir el local en una propietat pública. El fet que els àmbits d'actuació d'un ateneu –educatiu, cultural, social, esportiu, assistencial o sanitari, entre d'altres– estiguin conceptualment separats també dificulta sovint la coordinació amb l'administració pública, perquè obliga a contactar i reunir-se amb una regidoria diferent segons escaigui a cada moment. La burocràcia frena les dinàmiques de les entitats –una decisió que un ateneu prendria en uns dies implica mesos per a una administració pública– i a vegades són els equipaments municipals els que actuen pel seu compte. Els centres cívics, en particular, són considerats per alguns ateneus com una competència directa quan se situen a barris on ja hi ha un ateneu i no pas allà on fa més falta un servei així, car en molts casos els ateneus són previs a la creació dels centres cívics. Per exemple, els centres cívics ara fan gratuïtament exposicions, presentacions de llibres, conferències, tallers i tot un seguit d'activitats que ja fan els ateneus; també ofereixen instal·lacions gratuïtament i no tenen la necessitat de cobrir despeses amb quotes de soci. Emperò, algun entrevistat considera positiva aquesta coexistència, sempre que impliqui l'exercici d'imaginació d'oferir el que no fan ja ateneus o altres agents educatius. En qualsevol cas, una diferència important és que els centres cívics no tenen una fidelització ni de professors ni d'usuaris

–simplement ofereixen un catàleg d'activitats–, mentre que els ateneus funcionen com una gran família i les decisions les prenen els socis.

Quant a les entitats privades, diversos ateneus han manifestat la voluntat de tenir contacte amb tothom per a establir col·laboracions, ajudar-se mútuament, evitar contraprogramar-se i generar sinergies. Així, a la Universitat Popular de Caldes de Montbui intenten fer temes que no facin la resta d'entitats del municipi: «per exemple, avui comencem un curs d'astronomia; no hi ha cap altra entitat que faci cursos d'astronomia» (Roser Guiteras i López, entrevista). Molts socis d'ateneus formen part també d'altres entitats privades i agents educatius –incloent-hi treballadors públics, membres de la corporació municipal i professors que són socis d'un ateneu a títol personal–, facilitant l'establiment de connexions. A Sentmenat, per exemple, un noi de l'associació Sentmenat Acció Cultural amb la qual l'ateneu col·labora és el mateix tècnic amb el qual el Coro Sentmenat compta per al teatre. Al Casal de Vila-rodonà, el Col·lectiu de Dones de Vila-rodonà i el Centre d'Estudis del Gaià (CEG) són dues entitats molt actives que ja tenen seu a l'ateneu i no tindria sentit duplicar les activitats, perquè el públic seria el mateix. Quan la junta directiva d'un ateneu recull una iniciativa, sovint es planteja si existeix res similar al barri o al municipi per a no generar competència innecessàriament ni trepitjar el camp que alguna altra entitat treballa professionalment. En són exemple:

«Tenim el centre cívic que ja fa coses i, després, de vegades, seria fer la competència a negocis que hi ha pel barri, no? Vull dir, si hi ha una acadèmia, doncs, tampoc et posaràs a fer allò seu, no? Mirem que no sigui... [que] res nostre no pugui ser competència deslleial a ningú» (Toni Solé i Serra, entrevista).

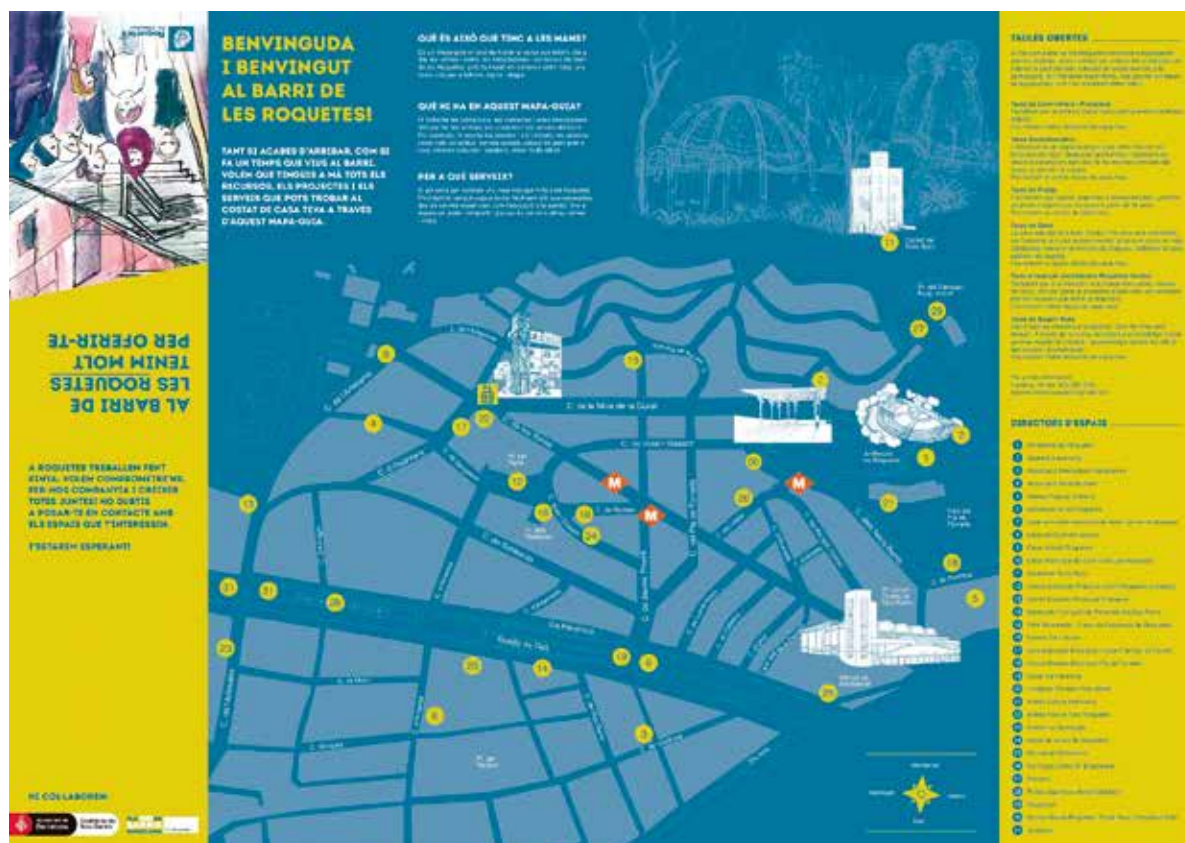
«Si és possible i existeix a la ciutat, ho fem amb una altra entitat. És a dir, si els nostres socis ens demanen tertúlies literàries, en lloc de muntar tertúlies literàries, el que fem és cercar quina entitat n'està fent a Sant Cugat i convidar-los a fer-ho a casa nostra i, d'aquesta manera, ells porten ja el seu públic, guanyen un local on fer-la i, a més a més, se suma tot aquell públic de l'ateneu interessat en tertúlies literàries» (Toni Ramon i Algueró, entrevista).

Més enllà de la similitud en l'oferta, evitar programar activats similars el mateix dia o celebrar multiplicitat d'actes a la mateixa hora a un barri o un municipi no és només d'interès per als ateneus, sinó per al conjunt d'agents educatius. Aquesta tasca de coordinació de l'activitat pot atribuir-se als ajuntaments i no sempre l'han complert. En paraules d'un dels entrevistats: «Estaria bé que hi hagués un espai, un lloc, una plataforma, un núvol, alguna cosa... que nosaltres sabéssim exactament què passa; [...] s'ha demanat diverses vegades» (entrevista). Una possibilitat és la publicació de revistes i butlletins que recullin l'activitat: *Batec*, la revista del Centre Moral d'Arenys de Munt, és una secció de l'ateneu i l'única revista que s'edita mensualment al municipi –recull l'actualitat de l'entitat i de tot el municipi–; *Caliu*, la revista de Vila-Rodona –amb canal de YouTube propi– també és editada per l'ateneu i recull tota mena d'informació municipal; i el Centre Moral i Cultural del Poblenou ha establert converses perquè

comenci a aparèixer la seva programació al butlletí del districte. Aquí, però, l'existència de plataformes o plans comunitaris com el de les Roquetes al municipi de Barcelona –vegeu la figura 32– és clau per a situar en el mapa, literalment, tots els agents educatius i identificar les oportunitats de complementarietat i les situacions de competència. Alguns ateneus ja formen part de plans educatius d'entorn (PEE) –com és el cas de l'Ateneu Santcugatenc, el Centre de Lectura i l'Orfeó Lleidatà– o de certs òrgans municipals –com és el cas de l'Ateneu Popular de Nous Barris, el Casino Prado Suburense i els Lluïsos d'Horta. Tot reconeixent que cada entitat té les seves dinàmiques, objectius i limitacions, el president de l'Orfeó Badaloní afirmava això:

«No siguem tancats, obrim-nos, coneguem-nos, sapiguem què fem cadascú i obrim diàleg, perquè sempre pot haver-hi alguna cosa que ens interessa de fer juntament i d'aquí surten moltes col·laboracions» (Ricard Abellan i Estañol, entrevista).

FIGURA 32. MAPA-GUIA DEL PLA COMUNITARI DE ROQUETES

Nota. Extret del bloc del Pla Comunitari de Roquetes, <<https://pcroquetes.blogspot.com/>>.

5.2 L'ALIANÇA EDUCACIÓ 360 AL MÓN ATENEISTA

En resposta a la segona qüestió de recerca, la incorporació del coneixement de l'Aliança Educació 360 a l'activitat dels ateneus entrevistats ha suposat més un canvi de discurs que no pas de contingut. De fet, ser membre de l'Aliança Educació 360, estrictament, tan sols implica el tràmit d'adherir-s'hi i un compromís amb el repte: «com els socis, els membres de l'Aliança, aprofiten aquests recursos, és a les seves mans» (Enric Aragonès i Jové, entrevista). A més, aquest coneixement s'ha transmès directament o indirectament a través de jornades, sessions, grups de discussió, assemblees, reunions i converses diverses, en lloc de fer-ho amb els recursos que ofereix l'Aliança Educació 360 al seu lloc web. Aquests recursos són guies i infografies –dividits en les infografies *Imperdibles 360*, el tríptic informatiu *Què és l'Educació 360?*, una sèrie de documents d'incidència política, guies pràctiques «destinades a repensar els projectes educatius en clau d'Educació 360, des de diferents àmbits i agents educatius», la col·lecció *Àmbits*, la col·lecció *Informes breus*, documents de treball de la Fundació Jaume Bofill i informes internacionals sobre l'educació a temps complet a altres països–, pilotatges – experiències pilot a diversos municipis–, vídeos –publicats al canal de YouTube *@educacio360*– i la col·lecció *Experiències d'oportunitats educatives*. La major part dels entrevistats no havia sentit a parlar de l'Aliança Educació 360, tan sols n'estava al corrent a través del seu rol a la Federació d'Ateneus de Catalunya o coneixia el concepte d'educació 360, però no l'Aliança Educació 360 com a iniciativa i comunitat. Això evidència una mancança en la transmissió de la informació, perquè l'educació 360 ha format part explícitament del pla de mandat de l'actual Junta Directiva de la Federació d'Ateneus de Catalunya. Aquestes són idees que alguns entrevistats han compartit sobre el concepte d'educació 360:

«Aquell espai fora escola que és fonamental per a garantir oportunitats i on el teixit associatiu, doncs, hauríem de tenir un paper molt més potent» (entrevista).

«El que m'ha semblat entendre a mi de l'educació 360 és que és tot per a infants i joves i nosaltres no tractem el tema. Vull dir, nosaltres oferim això. Que volen venir infants i joves? Encantats de la vida, però no ens hem proposat de fer activitats especials per a infants i joves» (entrevista).

«Hem de prendre consciència que aquesta idea de 360 –que ara se'n diu 360 i que no deixa de ser una idea de posar en valor aquells recursos comunitaris que reforcen el que són els vincles amb la comunitat i que reforcen el desenvolupament de les persones, de talents, etcètera– forma part dels objectius, diguem-ne, inicials no només de la nostra entitat, sinó que diria del gruix de les entitats culturals del país. [...] No en dèiem 360, perquè això ho va dir... diguem-ne, el nom el va inventar la Fundació Jaume Bofill, l'Aliança Educació 360, però nosaltres aquesta idea la teníem» (entrevista).

«Li podem posar el nom que vulguem; en certa manera és la interacció normal que tenen les entitats amb el seu entorn. [...] No crec que hi hagi res més, no sé si hi ha algun cas que fa una cosa específica» (entrevista).

Així, existeix certa confusió sobre què és el concepte i què és l'aliança, havent-hi casos en què s'afirma compartir el concepte d'educació 360 i aplicar-ho, sense haver-s'hi adherit, i casos en què l'adhesió no s'ha traduït en cap proposta concreta. Un dels entrevistats, per exemple, comentava que l'ateneu rep els butlletins que envia l'Aliança Educació 360 i no saben què fer-ne i el fet que el Passaport Edunauta forma part de l'Aliança Educació 360 tampoc no ha estat evident per als ateneus. A més del desconeixement, una altra qüestió important és la càrrega de feina. Alguns entrevistats afirmen que ja en tenen prou amb la gestió quotidiana de l'entitat i que cada projecte s'ha de valorar en funció de la disponibilitat i els recursos, no és tan sols una qüestió de decisió dels òrgans de govern. Tal com explicava la coordinadora de l'Ateneu Popular de Nou Barris: «Tot aquest teixir aquestes xarxes, aquestes interaccions, tant amb el món cultural, com amb el món educatiu, tot plegat genera molta feina» (Núria Alcober i Crespo, entrevista). Això és especialment important en el cas d'ateneus sense un equip directiu, perquè la seva gestió depèn d'una junta directiva, tot de càrrecs voluntaris, i

algun entrevistat també afirma que no tenen el coneixement per a començar a treballar aquest tema. De fet, algun ateneu espera un pla d'actuació comú per al conjunt d'ateneus –el qual encara no existeix– per a començar a aplicar activament una educació 360; en paraules de la presidenta de l'Ateneu Igualadí: «No es va materialitzar en res concret que jo recordi, tampoc no es va verbalitzar exactament què havíem de fer; crec que va quedar tot molt obert» (Mireia Claret i Esteve, entrevista). Així, els ateneus coneixedors de l'educació 360 probablement es beneficiarien de l'existència d'una guia pràctica –com les que l'Aliança Educació 360 va publicar per als territoris rurals i els casals d'estiu– i d'eines de suport i autoavaluació –vegeu-ne un exemple a la figura 33.

També és important que una activitat estigui realment incardinada dins el projecte educatiu del centre, en coordinació amb l'equip docent, perquè s'estableixi una aliança –el desenvolupament d'un projecte de forma conjunta– més enllà d'una col·laboració puntual. El director de l'Orfeó Lleidatà n'oferia aquest exemple: «Amb persones sense sostre d'aquí, de l'alberg municipal, arribaràs poc lluny si no estan involucrats també en el mateix disseny i realització de l'activitat, doncs, els professionals que també fan atenció directa amb aquestes persones, doncs, psicòlegs, treballadors socials, educadors, etcètera» (Xavier Quinquillà i Durich, entrevista). En aquesta línia, alguns entrevistats han assenyalat la responsabilitat d'altres agents educatius del territori:

FIGURA 33. PROCESSOS DE TREBALL DE L'EINA D'AUTODIAGNOSI PER A MUNICIPIS 360

Garantir l'equitat educativa més enllà del temps lectiu	Garantir la interconnexió dels agents educatius i dels aprenentatges	Garantir la sostenibilitat de la xarxa educativa	Garantir la qualitat de les activitats i propostes educatives
Procés 1 Detectar i compartir les necessitats socioeducatives en clau d'equitat.	Procés 4 Legitimar, validar i donar sentit al treball col·laboratiu entre els agents educatius locals.	Procés 6 Proveir recursos per sostenir les polítiques d'Educació 360.	Procés 8 Promoure una cultura d'avaluació i transparència dins de l'ecosistema educatiu.
Procés 2 Estructurar una oferta local diversa i equilibrada d'activitats fora escola.	Procés 5 Promoure una reflexió compartida sobre els aprenentatges i la personalització en el fora escola.	Procés 7 Construir i comunicar activament un relat comú i cohesionador.	Procés 9 Utilitzar criteris de qualitat compartits.
Procés 3 Activar mecanismes d'accessibilitat a les activitats fora escola.			Procés 10 Contribuir a la formació dels agents educatius implicats.

Nota. Extret de Mencía, Gay i Duñó (2023, p. 12).

«Hem de trencar les barreres aquestes d'anar cadascú per lliure. [...] Requereix una feina, requereix seure una estona, tal, parlar, mirar, quadrar horaris, què podem fer, tal. Requereix gent inquieta que estigui a l'escola amb un projecte educatiu que cregui que el fet de sortir de l'escola els beneficiarà» (entrevista).

«Les activitats escolars [moltes vegades] són un "aparcament", bàsicament. Compleixen aquesta finalitat de coneixements, d'ensenyament, de sensibilització de l'infant...? (entrevista).

«A vegades, es fan coses, fins i tot, absurdes i és que amb la millor de les intencions, doncs, hi ha ajuntaments que fan això [activitats extraescolars], però, en lloc de comptar amb la xarxa comunitària que hi ha, decideixen fer ells les activitats, amb la qual cosa es generen, diguem-ne, competències innecessàries amb agents de la comunitat [que ja les fan]» (entrevista).

En tot cas, les experiències recollides són profitoses per a la discussió d'una major incidència de l'Aliança Educació 360 en el moviment ateneista, perquè demostren la predisposició dels ateneus a col·laborar com a agents educatius i evidencien l'impacte positiu d'aquestes aliances. Per exemple, la tècnica de Formació i Circ Social de l'Ateneu Popular de Nou Barris afirmava això sobre la seva assignatura optativa de Circ: «Quan arriben aquí els alumnes, es genera una forma de relacionar-se entre ells diferent que la que passa a classe, pel simple fet de canviar d'espai o de canviar de manera de fer, pel fet de tenir uns altres referents que no són els mateixos professors, o que fins i tot canvia el rol en el qual veuen els seus professors» (Aina Castelltort i Marcé, entrevista). El president de l'Orfeó Badaloní hi afegeix: «A més, *sociabilitzem*; al nan, el traiem del seu àmbit escolar i es reuneix amb nans diferents,

de diferents escoles, de diferents barris de Barcelona» (Ricard Abellan i Estañol, entrevista). La connexió i el treball en xarxa són essencials per al desenvolupament d'una educació 360, cal «comptar amb la participació de tots els agents que intervenen educativament en un territori» i és que, actualment, «per manca de coordinació, es realitzen accions paral·leles, liderades per diferents institucions o entitats, que poden arribar a trepitjar-se mentre que, en altres llocs, manquen accions» (Forés i Parcerisa, 2021, p. 549). Alguns dels ateneus entrevistats apunten a la responsabilitat de l'administració pública local –per exemple, a través dels plans educatius d'entorn (PEE)– perquè els centres educatius coneguin els agents educatius de la comunitat amb els quals connectar i generar sinergies, en correspondència amb la línia d'acció que ja proposaven Forés i Parcerisa (2021). Aquest mapatge i reconeixement mutu és el que ha de permetre identificar necessitats i objectius compartits, situar els recursos disponibles a l'entorn i explorar la possibilitat d'ajudar-se els uns als altres. En paraules del director de l'Orfeó Lleidatà:

«Aquí els ajuntaments tenen un paper molt important, perquè són els que haurien de fer aquest mapping de quins són els agents, sobretot pel que fa a entitats, que estan generant activitat i que sigui una activitat que pugui jugar aquest rol en l'àmbit del 360 i establir uns canals que puguin connectar tot aquest ecosistema amb, en aquest cas, els centres educatius que parlem d'educació obligatòria, primària i secundària i, a partir d'aquí, establir uns canals i també uns recursos, perquè aquesta és l'altra, uns recursos per a facilitar que, especialment, alumnes més vulnerables puguin accedir a aquest tipus d'activitats fora escola, aprofitant la xarxa comunitària que ja teníem» (Xavier Quinquillà i Durich, entrevista).

6 CONCLUSIONS. UNA PEÇA CLAU EN L'ECOSISTEMA 360

L'Aliança Educació 360, des de la seva creació el 2018, ha pretès sistematitzar coneixement, fer incidència política, oferir noves eines, impulsar experiències actuals i sumar nous actors i sectors en aquest repte de l'educació 360. Explorar el concepte d'educació 360 en diversos contextos ha permès elevar pràctiques i experiències concretes que l'Aliança Educació 360 no tenia detectades i fer aliats d'aquesta iniciativa actors que treballaven al voltant de l'educació 360, comproment-los amb la idea de fer-la avançar al país. El sector ateneista és un dels que resta per explorar a fons i la mateixa Aliança Educació 360 ha mostrat un especial interès a comptar amb ell: «el concepte mateix de l'ateneu té molts dels components que defineixen l'educació 360, és a dir, són clarament uns agents educatius que operen fora del temps lectiu obligatori i, per tant, formen part d'aquests agents que han d'estar involucrats en l'educació» (Enric Aragonès i Jové, entrevista). Contràriament a la percepció general que els ateneus són entitats estrictament culturals, aquest treball demostra com els ateneus han ofert, ofereixen i poder oferir oportunitats educatives formals, no formals i informals i tenen la capacitat i la disposició d'incorporar-hi una educació 360. Per tant, en l'ecosistema 360, els ateneus són una peça clau com a agents educatius de base associativa i el mateix director de l'Aliança Educació 360 destaca el seu valor intergeneracional i com a educació comunitària. Així descrivia un dels entrevistats la *referencialitat* dels ateneus:

«No se m'acut –potser, només l'església com a monument o la parròquia com a entitat– una cosa més antiga i més neuràlgica a cadascun dels pobles de Catalunya que el seu centre, el seu ateneu, el seu casino» (Marc Sansa i Colomer, entrevista).

En relació amb el primer objectiu de recerca, aquest treball ha identificat deu condicionants del potencial educatiu a tenir en compte a l'hora de plantejar-hi una educació 360. Primer, l'educació 360 encaixa més amb la concepció de l'ateneu com a organitzador que no com a plataforma. Segon, els ateneus són entitats permeables que permeten tant l'emancipació de projectes concrets com la incorporació d'entitats externes, la qual cosa fa que la incidència d'un ateneu en l'ecosistema 360 tant pugui ser directa com indirecta. Tercer, els ateneus reactius depenen de la iniciativa d'altres agents educatius per a incorporar una concepció d'educació 360, mentre que els ateneus proactius poden liderar la implementació d'una concepció d'educació 360 si els òrgans de govern hi aposten. Quart, la participació d'un ateneu en l'ecosistema 360 ha de coincidir preferentment amb una etapa d'expansió, perquè hi ha ateneus que ja malden per consolidar l'activitat actual. Cinquè, el concepte d'educació 360 que un ateneu pot aplicar depèn dels espais dels quals ja disposa i podria disposar. Sisè, l'acte educatiu al llarg de la vida i a tota la vida de l'educació 360 encaixa amb el caràcter intergeneracional dels ateneus. Setè, l'educació 360 s'ajusta idealment amb els ateneus en qüestió d'horari i calendari, perquè són entitats potencialment actives matins, tardes i vespres, cada dia de la setmana, la major part de l'any. Vuitè, els ateneus poden combinar voluntaris i professionals, en un grau o altre, per a incorporar una educació 360. Novè, la voluntat dels ateneus d'oferir un servei al soci com a entitats de gestió privada no és necessàriament incompatible amb la dimensió d'equitat de l'educació 360 i existeixen fórmules per a facilitar-hi l'accés a les famílies de nivell socioeconòmic baix. Desè, a l'hora d'incorporar

una educació 360 en el si de l'ateneu, cal tenir en compte l'oferta educativa preexistent i això implica conèixer la resta d'agents educatius del territori.

En relació amb el segon objectiu de recerca, aquest treball ha comprovat que al món ateneista existeixen pràctiques i experiències que encaixen amb l'educació 360 i que s'han executat fora del paraigua de l'Aliança Educació 360, a excepció dels casos del Passaport Edunauta. També s'ha exposat com el desconeixement sobre l'Aliança Educació 360, la manca de disponibilitat i de recursos i la predisposició a la connexió i el treball en xarxa de la resta d'agents educatius condicionen la incorporació del coneixement de l'Aliança Educació 360 en l'activitat ateneista. Tal com assenyalava Tiñena (2021), un dels majors reptes dels ateneus és fer-se conèixer i implicar-se en dinàmiques comunitàries per a esdevenir agents educadors reconeguts per la comunitat, els ajuntaments i els centres educatius, la qual cosa

coincideix amb la voluntat de ser entitats obertes al municipi, la ciutadania i la societat. Alhora, la Federació d'Ateneus de Catalunya i l'Aliança Educació 360 tenen la responsabilitat de satisfer la necessitat d'una documentació de referència en educació 360 per als ateneus, per tal d'estendre aquest coneixement i facilitar la generació de noves experiències d'oportunitats educatives. Com a exemple de la replicació d'aliances exitoses, l'assignatura optativa de Circ de l'Ateneu Popular de Nous Barris va començar, concretament, a l'Institut Escola Antaviana amb una prova pilot fa uns anys i s'ha ampliat progressivament als altres centres a la vora, repetint-se ara cada curs escolar.

En definitiva, aquest treball evidencia l'impacte actual i potencial de l'associacionisme cultural ateneista en la perspectiva global de l'educació a temps complet per a donar millors oportunitats i espera contribuir, així, a la consolidació d'un corpus i marc teòric sobre els ateneus.

7 BIBLIOGRAFIA

- Albadalejo Blanco, J. (2017). *Associacionisme educatiu i cultural. L'Ateneu Obrer i el Círcol Catòlic de Badalona (1879-1936)*. Editorial Afers.
- Aragonès Jové, E. (2020). *Educació en la pràctica artística, un dret irrenunciable*. Aliança Educació 360. <https://fundaciobofill.cat/publicacions/educar-en-la-practica-artistica-un-dret-irrenunciable>.
- Arnabat Mata, R., i Ferré Trill, X. (2015). *Ateneus. Cultura i llibertat. Associacionisme a la Catalunya contemporània*. Federació d'Ateneus de Catalunya.
- Arnabat Mata, R., i Ferré Trill, X. (2018). *Els Ateneus a Catalunya, activisme cívic i social*. En M. Duch Plana, i J. Nadal i Farreras (eds.), *Els ateneus a Catalunya. Sociabilitat i catalanisme popular* (p. 27-52). Documenta Universitaria.
- Arnabat Mata, R., i Ferré Trill, X. (2019). *Ateneus republicans (1931-1938)*. Context, balanç historiogràfic i línies de recerca. En R. Arnabat i Mata, Ò. Jané Checa, i C. Santacana Torres (coords.), *La Segona República. Balanç historiogràfic des dels estudis locals* (p. 201-240). Editorial Afers.
- Baltà i Llopart, P. (1999). *Els ateneus històrics de Catalunya*. Generalitat de Catalunya. Departament de Cultura. <http://hdl.handle.net/20.500.12368/33405>.
- Barbieri Muttis, N. i Cendra Planas, O. (2021). *Tercer sector cultural: la dimensió educadora de les organitzacions de cultura popular i comunitària*. En A. Forés Miravalles, i A. Parcerisa Aran (dirs.), *Educació 360: més enllà del temps lectiu. Una aproximació a les dades de participació i als agents de l'ecosistema educatiu* (p. 323-360). Fundació Jaume Bofill. <https://www.educacio360.cat/mes-enlla-de-temps-lectiu-educacio-360/>.
- Bosch i Datzira, A. (1991). *Els ateneus de Catalunya*. 1854-1990. Federació d'Ateneus de Catalunya.
- Bosch i Datzira, A. (2016). *Centre Democràtic i Progressista de Caldes de Montbui*. Ateneu de llibertat, cultura i país. Rúbrica Editorial.
- Carbonell Sebarroja, J. (2016). *Cap a una educació a temps complet. Repensar els horaris i la jornada escolar per ampliar les oportunitats educatives*. Fundació Jaume Bofill. <https://fundaciobofill.cat/publicacions/cap-una-educacio-temps-complet>.
- Coll Salvador, C., i Albaigés Blasi, B. (dirs.). (2021). *Anuari 2020. L'estat de l'educació a Catalunya*. Fundació Jaume Bofill. <https://fundaciobofill.cat/publicacions/anuari-2020>.
- Cortés Escrivà, J. (1993). *La sociabilitat i l'associacionisme contemporanis: casinos, cercles i ateneus*. Un itinerari arxivístic. *Taller d'Història*, (2), 21-26. <http://hdl.handle.net/10550/29050>.
- Esteban-Guitart, M., Rajala, A., i Cole, M. (2023). *Expanding Cycles of Collaboration and Critical Inquiry in Utopian Methodology. The 360 Education Alliance Case*. *Qualitative Research in Education*, 12(1), 25-51. <http://dx.doi.org/10.17583/qre.10296>.
- Forés Miravalles, A., i Parcerisa Aran, A. (2021). *Conclusions i recomanacions*. En A. Forés Miravalles, i A. Parcerisa Aran (dirs.), *Educació 360: més enllà del temps lectiu. Una aproximació a les dades de participació i als agents de l'ecosistema educatiu* (p. 533-552). Fundació Jaume Bofill. <https://www.educacio360.cat/mes-enlla-de-temps-lectiu-educacio-360/>.

- Gelabert Gual, L., i Motilla Salas, X. (2013). L'Ateneu Científic, Literari, Artístic i la culturització musical a Menorca (1905-1936). *Educació i Història. Revista d'Història de l'Educació*, (22), 163-186. <https://doi.org/10.2436/20.3009.01.121>.
- González Motos, S. (2016). *Quin impacte tenen les activitats extraescolars sobre els aprenentatges dels infants i joves?* Fundació Jaume Bofill i Ivàlua. <https://fundaciobofill.cat/publicacions/quin-impacte-tenen-les-activitats-extraescolars-sobre-els-aprenentatges-dels-infants-i>.
- González Pérez, F. (2018). *Les entitats de cultura popular. Informe de resultats, 2017*. El Panoràmic. <https://www.elpanoramic.org/sectorials-2017/>.
- Gras Guanter, J. I., Roig Prous, A., i Morera, L. (coords.). (2011). *Centenari Centre Moral i Cultural del Poblenou. 1910-2010*. Ajuntament de Barcelona. Districte de Sant Martí.
- Iglesias Vidal, E. (coord.), Argelagués Besson, M., Berger Sacramento, R., ERDISC- UAB. (2018). *Contribucions dels plans educatius d'entorn a la iniciativa Educació 360*. Fundació Jaume Bofill. <https://fundaciobofill.cat/publicacions/contribucions-dels-plans-educatius-dentorn-la-iniciativa-educacio-360>.
- Izquierdo Ballester, S. F. (2018). Els ateneus a Catalunya. Cultura i sociabilitat als segles XIX i XX. *Catalan Historical Review*, (11), 151-162. <https://revistes.iec.cat/index.php/CHR/article/view/144888>.
- Mencía González, L., Gay Faure, M., i Duñó Esteve, N. (2023). *Consolidem els ecosistemes educatius 360. Més col·laboració per a una major equitat. Eina d'autodiagnosi per a municipis 360*. Fundació Jaume Bofill. <https://www.educacio360.cat/recursos/consolidem-ecosistemes-educatius-360/>.
- Mencía González, L., i Samper Sierra, S. (2023). *La cara i la creu de la participació extraescolar. Oportunitats i desigualtats educatives*. Fundació Jaume Bofill. <https://fundaciobofill.cat/publicacions/la-cara-i-la-creu-de-la-participacio-extraescolar-oportunitats-i-desigualtats-educatives>.
- Monja i Peña, P. (2020). *Casino de Granollers Club de Ritme (1880-2020). 140 anys d'arrelament a la ciutat*. Casino de Granollers Club de Ritme.
- Motilla Salas, X. (2005). L'Ateneu de Maó i l'educació fora de l'escola a la primeria del segle XX. *Revista de Menorca*, 89, 273-301. <https://raco.cat/index.php/RdM/article/view/340829>.
- Motilla Salas, X. (2011). Sociabilitat, cultura i educació fora de l'escola en els ateneus obrers i populars del Maó del nou-cents (1908-1931). *Estudis Baleàrics*, (100/101), 105-124. <http://hdl.handle.net/11201/163699>.
- Obiols Suari, N. (2019). *Estudi de l'oferta educativa no formal en l'àmbit artístic a Catalunya. Aplicació dels instruments metodològics, anàlisi descriptiva i interpretativa i propostes de millora*. Consell Nacional de la Cultura i de les Arts (CoNCA). <http://hdl.handle.net/20.500.12368/14256>.
- Riba i Gumà, S. (1988). *L'Ateneu Igualadí de la Classe Obrera. 1868-1939*. Ateneu Igualadí.
- Rius Dalmau, M. I. (2012). La diffusion de la langue et la culture françaises au sein des athénées espagnols. Une approche historique. En E. Bermejo Larrea, J. F. Corcuera Manso, i J. Muela Ezquerro (eds.), *Comunicación y escrituras: en torno a la lingüística y la literatura francesas* (p. 167-178). Prensas de la Universidad de Zaragoza.

Roig Rodríguez, M. A. (1997).
Projecció educativa de l'Ateneu Balear (1862-1873). *Educació i Cultura. Revista Mallorquina de Pedagogia*, (10), 61-72. <https://raco.cat/index.php/EducacioCultura/article/view/75773>.

Roigé i Ventura, X., Estrada i Bonell, F., i Beltrán Costa, O. (1999). *Tècniques d'investigació en antropologia social*. Edicions Universitat de Barcelona.

Samper Sierra, S. i Moreno Moreno, R. (2021). Dades i indicadors d'Educació 360. En A. Forés Miravalles, i A. Parcerisa Aran (dirs.), *Educació 360: més enllà del temps lectiu. Una aproximació a les dades de participació i als agents de l'ecosistema educatiu* (p. 477-532). Fundació Jaume Bofill. <https://www.educacio360.cat/mes-enlla-de-temps-lectiu-educacio-360/>.

Santana i Morro, M. (2001). Els casinos i ateneus. Esbarjo, política, educació i cultura a Mallorca a finals del segle XIX. *Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana*, (57), 221-236.

Sintes Pascual, E. (2015). *Escola a temps complet. Cap a un model*

d'educació compartida. Fundació Jaume Bofill. <https://fundaciobofill.cat/publicacions/escola-temps-complet>.

Solà i Gussinyer, P. (2018). Els espais catalans de sociabilitat en el context mediterrani (1980-2015). En M. Duch Plana, i J. Nadal i Farreras (eds.), *Els ateneus a Catalunya. Sociabilitat i catalanisme popular* (p. 79-110). Documenta Universitaria.

Tiñena Pla, A. (2021). Els ateneus, espais amb llarga tradició educativa. En A. Forés Miravalles, i A. Parcerisa Aran (dirs.), *Educació 360: més enllà del temps lectiu. Una aproximació a les dades de participació i als agents de l'ecosistema educatiu* (p. 361-390). Fundació Jaume Bofill. <https://www.educacio360.cat/mes-enlla-de-temps-lectiu-educacio-360/>.

Todó i Tejero, A. (1995). *La culture populaire en Catalogne: Des ateneus à la culture instrumentalisée*. Éditions L'Harmattan.

Vicente i Izquierdo, M. (1995). L'Ateneu Català de la Classe Obrera i la seva escola (1862-1874). *Educació i Història. Revista d'Història de l'Educació*, (2), 169-174. <https://raco.cat/index.php/EducacioHistoria/article/view/236034>.

ANNEX A.

SUMARI DE TAULES I FIGURES

Figura 1. Un dels logotips amb els quals es pot identificar l'Aliança Educació 360	7	Figura 15. Activitats del Campus Extens de la URV a Reus el maig i juny de 2024 al Centre de Lectura	39
Figura 2. Alumnes de l'escola del Centre Democràtic i Progressista de Caldes de Montbui l'any 1916	10	Figura 16. Una de les aules de l'Escola de Música de l'Orfeó Lleidatà	40
Figura 3. Mapa dels ateneus adherits a la Federació d'Ateneus de Catalunya segons la comarca	12	Figura 17. Espai Malla de l'Ateneu Igualadí	42
Figura 4. Infografia de característiques de les activitats extraescolars que milloren el rendiment acadèmic.	13	Figura 18. Activitats de l'Espai Malla al catàleg del programa AIRE en l'àrea temàtica de ciència i tecnologia	43
Taula 1. Distribució per quotes de la mostra entrevistada	14	Figura 19. Programa de la diada de Sant Jordi a Sant Feliu de Codines	44
Taula 2. Classificació dels ateneus entrevistats i visitats	15	Figura 20. Part de la programació de maig del Passaport Edunauta impulsat per la Regidoria d'Educació de l'Ajuntament de Sitges	45
Taula 3. Llista d'informants amb converses no estructurades	16	Figura 21. Programació de maig dels Lluïsos d'Horta per al Passaport Edunauta	46
Taula 4. Llista d'informants amb entrevistes qualitatives semiestructurades	17	Figura 22. Aula del Centre, Ateneu Democràtic i Progressista	47
Figura 5. Infografia de l'experiència d'aprenentatge de l'infant en un entorn 360	18	Figura 23. Programa amb els cursos de la Universitat Popular de Caldes de Montbui el primer semestre de 2024	49
Taula 5. Tipologia de centres educatius segons l'ensenyament	19	Figura 24. Classe inicial del curs d'Astronomia a una aula de l'Institut Manolo Hugué el gener de 2024	50
Figura 6. Dades estadístiques de la formació oferta a ateneus adherits a la Federació d'Ateneus de Catalunya	24	Figura 25. Espai Orfeó de l'Orfeó Lleidatà	52
Figura 7. Infografia de l'impacte de les activitats extraescolars de qualitat en l'aprenentatge i en la Comunitat.	25	Figura 26. Sala polivalent del Cercle Bredenc	53
Figura 8. Grup de 2n d'ESO al Teatre del Coro Sentmenat durant una visita guiada amb el president Pep Morella i Murcia	29	Figura 27. Formulari de presentació d'una activitat al lloc web l'Orfeó Badaloní	56
Figura 9. Un dels espais que conformen la Biblioteca Infantil i Juvenil del Centre de Lectura	33	Figura 28. Classe per a l'Aula de Dibuix i Pintura i activitats diverses del Centre Moral i Cultural del Poblenou	59
Figura 10. Un parell de persones al passadís del Centre Moral d'Arenys de Munt consultant la Roda dels Llibres del Centre	33	Figura 29. Sala del Casino Prado Suburense per a l'Esplai de Dansa	60
Figura 11. Una de les classes individualitzades de l'Aula de Música del Centre Moral i Cultural del Poblenou	34	Figura 30. Sala per a teatre i tennis taula del Centre Moral d'Arenys de Munt	60
Figura 12. Sala Seccions dels Lluïsos de Gràcia on té lloc el taller «Història de l'Art»	35	Figura 31. Sala amb usos múltiples al Casino de Granollers Club de Ritme	61
Figura 13. Programació d'hivern (de gener a març del 2024) dels cursos i tallers de l'Ateneu Santcugatenc	36	Figura 32. Mapa-guia del Pla Comunitari de Roquetes	70
Figura 14. Cartell amb la programació del 3r cicle Els Debats del Casino de Granollers Club de Ritme	38	Figura 33. Processos de treball de l'eina d'autodiagnosi per a municipis 360	72

ANNEX B.

GUIÓ D'ENTREVISTA

TEMES I SUBTEMES DE L'ENTREVISTA

1. DESCRIPCIÓ DE L'ATENEU

(per a contextualitzar l'entrevista).

- Breu història de l'ateneu.
- Estructura interna de l'ateneu.
- Objectius generals i plans de futur.

2. EDUCACIÓ NO FORMAL I PROJECTES EDUCATIUS

(per a comprendre la perspectiva de l'ateneu respecte a l'educació no formal i el contingut educatiu de les seves activitats).

- Tipus d'activitats.
- Actors involucrats.
- Espais i recursos utilitzats.
- Objectius i valors associats a les activitats.
- Accés als recursos educatius.

3. INTERRELACIONS ENTRE AGENTS EDUCATIUS DEL TERRITORI

(per a entendre com els diferents agents educatius es comuniquen i com es difon la informació, quins recursos es mobilitzen i quins tipus de col·laboracions s'hi poden identificar).

- Identificació dels agents educatius del territori i totes les relacions entre ells.
- Definició de les relacions amb els altres agents educatius.
 - Tipus de contacte (activitats, recursos, intercanvi d'informació, etc.)
 - Freqüència del contacte.
 - Història del contacte i exemples recents si escau.
- Descripció d'objectius i expectatives de les relacions.

4. RELACIÓ AMB L'ALIANÇA EDUCACIÓ 360

(per a conèixer quina idea hi ha de l'Aliança Educació 360 i quin paper hi juga).

- Coneixement sobre l'Aliança Educació 360.
- Lligams amb l'Aliança Educació 360.
- Expectatives sobre l'Aliança Educació 360.

5. DADES ESPECÍFIQUES

(per a obtenir dades concretes que no s'hagin esmentat abans i que permetin obtenir referències sobre la posada en pràctica de l'oferta educativa).

- Documents i material gràfic (cartells, fitxes, reglaments, etc.).
- Horaris i calendari de les activitats.
- Memòries o estadístiques disponibles (nombre, gènere, edat, origen, etc.).

ANNEX C.

PROPOSTA DE PROGRAMA D'ACCIÓ

Com a resultat addicional d'aquest treball, l'autor presenta una breu proposta personal de programa d'acció per a la incorporació i el desenvolupament d'una educació 360 a qualsevol ateneu. Aquí se suggereixen vuit accions generals interrelacionades que un ateneu pot dur a terme en un ordre determinat pel context, la situació i les prioritats de l'entitat. Així, cada ateneu que vulgui aplicar aquest programa d'acció ha de valorar per quina acció o quines accions començar i si tornar a alguna de les anteriors en algun moment, perquè les circumstàncies també canvien amb el transcurs del temps.

1. CATEGORITZACIÓ DE L'OFERTA EDUCATIVA DE L'ATENEU.

Aquest treball ofereix a l'apartat 4.2 una descripció bàsica dels tipus d'educació segons el grau de formalitat, incloent-hi també transversalment l'educació 360. Un ateneu hauria de poder categoritzar la seva oferta educativa en aquests termes i aquesta informació tant pot ser d'ús intern com pública si l'ateneu ho considera apropiat per a promocionar-la. D'una banda, aquesta categorització permet reconèixer i fer valer el contingut educatiu de l'ateneu. Tal com es mostra a l'apartat 4.4, l'educació no formal a un ateneu no necessàriament es reconeix i promou com a tal i, en canvi, sovint es fan servir tota una sèrie de conceptes alternatius per a referir-se a aquesta oferta. D'altra banda, això facilita la interlocució amb l'administració pública i altres agents educatius que fan servir aquests termes.

2. CONSOLIDACIÓ DE L'OFERTA EDUCATIVA DE L'ATENEU.

Tal com es mostra a l'apartat 4.4, determinades ofertes educatives comencen amb una col·laboració puntual o un projecte temporal abans de consolidar-se com a una activitat

recurrent cada any o curs escolar. Tant per a la resta d'agents educatius com per als potencials beneficiaris és important que l'oferta educativa es pugui consultar i planejar amb antelació. Així, un ateneu interessat a incorporar i desenvolupar una educació 360 ha de plantejar-se, en un moment o altre i en la mesura del que sigui possible, consolidar l'oferta educativa per la qual aposta, i això fa referència a horaris, espais, preus, professionals responsables i material necessari, entre altres. Especialment en el cas d'ateneus sense una oferta educativa sòlida, cal valorar tant la viabilitat d'apostar per una activitat des d'un inici com la possibilitat de provar i valorar diverses activitats abans de consolidar-ne cap.

3. IDENTIFICACIÓ DELS AGENTS EDUCATIUS DEL TERRITORI.

Aquest treball ofereix a l'apartat 4.1 una classificació bàsica dels agents educatius del territori segons la seva naturalesa. Un ateneu hauria de poder llistar i classificar els agents educatius del seu barri, districte, municipi o comarca, segons escaigui. Si bé centres educatius –com ara escoles i instituts– i administracions públiques –com ara ajuntaments i biblioteques– són agents educatius evidents a tot el territori, cada ateneu ha de valorar el potencial educatiu d'entitats privades i altres agents educatius. Així, per exemple, una entitat del tercer sector per si mateixa no necessàriament té una oferta educativa, però un ateneu pot dur a terme una activitat amb contingut educatiu en col·laboració amb aquesta entitat. Aquesta identificació d'agents educatius també es pot traduir en l'elaboració d'un sociograma que inclogui no només la relació que l'ateneu té amb cadascuna d'aquestes entitats, sinó les relacions que tenen aquestes entitats entre elles. Això facilita la comprensió de la

situació actual al territori i la visualització de mancances i oportunitats si, per exemple, hi ha agents educatius amb els quals encara no hi ha contacte o altres entitats tenen una oferta educativa conjunta sense l'ateneu.

4. CONTACTE INDIVIDUAL AMB ELS AGENTS EDUCATIUS DEL TERRITORI.

Aquest treball ofereix a l'apartat 5.1 exemples de com els ateneus sovint tenen ja contacte amb els agents educatius del territori, d'una forma o altra. Aquest seria el cas d'un ateneu que cedeix espais a centres educatius, en la concepció dels ateneus com a plataforma, però també el d'un ateneu que promociona d'una manera o altra –correus, fulletons, reunions– la seva activitat en una altra entitat. Tal com s'argumenta al llarg del text, aquest contacte per si mateix no implica la incorporació d'una educació 360, però sí que és un pas previ necessari. Així, un ateneu pot iniciar la incorporació d'una educació 360 contactant individualment amb altres agents educatius del territori, fent-se conèixer si encara no hi havia aquest contacte i explorant les possibilitats de col·laboració si ja el tenien. En el cas dels centres educatius, particularment important és que l'equip directiu i l'associació de famílies d'alumnes (AFA) coneguin l'oferta educativa de l'ateneu.

5. COL-LABORACIÓ INDIVIDUAL AMB ELS AGENTS EDUCATIUS DEL TERRITORI.

Aquest treball ofereix a l'apartat 4.3 exemples de col·laboració entre ateneus i centres educatius. Tal com s'argumenta al llarg del text, aquesta col·laboració ja pot implicar la incorporació d'una educació 360, però el concepte general d'educació 360 és més que tan sols això. Aquestes col·laboracions tant poden ser puntuals com estables en el temps, però sempre estan subjectes a tot un seguit de condicionants per part de totes dues entitats o el conjunt d'entitats, en el cas que siguin col·laboracions entre diversos agents educatius alhora. Això inclou l'ajuntament o l'administració local

pertinent; l'ateneu ha d'assegurar que és tingut en compte també en matèria d'educació com a un agent educatiu més.

6. COORDINACIÓ GRUPAL AMB ELS AGENTS EDUCATIUS DEL TERRITORI.

Aquest treball descriu a l'apartat 5.1 la qüestió de la coexistència dels agents educatius al territori en termes de competència i complementarietat. Especialment als municipis amb més habitants, el contacte i la col·laboració individuals de l'ateneu amb altres agents educatius pot no ser suficient per al desenvolupament d'una educació 360 en els termes descrits. La tasca de coordinació de l'activitat educativa –taules, plataformes, coordinadores, plans comunitaris o qualsevol altre format pertinent– pot ser atribuïda als ajuntaments, però els agents educatius i el mateix ateneu també poden impulsar i, fins i tot, liderar-la allà on encara no s'ha dut a terme eficientment. Aquesta coordinació grupal ha de permetre l'ajuda mútua i la generació de sinergies a escala de barri, districte, municipi o comarca, segons escaigui.

7. CONSULTA DELS RECURSOS PUBLICATS PER L'ALIANÇA EDUCACIÓ 360”.

Aquest treball ofereix a l'apartat 5.2 un repàs dels principals recursos publicats per l'Aliança Educació 360. Aquest conjunt de recursos disponibles en línia són una referència inicial per a un ateneu que vulgui incorporar i desenvolupar una educació 360, tant pel que fa als conceptes i les dades com a les experiències concretes dins l'Aliança Educació 360. Així, per exemple, el lloc web de l'Aliança Educació 360 enllaça amb la crida Passaport Edunauta, en la qual ja participen alguns ateneus, tal com s'ha esmentat prèviament al text. Al mateix lloc web, també hi ha una pàgina web amb l'actualitat d'Educació 360 i una altra amb els continguts de tots els butlletins publicats des de l'octubre del 2018 fins a l'actualitat. En el moment de l'elaboració d'aquest text, els ateneus tan sols hi apareixen

puntualment, amb la qual cosa un ateneu que hagi consultat prèviament aquest treball pot fer servir aquesta documentació més aviat per a aprofundir en qüestions concretes.

8. CONTACTE AMB L'ALIANÇA EDUCACIÓ 360.

Aquest treball diferencia, al llarg del text, l'educació 360 com a concepte i l'Aliança Educació 360 com a iniciativa. Un ateneu que vulgui incorporar i desenvolupar una educació 360 també hauria de contactar, en un moment o altre, amb la mateixa Aliança Educació 360. Per a contactar amb la iniciativa en si, hi ha un formulari de contacte al lloc web de l'Aliança Educació 360. Per a estar al dia de les seves novetats, hi ha l'opció de subscriure-s'hi amb una adreça electrònica des del seu lloc web. Per a adherir-se formalment a l'Aliança Educació 360, hi ha un document d'adhesió per a entitats que es pot consultar i descarregar des del mateix lloc web. Més enllà d'això, el contingut d'aquest contacte entre ateneu i Aliança Educació 360 dependrà del cas concret.

